

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
ਸ਼ਟੀਕ

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ

ਟੀਕਾਕਾਰ - ਸਵਾਮੀ ਹਰਿਨਾਮ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀਨ

ਸੰਪਾਦਕ - ਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ - ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਲਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ)

ੴ

ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਉਤਾਰ ਖਾਸੇ ਦਸਖਤ ਕਾ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹਮਨੈ॥ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ॥

ਸਰਬ ਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ॥ ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ॥^੧

^੧ ਇਸ ਉਪਰਲੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਠ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਸ ਜਥੇਂ ਕਾ ਤਥੇਂ ਨਕਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਲਿਖਾਰੀ ਕੌਣ ਹੈ? ਏਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੭੭੦ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੇਠੀ ਦਿਆਂ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਪਾਸ ਹਨੂਮਾਨ ਰੋਡ ਕਨਾਟ ਪਲੇਸ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਓਸ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਜੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੀ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕੋ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬੀੜ ਕਈਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਪੱਤ੍ਰੇ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਸ਼ੀਆ ਕੱਟ ਕੇ, ਨਵਾਂ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਏਸ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁੰਮ ਹੋਈ ਮਾਲੂਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਓਸੇ ਥਾਂ 'ਦਸਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਣਾ' ਪਾਠ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀੜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਸ੍ਰ. ਬ. ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਟਾਧਿਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਲਈ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਖੰਡ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਸੰਮਤ ੧੭੭੦ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲੋਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਲੇਖਿਕ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਓਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਸੀ ? ਅਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ ? ਓਸ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਇਹ ਪਾਠ ਆਪਣੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਕੇ ਜਥੇਂ ਕਾ ਤਥੇਂ ਨਕਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਠ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਾ ਅੰਗ (ਹਿੱਸਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦੇ ਆਖਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਪਾਠ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚਲੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ੧੦ ਯਾ ੨੦ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ੨੩੦ ਛੰਦਾਂਗ ਤੱਕ ਹੀ ਪੂਰਨ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਪਾਠ ਰਹੇ ਹੋਏ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਏਸ ਮੁੱਢਲੇ ਛੰਦ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਕਿ (ੳ) ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੈ? (ਅ) ਏਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਅੱਡਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਹਮਨੈ' ਪਾਠ ਨੂੰ 'ਹਮਾਰੇ ਲਈ' ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ, (ੲ) ਏਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਸ) ਸਰਬਲੋਹ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਤਿੰਨ ਅਰਥ 'ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ' 'ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ' ਅਤੇ 'ਸਰਬਲੋਹ ਅਵਤਾਰ' ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ ਏਸ ਥਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ ਛੰਦ ਬੱਧ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਵਾਰਤਿਕ ਹੈ। ਏਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਅਧਯਾਯ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਛਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਾਠ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ 'ਮੰਗਲ' ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਾਰਤਿਕ ਹੈ। ਏਸ ਦਾ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਏਸ ਦਾ ਆਦਿ 'ਅਕਾਲ' ਅਤੇ ਅੰਤ 'ਉਸਤਤਿ' ਪਾਠ ਲੈ ਕੇ ਏਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਮੰਨਣਾ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਛੰਦੋਬੱਧ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਦ 'ਪ੍ਰਣਵੈ' ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ:- ਇਹ ਉਤਾਰਾ ਖਾਸ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਦਾ ਹੈ। ਸਮਯ (ਕਾਲ ਚਕ੍ਰਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੇ ਗੇੜ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਹੀ (ਹਮਨੈ) ਸਾਡੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। (ਸਰਬਲੋਹ) ਸਭ ਦੇ (ਲੋਹ) ਲਹੂ ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ (ਕਾਲ) ਮੌਤ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। (ਸਰਬ ਲੋਹ) ਸਭ ਤੋਂ ਅਜਿੱਤ ਭਾਵ ਮਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਰੂਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਆਗੈ ਲਿਖਾਰੀ ਕੇ ਦਸਖਤ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਚੌਪਈ॥

ਪ੍ਰਣਵੇ ਆਦਿ ਏਕੰਕਾਰਾ^੧॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲ ਕੀਓ ਪਸਾਰਾ॥

ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਬਿਗਤਿ ਅਬਿਨਾਸੀ॥ ਲੋਕ ਚਤੁਰਦਸ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਆਦਿ) ਪਹਿਲਾਂ (ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ) (ਏਕੰਕਾਰਾ) ਅਦੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਣਵੇ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (ਜਲ ਥਲ) ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ (ਮਹੀਅਲ) ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਵ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ (ਪਸਾਰਾ) ਫੈਲਾਉ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਹਿਲਾ, ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਵਾਲਾ, (ਅਬਿਗਤਿ) ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਅਮਰ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ (ਜੋਤਿ) ਚੇਤਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ॥੧॥

ਹਸਤਿ ਕੀਟ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ॥ ਰਾਵ ਰੰਕ ਜਿਹ ਇਕਸਰ ਜਾਨਾ॥

ਅਦੈ ਅਲਖ ਪੁਰਖੁ ਅਬਿਗਾਮੀ॥ ਸਭ ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਵਡੇ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੋਟੇ ਕੀੜੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੀ ਲੀਨ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। (ਅਦੈ) ਇੱਕ, ਨਾ ਜਾਨਣ ਯੋਗਤ, ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਵਾਲਾ ਅਤੇ (ਅਬਿਗਾਮੀ) ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ (ਘਟਿ ਘਟਿ) ਦਿਲ ਦਿਲ ਦੇ (ਅੰਤਰਜਾਮੀ) ਅੰਦਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ॥੨॥

ਅਲਖ ਰੂਪ ਅਛੈ ਅਨਭੇਖਾ॥ ਰਾਗ ਰੰਗ ਜਿਹ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਾ॥

ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਸਭ ਹੂ ਤੇ ਨਿਆਰਾ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਦੈ ਅਬਿਕਾਰਾ॥੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ (ਅਲਖ) ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ (ਅਛੈ) ਅਮਰ ਅਤੇ ਭੇਖ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ (ਰਾਗ) ਅੰਗਰਾਗ (ਸਿੰਗਾਰ) ਰੂਪ ਅਤੇ (ਰੇਖਾ) ਹੱਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਰਣ (ਜਾਤਿ) (ਚਿਹਨ) ਨਿਸ਼ਾਨ ਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅੱਡਰਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥੀ (ਅਦੈ) ਇੱਕ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰ (ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਭਾਵ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ॥੩॥

ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਜਿਹ ਜਾਤਿ ਨ ਪਾਤਾ॥ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਜਿਹ ਤਾਤ ਨ ਮਾਤਾ॥

ਸਭ ਤੇ ਦੂਰ ਸਭਨ ਤੇ ਨੇਰਾ॥ ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਜਾਹਿ ਬਸੇਰਾ॥੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਵਰਣ (ਆਸ਼੍ਰਮ), (ਚਿਹਨ) ਲੱਛਣ, ਜਾਤਿ ਅਤੇ ਪਾਤਿ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਸੱਜਣ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਂਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਹੀ (ਬਸੇਰਾ) ਨਿਵਾਸ ਹੈ॥੪॥

^੧ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਘੱਟਦੀ ਹੈ, ਇਹ ੧੬ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਚੌਪਈ ਹੈ।

ਅਨਹਦ ਰੂਪ ਅਨਾਹਦ ਬਾਨੀ॥ ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਜਿਹ ਬਸਤਿ ਭਵਾਨੀ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯੋ॥ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਮੁਖੁ ਚਾਰ ਬਤਾਯੋ ॥੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਹਦ) ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਅਮਰ) ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ (ਜੀਹਦੀ) ਬਾਣੀ ਵੀ (ਅਨਾਹਦ) ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ। ਜੀਹਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਭਵਾਨੀ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। (ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਉਚਾਰ ਕੇ (ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ) ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ॥੫॥

ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਿੰਦ੍ਰ ਬਨਾਏ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਇ ਖਪਾਏ॥

ਲੋਕ ਚਤੁਰਦਸ ਖੇਲ ਰਚਾਯੋ॥ ਬਹੁਰ ਆਪ ਹੀ ਬੀਚ ਮਿਲਾਯੋ॥੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਰੋੜਾਂ ਦੇਵਰਾਜ ਅਤੇ (ਉਪਿੰਦ੍ਰ) ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਬਣਾਏ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ (ਰੁਦ੍ਰ) ਸ਼ਿਵ ਪੈਦਾ ਅਤੇ ਨਾਸ ਕੀਤੇ। ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਸੰਸਾਰ) ਦਾ ਖੇਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ (ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਮਿਲਾਯੋ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੬॥

ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਫਨਿੰਦ ਅਪਾਰਾ॥ ਗੰਧੂਬ ਜੱਛ ਰਚੇ ਸੁਭ ਚਾਅਰਾ॥

ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕਹਾਨੀ॥ ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਪਟ ਪਟ ਕੀ ਜਾਨੀ॥੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਉਸਨੇ (ਦਾਨਵ) ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ, ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ (ਫਨਿੰਦ) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਗੰਧੂਬ, ਯੱਛ (ਸੁਭ ਚਾਰਾ) ਉੱਤਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਚੇ ਹਨ। (ਭੂਤ) ਪਿੱਛੇ (ਭਵਿੱਖ) ਅੱਗੇ ਅਤੇ (ਭਵਾਨ) ਹੁਣ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ (ਕਹਾਨੀ) ਕਹਾਵਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ, ਕਿ (ਘਟ ਘਟ) ਹਰੇਕ ਦਿਲਾਂ ਦੇ (ਪਟ ਪਟ) ਪਰਦੇ ਪਰਦੇ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ॥੭॥

ਤਾਤ ਮਾਤ ਜਿਹ ਜਾਤਿ ਨ ਪਾਤਾ॥ ਏਕ ਰੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਰਾਤਾ॥

ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ॥ ਸਭਹੂੰ ਸਰਬਠੋਰ ਪਹਿਚਾਨਾ॥੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਪਿਓ, ਮਾਂ, ਜਾਤਿ, ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਰੰਗ ਨਾਲ ਵੀ (ਰਾਤਾ) ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਜਿ ਸਾਰੀ (ਜੋਤਿ) ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ (ਸਮਾਨਾ) ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਲੀਨ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੀ (ਪਹਿਚਾਨਾ) ਸਮਝਿਆ ਹੈ॥੮॥

ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਅਨਕਾਲ ਸਰੂਪਾ॥ ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤ ਅਵਧੂਤਾ॥

ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਜਿਹ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨਾ॥ ਅਬਿਗਤ ਦੇਵ ਅਛੈ ਅਨਭਰਮਾ॥੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਕਾਲ) ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਅਨਕਾਲ) ਨਿਤੜ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਪੁਰਸ਼ਾਰਥੀ, (ਅਬਗਤ) ਪ੍ਰਾਪਤ, (ਅਵਧੂਤਾ) ਪਛਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਜਾਤਿ, ਪਾਤਿ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ (ਬਰਨਾ) ਰੰਗ ਨਹੀਂ। (ਅਬਿਗਤ) ਗੁਪਤ, (ਦੇਵ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, (ਅਛੈ) ਅਵਿਨਾਸੀ (ਅਨਭਰਮਾ) ਸਥਿਰ ਰੂਪ ਹੈ॥੯॥

ਸਭ ਕੇ ਕਾਲ ਸਭਨ ਕੇ ਕਰਤਾ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੋਖਨ ਕੇ ਹਰਤਾ॥

ਏਕ ਚਿਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ॥ ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ॥੧੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ (ਕਾਲ) ਮ੍ਰਿਤਤਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਰੋਗ, ਗ਼ਮ ਅਤੇ ਕਲੰਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੀਹਨੇ ਵੀ (ਏਕ ਚਿਤ) ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ। ਓਹੋ (ਕਾਲ) ਯਮਰਾਜ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੧੦॥

ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਕਬਿੱਤ॥

ਕਤਹੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੁਇ^੧ ਕੈ ਚੇਤਨਾ ਕੋ ਚਾਰੁ ਕੀਓ
 ਕਤਹੂੰ ਅਚਿੰਤ ਹੁਇ* ਕੈ ਸੇਵਤ ਅਚੇਤ ਹੋ॥
 ਕਤਹੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਹੁਇ* ਕੈ ਮਾਗਤ ਫਿਰਤ ਭੀਖ
 ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਦਾਨ ਹੁਇ* ਕੈ ਮਾਂਗਿਓ ਧਨ ਦੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਰਾਜਨ ਕੋ ਦੀਜਤ ਅਨੰਤ ਦਾਨ
 ਕਹੂੰ ਮਹਾਰਾਜਨ ਤੇ ਛੀਨ ਛਿਤਿ ਲੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤਿ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤਿ
 ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ ਸਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੧॥੧੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਤਾਂ (ਸੁਚੇਤ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ (ਚਾਰੁ) ਕਰਤਵਯ, ਉਚਾਰ, ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ, ਕਿਤੇ (ਅਚਿੰਤ) ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ (ਅਚੇਤ) ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸੌਂਦੇ ਹੋ॥ ਕਿਤੇ (ਭਖਾਰੀ) ਮੰਗਤਾ ਬਣ ਕੇ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਕਿਤੇ ਮਹਾਂ ਦਾਨੀ ਹੋ ਕੇ ਮੂੰਹ ਮੰਗਿਆ ਧਨ ਦੇਂਦੇ ਹੋ॥ ਕਿਤੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਅਨੰਤ) ਬੇਅੰਤ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਮਹਾਨ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ (ਛਿਤਿ) ਜ਼ਮੀਨ (ਛੀਨ) ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋ॥ ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਦੀ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਓਸ ਤੋਂ (ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ) ਉਲਟ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ (ਅਤੀਤਿ) ਤਿਆਗੀ, ਕਿਤੇ (ਸਰਗੁਨ) ਸਭ ਗੁਣ (ਸੁਰਗੁਣ, ਦੇਵੀ ਗੁਣ, ਸਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਦੇ ਸਮੇਤ ਹੋ॥੧॥੧੧॥

ਕਹੂੰ ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ ਉਰਗ ਕਹੂੰ ਬਿਦਯਾਧਰ
 ਕਹੂੰ ਭਏ ਕਿੰਨਰ ਪਿਸਾਚ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਹੁਇ* ਕੈ ਹਿੰਦੂਆ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੋ ਗੁਪਤ ਜਪਿਓ
 ਕਹੂੰ ਹੁਇ* ਕੈ ਤੁਰਕਾ ਪੁਕਾਰੇ ਬਾਂਗ ਦੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕਾਬਜ ਹੂੰ ਪੁਰਾਨ ਕੋ ਪੜਤ ਮਤ
 ਕਤਹੂੰ ਕੁਰਾਨ ਕੋ ਨਿਦਾਨ ਜਾਨ ਲੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤਿ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤਿ
 ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤਿ ਕਹੂੰ ਸਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੨॥੧੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਯੱਛ, ਕਿਤੇ ਗੰਧਰਵ, ਕਿਤੇ (ਉਰਗ) ਸੱਪ, ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆਧਰ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਤੀ) ਕਿਤੇ ਕਿੰਨਰ, ਕਿਤੇ (ਪਿਸਾਚ) ਭੂਤ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋ॥ ਕਿਤੇ ਹਿੰਦੂ ਬਣ ਕੇ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ (ਤੁਰਕਾ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉੱਚੀ (ਪੁਕਾਰੇ) ਬੋਲ ਕੇ ਬਾਂਗ ਦੇਂਦੇ ਹੋ॥ ਕਿਤੇ ਕੋਕ-ਸਾਸਤ੍ਰ, ਕਿਤੇ ਕਾਵਯ (ਸਾਹਿਤ, ਅਲੰਕਾਰ) ਅਤੇ

^੧ ਅੰਵਾਣ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ 'ਹੂੰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਹੁਇ' ਲਿਖ ਕੇ ਵਰਣਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ (ਮਤ) ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜਦੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਕੁਰਾਨ (ਸ਼ਰੀਫ਼) ਦਾ (ਨਿਦਾਨ) ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਣ ਮੱਤ, ਸੰਨਿਆਸ ਮੱਤ) ਹੋ, ਕਿਤੇ ਓਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ॥੨॥੧੨॥

ਕਹੂੰ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਦਿਵਾਨ ਮੈ ਬਿਰਾਜਮਾਨ
 ਕਹੂੰ ਦਾਨਵਾਨ ਕੇ ਗੁਮਾਨ ਮਤ ਦੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਰਾਜਾ ਕੇ ਮਿਲਤ ਇੰਦ੍ਰ ਪਦਵੀ ਸੀ
 ਕਹੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਪਦ ਵੀ ਛੁਪਾਇ ਫੀਨ ਲੇਤ ਹੋ॥
 ਕਤਹੂੰ ਬਿਚਾਰ ਅਬਿਚਾਰ ਕੇ ਬਿਚਾਰਤ ਹੋ
 ਕਹੂੰ ਨਿਜ ਨਾਰਿ ਪਰਨਾਰਿ ਕੇ ਨਿਕੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਦਰੀਤਿ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤਿ

ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ ਸਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੩॥੧੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ (ਦਿਵਾਨ) ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਕਿਤੇ (ਦਾਨਵਾਨ) ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ (ਗੁਮਾਨ) ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ (ਮਤ) ਉਤੇਜਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰ-ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਵੀ (ਛੁਪਾਇ) ਓਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਬਿਚਾਰ) ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ (ਅਬਿਚਾਰ) ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਦੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਆਪਣੀ ਔਰਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਈ ਔਰਤ ਦੇ (ਨਕੇਤ) ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਓਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਸਮੇਤ ਹੋ॥੩॥੧੩॥

ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਕਹੂੰ ਬਿਦਯਾ ਕੇ ਬਿਚਾਰੀ
 ਕਹੂੰ ਮਾਰੁਤ ਅਹਾਰੀ ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਕੇ ਨਿਕੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਸਾਰਦਾ ਭਵਾਨੀ
 ਕਹੂੰ ਮੰਗਲਾ ਮ੍ਰਿਝਾਨੀ ਕਹੂੰ ਸਿਆਮ ਕਹੂੰ ਸੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਧਾਮੀ ਕਹੂੰ ਸਰਬ ਠਉਰ ਗਾਮੀ
 ਕਹੂੰ ਜਤੀ ਕਹੂੰ ਕਾਮੀ ਕਹੂੰ ਦੇਤ ਕਹੂੰ ਲੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤਿ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤਿ

ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ ਸਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੪॥੧੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ) ਯੋਧਾ, ਕਿਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ (ਮਾਰੁਤ) ਪਉਣਾਹਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ (ਨਾਰ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਨਾਨ ਲੀਨ) ਹੋ। ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ (ਬਾਨੀ) ਆਗੂ, ਕਿਤੇ (ਸਾਰਦਾ) ਸਰਸਵਤੀ ਅਤੇ (ਭਵਾਨੀ) ਦੁਰਗਾ, ਕਿਤੇ ਮੰਗਲਾ ਦੇਵੀ, ਕਿਤੇ (ਮ੍ਰਿਝਾਨੀ) ਮੁਰਦਾ ਵਾਹਨੀ ਦੇਵੀ, ਕਿਤੇ (ਸਿਆਮ) ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ (ਸੇਤ) ਚਿੱਟੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਧਰਮ ਦੇ (ਧਾਮੀ) ਘਰ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ ਸਾਰੀ ਥਾਂ (ਗਾਮੀ) ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ ਯਤੀ, ਕਿਤੇ ਕਾਮੀ, ਕਿਤੇ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਦਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਿਤੇ ਓਸ ਤੋਂ ਉਲਟ, ਕਿਤੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਸਹਿਤ ਹੋ॥੪॥੧੪॥

ਕਹੂੰ ਜਟਾਧਾਰੀ ਕਹੂੰ ਕੰਠੀ ਧਰੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ
 ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਸਾਧੀ ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕਰਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਕਾਨਫਾਰੇ ਕਹੂੰ ਡੰਡੀ ਹੁਇ ਪਧਾਰੇ
 ਕਹੂੰ ਫੂਕ ਫੂਕ ਪਾਇਨ ਕਉ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪੈ ਧਰਤ ਹੋ॥
 ਕਤਹੂੰ ਸਿਪਾਹੀ ਹੈ ਕੈ ਸਾਧਤ ਸਿਲਾਹਨ ਕੋ
 ਕਹੂੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੁਇ ਕੈ ਅਰਿ ਮਾਰਤ ਮਰਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਭੂਮਿ ਭਾਰ ਕੋ ਉਤਾਰਤ ਹੋ ਮਹਾਰਾਜ
 ਕਹੂੰ ਭਵ ਭੂਤਨ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਤ ਹੋ ॥੫॥੧੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਜਟਾਧਾਰੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ (ਕੰਠੀ) ਮਾਲਾ (ਧਰੇ) ਧਾਰੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਾਧਨਾ ਅਜੇ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਯੋਗੀ, ਕਿਤੇ (ਡੰਡੀ) ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ (ਪਧਾਰੇ) ਤੁਰੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਿਤੇ (ਫੂਕ ਫੂਕ) ਝੱਲ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਦੇ (ਜੈਨੀ) ਹੋ। ਕਿਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋ ਕੇ (ਸਿਲਾਹਨ) ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ (ਸਾਧਤ) ਸਿੱਖਦੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਛਤ੍ਰੀ ਬਣ ਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਅਤੇ ਮਰਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਬਣ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਭਾਰ ਲਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਤੇ (ਭਵ) ਸੰਸਾਰੀ (ਭੂਤਨ) ਜੀਵਾਂ ਦੀ (ਭਾਵਨਾ) ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ (ਭਰਤ) ਪੂਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋ॥੫॥੧੫॥

ਕਹੂੰ ਗੀਤ ਨਾਦ ਕੇ ਨਿਦਾਨ ਕੋ ਬਤਾਵਤ ਹੋ
 ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਕੋ ਨਿਧਾਨ ਹੋ॥
 ਕਤਹੂੰ ਪਯੂਖ ਹੁਇ ਕੈ ਪੀਵਤ ਪਿਵਾਵਤ ਹੋ
 ਕਤਹੂੰ ਮਯੂਖ ਉਖ ਕਹੂੰ ਮਦ ਪਾਨ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਮਹਾਸੂਰ ਹੁਇਕੈ ਮਾਰਤ ਮਵਾਸਨ ਕੋ
 ਕਹੂੰ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਦੀਨ ਕਹੂੰ ਦ੍ਰਬ ਕੇ ਅਧੀਨ

ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਕਹੂੰ ਭੂਮਿ ਕਹੂੰ ਭਾਨ ਹੋ॥੬॥੧੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਨਾਦ) ਸੰਗੀਤ ਦੇ (ਨਿਦਾਨ) ਅੰਵਾਣ ਨੂੰ (ਗੀਤ) ਗਾਉਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ) ਨਾਦ ਦੇ (ਨਿਧਾਨ) ਭੰਡਾਰ ਹੋ, ਕਿਤੇ (ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ) ਤਸਵੀਰ ਸਾਜ਼ੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਪਯੂਖ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣ ਕੇ ਪੀਂਦੇ ਪਿਓਂਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਮਯੂਖ) ਸ਼ਹਿਦ, ਕਿਤੇ (ਉਖ) ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ ਅਤੇ (ਮਦ) ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ (ਪਾਨ) ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਮਹਾਂ ਯੋਧੇ ਬਣ ਕੇ (ਮਵਾਸਨ) ਆਕੀਆਂ (ਯਾਕੀਆਂ) ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ (ਮਹਾਦੇਵ) ਭੋਲੇ ਨਾਥ ਸ਼ਿਵ ਯਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਅਤਿ ਕੰਗਾਲ, ਕਿਤੇ (ਦ੍ਰਬ) ਪੈਸੇ (ਧਨ) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ (ਪ੍ਰਬੀਨ) ਚਤੁਰ, ਕਿਤੇ (ਭੂਮਿ) ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਕਿਤੇ (ਭਾਨ) ਸੂਰਜ (ਤੇਜਮਈ) ਹੋ॥੬॥੧੬॥

ਕਹੂੰ ਅਕਲੰਕ ਕਹੂੰ ਮਾਰਤ ਮਯੰਕ
 ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਜੰਕ ਕਹੂੰ ਸੁਧਤਾ ਕੀ ਸਾਰ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਧਰਮ ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕੇ ਹਰਮ

ਕਹੂੰ ਕੁਤਸਿਤ ਕੁਕਰਮ ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਪਉਨਾਹਾਰੀ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬੀਚਾਰੀ
 ਕਹੂੰ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨਰ ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਛੱਤ੍ਰਧਾਰੀ ਕਹੂੰ ਛਾਲਾ ਧਰੇ ਛੈਲ ਭਾਰੀ
 ਕਹੂੰ ਛਕਵਾਰੀ ਕਹੂੰ ਛਲ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ॥੭॥੧੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਧੂ-ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਕਿਤੇ (ਮਾਰਤ) ਪਉਣ ਹੋ, ਕਿਤੇ (ਮਯੰਕ) ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਪੂਰਨ (ਪੂਜੰਕ) ਪਲੰਘ ਭਾਵ-ਇਸਤਰੀ ਸਹਿਤ ਹੋ, ਕਿਤੇ (ਸੁਧਤਾ) ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ (ਸਾਰ) ਉਚਤਾ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਧਰਮ, ਕਿਤੇ ਸਾਧਨਾ ਦੇ (ਹਰਮ) ਧਾਮ, ਕਿਤੇ (ਕੁਤਸਿਤ) ਨਿਦਿੰਤ ਕੁਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਧਰਮ ਦੀ (ਪ੍ਰਕਾਰ) ਹੱਦ (ਲੀਕ) ਹੋ। ਕਿਤੇ ਪਉਣਹਾਰੀ, ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ ਯੋਗੀ, ਕਿਤੇ (ਜਤੀ) ਸੰਨਿਆਸੀ, ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਕਿਤੇ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਇਸਤਰੀ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਛੱਤ੍ਰਧਾਰੀ) ਰਾਜਾ, ਕਿਤੇ (ਭਾਰੀ) ਬਹੁਤ (ਛੈਲ) ਸੁੰਦਰ ਮ੍ਰਿਗ (ਛਾਲਾ) ਖੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਰਦੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ (ਛਕਵਾਰੀ) ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਛਲ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋ॥੭॥੧੭॥

ਕਹੂੰ ਗੀਤ ਕੇ ਗਵੱਯਾ ਕਹੂੰ ਬੇਨੁ ਕੇ ਬਜੱਯਾ
 ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਕੇ ਨਚੱਯਾ ਕਹੂੰ ਨਰ ਕੇ ਅਕਾਰ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕੀ ਕਹਾਨੀ
 ਕਹੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੂੰ ਰਾਨੀ ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਨ ਕੇ ਬਜੱਯਾ ਕਹੂੰ ਧੇਨ ਕੇ ਚਰੱਯਾ
 ਕਹੂੰ ਲਾਖਨ ਲਵੱਯਾ ਕਹੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਹੋ॥
 ਸੁੱਧਤਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੋ ਕਿ ਸੰਤਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋ

ਕਿ ਦਾਤਾ ਮਹਾਦਾਨ ਹੋ ਨ੍ਰਿਦੇਖੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੋ॥੮॥੧੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ (ਬੇਨੁ) (ਤਾਊਸ) ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ (ਨ੍ਰਿਤਕੇ) ਨਾਚਿਆਂ ਦੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਕਿਤੇ ਕੋਕ (ਕਾਮ ਭੋਗ) ਦੀ ਕਥਾ, ਕਿਤੇ ਰਾਜਾ, ਕਿਤੇ ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਔਰਤ ਦੇ (ਪ੍ਰਕਾਰ) ਵਾਂਗ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਬੇਨ) ਬੰਸਰੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ (ਧੇਨ) ਗਊਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ (ਲਾਖਨ) ਭ੍ਰਿਗ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਚਰਨ ਚਿੰਨ੍ਹ (ਲਵੱਯਾ) ਲਵਾਉਣ ਵਾਲੇ^੧ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸੋਹਣੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਹੋ। ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੋ ਯਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ (ਜੀਵਨ) ਹੋ, ਯਾ ਮਹਾਂ ਦਾਨੀ ਦਾਤੇ ਹੋ, ਯਾ (ਨ੍ਰਿਦੇਖੀ) ਨਿਹਕਲੰਕ ਹੋ, ਯਾ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਬ੍ਰਹਮ ਹੋ॥੮॥੧੮॥

ਨਿਰਜੁਰ ਨਿਰੂਪ ਹੋ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੋ
 ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੇ ਭੂਪ ਹੋ ਕਿ ਦਾਤਾ ਮਹਾਦਾਨ ਹੋ॥
 ਪ੍ਰਾਨ ਕੇ ਬਚੱਯਾ ਦੁਧ ਪੂਤ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ

^੧ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿੱਚ (ਲਖਣ) ਮੱਖਣ (ਲਵੱਯਾ) ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੋਗ ਸੋਗ ਕੇ ਮਿਟਯਾ ਕਿਧੋ ਮਾਨੀ ਮਹਾਮਾਨ ਹੋ॥
 ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਹੋ ਕਿ ਅਦੈ ਅਵਤਾਰ ਹੋ
 ਕਿ ਸਿਧਤਾ ਕੀ ਸੁਰਤ ਹੋ ਕਿ ਸੁਧਤਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੋ॥

ਜੋਬਨ ਕੇ ਜਾਲ ਹੋ ਕਿ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੋ
 ਤਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸੂਲ ਹੋ ਕਿ ਮਿਤ੍ਰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋ॥੯॥੧੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਤਾਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ (ਕਿ) ਯਾ ਸੁਹਣੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੋ ਜਾਂ ਮਹਾਂ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾ ਹੋ। ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਰੋਗ ਸੋਗ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲੇ (ਕਿਧੋ) ਜਾਂ ਮਹਾਂ (ਮਾਨ) ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ (ਮਾਨੀ) ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੋ। ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਜਾਂ (ਅਦੈ) ਇੱਕ ਅਸ਼ਚਰਯ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਜਾਂ (ਸਿਧਤਾ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੋਕਤ ਹੋ। (ਜੋਬਨ) ਜੁਆਨ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ (ਜਾਲ) ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂ (ਕਾਲ) ਮੌਤ ਦੇ ਵੀ ਕਾਲ ਹੋ ਜਾਂ (ਸਤ੍ਰਨ) ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਸੂਲ) ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਹੋ॥੯॥੧੯॥

ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਦ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੋ ਬਿਖਾਦ
 ਕਹੂੰ ਨਾਦ ਕੋ ਨਨਾਦ ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤਿ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤਿ
 ਕਹੂੰ ਨੀਤਿ ਅਉ ਅਨੀਤਿ ਕਹੂੰ ਜ੍ਹਾਲਾ ਸੀ ਜਗਤ ਹੋ॥
 ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਹੂੰ ਇਕਾਂਤੀ ਕੋ ਜਾਪ ਕਹੂੰ
 ਤਾਪ ਕੋ ਅਤਾਪ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਤੇ ਡਿਗਤ ਹੋ॥
 ਕਹੂੰ ਬਰ ਦੇਤ ਕਹੂੰ ਛਲ ਸੋ ਛਿਨਾਇ ਲੇਤ

ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਰਬ ਠੋਰ ਏਕ ਸੇ ਲਗਤ ਹੋ॥੧੦॥੨੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮਵਾਦ (ਸਤੋਗੁਣੀ ਵੇਦ ਵਿਚਾਰ), ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ (ਬਿਖਾਦ) ਝਗੜਾ ਕਿਤੇ (ਨਾਦ) ਸੰਗੀਤ ਦਾ (ਨਨਾਦ) ਸ਼ਬਦ (ਧੁਨੀ) ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਪੂਰੇ ਭਗਤ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਰੀਤ, ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਯ, ਕਿਤੇ ਨੀਤੀ ਅਤੇ (ਕਿਤੇ) ਅਨੀਤੀ, ਕਿਤੇ (ਜ਼ਾਲਾ) ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ (ਸੀ) ਜੋਹੀ ਜਗਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ ਇਕਾਂਤ ਭਾਵ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ (ਤਾਪ) ਸਾੜੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਯੋਗ ਤੋਂ ਗਿਰਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਵਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਛਲ ਨਾਲ (ਛਿਨਾਇ) ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋ, ਸਾਰਿਆਂ (ਕਾਲ) ਸਮਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹੋ॥੧੦॥੨੦॥

ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਸਵਯੋ॥

ਸ੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ ਸਮੂਹ ਸਿਧਾਨ ਕੇ ਦੇਖ ਫਿਰਿਓ ਘਰ ਜੋਗ ਜਤੀ ਕੇ॥

ਸੂਰ ਸੁਰਾਰਦਨ ਸੁਧ ਸੁਧਾਦਿਕ ਸੰਤ ਸਮੂਹ ਅਨੇਕ ਮਤੀ ਕੇ॥

ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ ਕੋ ਦੇਖ ਰਹਯੋ ਮਤ ਕੋਉ ਨ ਦੇਖਿਯਤ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤੀ ਕੇ॥

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਭਾਇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੂੰ ਤੇ ਏਕ ਰਤੀ ਬਿਨ ਏਕ ਰਤੀ ਕੇ॥੧॥੨੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸ਼੍ਰਾਵਗ) ਜੈਨੀ ਦਿਗੰਬਰ, ਸੁੱਧ, ਸਿੱਧ, ਯੋਗੀ ਅਤੇ ਜਤੀ (ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ) ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਮੈਂ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ (ਫਿਰਿਓ) ਮੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। (ਸੂਰ) ਯੋਧੇ (ਸੁਰਾਰਦਨ) ਦੈਂਤ, (ਸੁਧ) ਦੇਵਤੇ, (ਸੁਧਾ) ਪੰਡਿਤ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਸਭ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਵੇਖ ਹੀ ਮੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਹੀ (ਦੇਸ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ (ਮਤ) ਮਜ਼ਹਬ ਵੇਖ (ਰਹਿਓ) ਚੁੱਕਾਂ ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ (ਪ੍ਰਾਨਪਤੀ) ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਤਲਬ-ਪ੍ਰਸਤ ਹਨ)। (ਸ੍ਰੀ) ਸੁੰਦਰ ਭਗਵਾਨ ਦੀ (ਭਾਇ) ਸ਼ਰਧਾ (ਭਾਵਨਾ) ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇੱਕ ਰੱਤੀ ਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਰੱਤੀ ਦੇ ਹਨ॥੧॥੨੧॥

ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਜਰੇ ਜਰ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਉਤੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸਵਾਰੇ॥

ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕੇ ਜਾਤ ਨਿਵਾਰੇ॥

ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭੂਪ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਨਜਾਵਤ ਸੀਸ ਨ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ॥

ਏਤੇ ਭਏ ਤੇ ਕਹਾਂ ਭਏ ਭੂਪਤਿ ਅੰਤ ਕੇ ਨਾਂਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ ॥੨॥੨੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅਨੂਪ) ਸੁਹਣੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰੰਗ (ਸੰਧੂਰ ਆਦਿਕ) ਨਾਲ ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ ਅਤੇ (ਜਰ) ਸੋਨੇ ਨਾਲ (ਜਰੇ) ਮੜੇ ਹੋਏ (ਮਾਤੇ) ਮਸਤ (ਮਤੰਗ) ਹਾਥੀ। ਜੋ (ਕੁਰੰਗ) ਹਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੁੱਦਦੇ ਹੋਏ ਹਵਾ ਦੇ (ਗਉਨ) ਬੁੱਲੇ ਨੂੰ ਵੀ (ਨਿਵਾਰੇ) ਪਿਛਾਂਹ ਸੁੱਟੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਤੁਰੰਗ) ਘੋੜੇ। ਮਹਾਨ (ਭੁਜਾਨ) ਸਹਾਇਕਾਂ (ਕੇ) ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ (ਭਲੀ ਬਿਧਿ) ਆਦਰ ਸਤਕਾਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਿਵੇਂਦੇ ਹੋਣ, ਜੋ (ਬਿਚਾਰੇ) ਗਿਣੇ ਵੀ ਨਾ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। ਜੇ ਏਡੇ (ਭੂਪਤਿ) ਰਾਜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ (ਕਹਾਂ ਭਏ) ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਕਿਉਂਕਿ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਹੀ (ਪਧਾਰੇ) ਤੁਰੇ ਹਨ॥੨॥੨੨॥

ਜੀਤ ਫਿਰੇ ਸਭ ਦੇਸ ਦਿਸਾਨ ਕੇ ਬਾਜਤ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਨਗਾਰੇ॥

ਗੁੰਜਤ ਗੂੜ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਹਿੰਸਤ ਹੀ ਹਯ ਰਾਜ ਹਜਾਰੇ॥

ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕੇ ਭੂਪਤਿ ਕਉਨ ਗਨੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ॥

ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ ਅੰਤ ਕਉ ਅੰਤਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ॥੩॥੨੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਵੀ (ਫਿਰੇ) ਮੁੜ ਆਵੇ ਢੋਲ, ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਅਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਦੇ ਹੋਣ। ਸੁਹਣੇ ਅਤੇ ਗੂੜੇ (ਰੰਗੇ ਹੋਏ) ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ (ਪੁੰਜ) ਗੁੰਜਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ (ਹਯਰਾਜ) ਮਹਾਨ ਘੋੜੇ (ਹਿੰਸਤ) ਹਿਣਕਦੇ ਹੋਣ। (ਭੂਤ) ਪਿੱਛੇ, (ਭਵਿਖ) ਅੱਗੇ ਅਤੇ (ਭਵਾਨ) ਹੁਣ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜੋ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਿਣੇ? ਜੋ (ਬਿਚਾਰੇ) ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। (ਸ੍ਰੀਪਤਿ) ਮਾਯਾਪਤੀ ਸੁੰਦਰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਆਖਰ ਨੂੰ (ਅੰਤਕੇ) ਜਮ ਦੇ (ਧਾਮ) ਘਰ (ਨਰਕ) ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਏ ਹਨ॥੩॥੨੩॥

ਤੀਰਥ ਨਾਨ ਦਇਆ ਦਮ ਦਾਨ ਸੁ ਸੰਜਮ ਨੇਮ ਅਨੇਕ ਬਿਸੇਖੈ॥

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ ਜਮੀਨ ਜਮਾਨ ਸਬਾਨ ਕੇ ਪਖੈ॥

ਪਉਨ ਅਹਾਰ ਜਤੀ ਜਤ ਧਾਰ ਸਭੈ ਸੁ ਬਿਚਾਰ ਹਜਾਰਕ ਦੇਖੈ॥

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ ਭੂਪਤਿ ਏਕ ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਏਕ ਨ ਲੇਖੈ ॥੪॥੨੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦਯਾ, (ਦਮ) ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਦਮਨ, ਦਾਨ, ਉੱਤਮ (ਸੰਜਮ) ਅਛੂਤ ਰਸੋਈ ਦਾ ਕਰਮ ਅਤੇ (ਅਨੇਕ ਬਿਸੇਖੇ) ਬਹੁਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨਿਯਮ (ਚਾਲੀਹੇ)। ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ (ਜ਼ਮੀਨ) ਧਰਤੀ ਅਤੇ (ਜਮਾਨ) ਆਸਮਾਨ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਪਉਣਹਾਰੀ, ਜਤ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜਤੀ (ਸੰਨਿਆਸੀ), ਸਾਰੇ ਹੀ (ਹਜ਼ਾਰਕ) ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ (ਵਾਰ) ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖੇ ਹਨ। (ਭੂਪਤਿ) ਰਾਜੇ ਵੀ, ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਵੀ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਇੱਕ ਰੱਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ॥੪॥੨੪॥

ਸੁਧ ਸਿਪਾਹ ਦੁਰੰਤ ਦੁਬਾਹ ਸੁ ਸਾਜ ਸਨਾਹ ਦੁਰਜਾਨ ਦਲੈਂਗੇ॥

ਭਾਰੀ ਗੁਮਾਨ ਭਰੇ ਮਨ ਮੈ ਕਰ ਪਰਬਤ ਪੰਖ ਹਲੈ ਨ ਹਲੈਂਗੇ॥

ਤੋਰ ਅਰੀਨ ਮਰੋਰ ਮਵਾਸਨ ਮਾਤੇ ਮਤੰਗਨ ਮਾਨ ਮਲੈਂਗੇ॥

ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨ ਤਯਾਗ ਜਹਾਨ ਨਿਦਾਨ ਚਲੈਂਗੇ॥੫॥੨੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ (ਦੁਰੰਤ) ਬੇਅੰਤ (ਦੁਬਾਹ) ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ (ਸੁਧ) ਨਿਰੋਲ (ਸਿਪਾਹ) ਫੌਜ ਉੱਤਮ (ਸਨਾਹ) ਸੰਜੋਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜ ਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਦਲੈਂਗੇ) ਨਾਸ ਕਰਨਗੇ। ਜੋ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂ ਗੁਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜੋ ਪਹਾੜ ਨਾ ਹਿੱਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹਿੱਲਣਗੇ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਪੰਖ) ਤੀਰ (ਕਰ) ਬਣਾ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। (ਅਰੀਨ) ਅੜੀਆਂ (ਓਟਾਂ, ਕਿਲ੍ਹੇ) ਤੋੜ ਕੇ (ਮਵਾਸਨ) ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜ ਕੇ ਅਤੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ (ਮਲੈਂਗੇ) ਨਾਸ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਵੀ (ਨਿਦਾਨ) ਮੂਰਖ, ਮਾਯਾਪਤੀ ਸੁੰਦਰ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਲੀ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਗੇ॥੫॥੨੫॥

ਬੀਰ ਅਪਾਰ ਬਡੇ ਬਰਿਆਰ ਅਬਿਚਾਰਹਿ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਭਛੱਯਾ॥

ਤੋਰਤ ਦੇਸ ਮਲਿੰਦ ਮਵਾਸਨ ਮਾਤੇ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਨ ਮਲੱਯਾ॥

ਗਾੜੇ ਗੜਾਨ ਕੇ ਤੋੜਨਹਾਰ ਸੁ ਬਾਤਨ ਹੀ ਚਕ ਚਾਰ ਲਵੱਯਾ॥

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਭ ਕੇ ਸਿਰ ਨਾਇਕੁ ਜਾਚਿਕ ਅਨੇਕ ਸੁ ਏਕ ਦਿਵੱਯਾ॥੬॥੨੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬੇਅੰਤ ਯੋਧੇ ਵੱਡੇ (ਬਰਿਆਰ) ਤਾਕਤ ਵਾਲੇ, ਜੋ (ਅਬਿਚਾਰਹਿ) ਤੁਰੰਤ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸਮਝਿਆਂ ਹੀ (ਸਾਰ) ਲੋਹੇ (ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ) ਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ (ਭਛੱਯਾ) ਸਹਾਰਨ ਵਾਲੇ। ਜੋ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ, ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। (ਗਾੜੇ) ਮਹਾਨ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ (ਚਕ ਚਾਰ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕ (ਜਾਚਿਕ) ਮੰਗਤੇ ਨੇ (ਸ੍ਰੀ) ਮਾਇਆ (ਸਾਹਿਬ) ਪਤੀ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ, (ਸਿਰ) ਵੱਡਾ (ਨਾਇਕੁ) ਮਾਲਿਕ ਅਤੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ॥੬॥੨੬॥

ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਫਨਿੰਦ ਨਿਸਾਚਰ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਜਪੈਂਗੇ॥

ਜੀਵ ਜਿਤੇ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਹੀ ਪਲ ਮੈ ਸਭ ਥਾਪ ਥਪੈਂਗੇ॥

ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਤਾਪਨ ਬਾਢਤ ਜੈ ਧੁਨਿ ਪਾਪਨ ਕੇ ਬਹੁ ਪੁੰਜ ਖਪੈਂਗੇ॥

ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਫਿਰੈ ਜਗ^੧ ਸਤ੍ਰੁ ਸਭੈ ਅਵਿਲੋਕ ਚਪੈਂਗੇ॥੧੨੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੈਂਤ, ਦੇਵਤੇ, (ਫਨਿੰਦ) ਸੇਸਨਾਗ, (ਨਿਸਾਚਰ) ਪ੍ਰੇਤ (ਭੂਤ, ਚੋਰ) ਪਿੱਛੇ ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਜਪਣਗੇ। ਜਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੇ ਜੀਵ ਨੇ, ਪਲ ਹੀ ਪਲ (ਮਾਤ੍ਰ) ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ (ਥਾਪ) ਰਚਨਾ ਰਚ ਦੇਣਗੇ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਐਸਾ ਸਮਰੱਥ ਹੈ)। ਪੁੰਨਾਂ ਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤਾਪਾਂ ਨਾਲ ਜੈ ਦੀ ਪ੍ਰਨੀ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ (ਪੁੰਜ) ਸਮੂਹ ਖਪ ਜਾਣਗੇ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਫਿਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿਝਣਗੇ॥੧੨੨॥

ਮਾਨਵ ਇੰਦ੍ਰ ਗਜਿੰਦ੍ਰ ਨਰਾਧਿਪ ਜੌਨ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਕੋ ਰਾਜ ਕਰੈਂਗੇ॥

ਕੋਟ ਸਨਾਨ ਗਜਾਦਿਕ ਦਾਨ ਅਨੇਕ ਸੁਅੰਬਰ ਸਾਜ ਬਰੈਂਗੇ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸਰ ਬਿਸਨੁ ਸਚੀਪਤਿ ਅੰਤ ਫਸੇ ਜਮ ਫਾਸ ਪਰੈਂਗੇ॥

ਜੇ ਨਰ ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਸ ਹੈਂ ਪਗ ਤੇ ਨਰ ਫੇਰ ਨ ਦੇਹ ਧਰੈਂਗੇ॥੧੨੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ (ਇੰਦ੍ਰ) ਮਾਲਿਕ (ਭਾਵ ਮਹਾਨ ਮਰਦ), ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, (ਨਰਾਧਿਪ) ਰਾਜੇ, ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ। ਕਰੋੜਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਹਾਥੀ ਆਦਿਕ ਦਾਨ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸੁਅੰਬਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ (ਧਰੈਂਗੇ) ਜਿੱਤਣਗੇ। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ (ਸਚੀਪਤਿ) ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ (ਅੰਤ) ਨਤੀਜਿਆਂ (ਉਪਾਸਨਾ) ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੈਣਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ (ਸ੍ਰੀਪਤਿ) ਮਾਇਆਪਤੀ ਦੇ ਚਰਨ (ਪ੍ਰਸ ਹੈਂ) ਛੂਹਣਗੇ, ਉਹ ਬੰਦੇ ਫੇਰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਗੇ (ਮੁਕਤ ਹੋਣਗੇ)॥੧੨੩॥

ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੇ ਦੋਉ ਲੋਚਨ ਮੁੰਦ ਕੈ ਬੈਠ ਰਹਿਓ ਬਕ ਧਯਾਨ ਲਗਾਯੋ॥

ਨਾਤ ਫਿਰਯੋ ਲੀਏ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰਨ ਲੋਕ ਗਯੋ ਪਰਲੋਕ ਗਵਾਯੋ॥

ਬਾਸ ਕੀਓ ਬਿਖਿਆਨ ਸੋ ਬੈਠ ਕੈ ਐਸੇ ਹੀ ਐਸ ਸੁ ਬੈਸ ਬਿਤਾਯੋ॥

ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਯੋ॥੧੨੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬਗੁਲੇ ਵਾਂਗ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਬਹਿ ਵੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਜੇ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਂਦਾ ਫਿਰਿਆ ਤਾਂ ਵੀ (ਲੋਕ) ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵੀ ਗੁਆ ਲਿਆ। ਵਖਿਆਨਵਾਨ ਦੀ ਬੈਠਕ (ਭਾਵ-ਕਥਾ ਮੰਦਿਰ) ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਓਂ ਹੀ ਇਓਂ (ਬੈਸ) ਉਮਰ ਨੂੰ ਗੁਆ ਲਿਆ। (ਸਾਚੁ) ਨਿਸਚਯ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੁਣ ਲਉ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੁ ਓਨ੍ਹੇ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ॥੧੨੪॥

ਕਾਹੂ ਲੈ ਪਾਹਨ ਪੂਜ ਧਰੇ ਸਿਰ ਕਾਹੂ ਲੈ ਲਿੰਗ ਗਰੇ ਲਟਕਾਯੋ॥

ਕਾਹੂ ਲਖਯੋ ਹਰਿ ਅਵਾਚੀ ਦਿਸਾ ਮਹਿ ਕਾਹੂ ਪਛਾਹ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯੋ॥

ਕੋਉ ਬੁਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸੁ^੨ ਕੋਉ ਮ੍ਰਿਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਨ ਧਾਯੋ॥

ਕੂਰ ਕ੍ਰਿਯਾ ਉਰਝਯੋ ਸਭ ਹੀ ਜਗੁ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦ ਨ ਪਾਯੋ॥੧੦॥੩੦॥

^੧ 'ਜਗ' ਪਾਠ ਵਿੱਚ 'ਸਲੇਸ਼ਾਲੰਕਾਰ' ਹੈ।

^੨ 'ਪਸੁ' ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਲੇਸ਼ਾਲੰਕਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਸੇ ਨੇ (ਪਾਹਨ) ਪੱਥਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਲੈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗਲ ਵਿੱਚ (ਲਿੰਗ) ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਲਮਕਾ ਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ (ਅਵਾਚੀ) ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਰਿ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ, ਕਿਸੇ (ਪਛਾਹ) ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ (ਨਮਾਜ਼ ਨੀਤੀ)। ਕੋਈ (ਪਸ਼ੂ) ਮੂਰਖ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੂਰਖ (ਮ੍ਰਿਤਾਨ) ਮੁਰਦਿਆਂ (ਮੜੀਆਂ, ਕਬਰਾਂ) ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਦੌੜ ਪਿਆ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਝੂਠੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਭੇਤ ਪਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ॥੧੦॥੩੦॥

ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦ॥

ਹਰਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ॥ ਦਸਚਾਰ^੧ ਚਾਰੁ ਪ੍ਰਬੀਨ॥

ਅਕਲੰਕ ਰੂਪ ਅਪਾਰ॥ ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ ਉਦਾਰ॥੧॥੩੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਹਰਿ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। (ਦਸ ਚਾਰ) ਚੌਦਾਂ ਵਿੱਦਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ (ਪ੍ਰਬੀਨ) ਚਤੁਰ (ਨਿਪੁਣ) ਹੈ। ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਰੂਪ) ਆਕਾਰ ਹੈ। (ਅਨਛਿਜ) ਅਵਿਨਾਸ਼ ਅਤੇ (ਉਦਾਰ) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇਜ ਹੈ॥੧॥੩੧॥

ਅਨਭਿਜ ਰੂਪ ਦੁਰੰਤ॥ ਸਭ ਜਗਤ ਭਗਤ ਮਹੰਤ॥

ਜਸ ਤਿਲਕ ਭੂ ਭ੍ਰਿਤ ਭਾਨ॥ ਦਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਨਿਧਾਨ॥੨॥੩੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬੇਅੰਤ ਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਅਨਭਿਜ) ਨਿਰਲੇਪਮਈ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਓਸ ਮਹੰਤ ਦਾ (ਭਗਤ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ। ਜੱਸ ਦਾ (ਤਿਲਕ) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, (ਭੂ ਭ੍ਰਿਤ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ (ਭਾਨ) ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੈ। (ਦਸਚਾਰ ਚਾਰ) ਅਠਾਰਾਂ ਵਿੱਦਿਆਵਾਂ^੨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ॥੨॥੩੨॥

ਅਕਲੰਕ ਰੂਪ ਅਪਾਰ॥ ਸਭ ਲੋਕ ਸੋਕ ਬਿਦਾਰ^੩॥

^੧ ਚਾਰ ਵੇਦ, ਵੇਦਾਂਗ ਛੇ, ਨਜਾਯ, ਮੀਮਾਸਾ, ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਇਹ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਓਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ-

ਛਪਯ॥ ਸ੍ਰੀ ਅੱਖਰ ਜਲਤਰਨ, ਚਕਿਤਸਾ ਔਰ ਰਸਾਇਨ।
ਜੋਤਿਕ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਬੀਨ, ਰਾਗ ਖਟ ਰਾਗਿਨ ਗਾਇਨ।
ਕੋਕਲਾ ਵਜਾਕਰਨ, ਔਰ ਬਾਜੰਤ੍ਰ ਬਜਾਇਨ।
ਤੁਰਹਿ ਤੋਰ ਨਟ ਨ੍ਰਿਤ, ਔਰ ਸਰ ਧਨੁਖ ਚਲਾਇਨ।
ਗਜਾਨ ਕਰਨ ਚਾਤੁਰੀ, ਦੇਤ ਨਾਮ ਵਿਦਯਾ ਵਰੇ।
ਏਹੁ ਚਤੁਰਦਸ ਜਗਤ ਮੇ ਚਤੁਰ ਸਮਝ ਮਨ ਮੇ ਧਰੇ।

(ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ)

^੨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਅਠਾਰਾਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਇਓਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ-

ਅੰਗਾਨਿ ਵੇਦਾਸ਼ ਚਤੁਰੇ, ਮੀਮਾਸਾ ਨਜਾਯ ਵਿਸੂਰ:
ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੁਰਾਣਸ਼ੂ ਵਿਦਯਾਦਯੋਤਾਸ਼ ਚਤੁਰਦਸ॥
ਆਯੁਰਵੇਦੋ ਧਨੁਰਵੇਦੋ ਗਾਧਰਵੱਸ਼ ਚੇਤਿ ਤੇ ਤ੍ਰਯ:
ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੰ ਚਤੁਰਬੰਤੁ ਵਿਦਯਾ ਅਸ਼੍ਰਾਦਸ਼ੈਵ ਤੁ॥

(ਅੰਸ਼ ੩, ਅ: ੬ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ)

ਕਲਾ ਆਦਿਕ ਵੀ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਵੀ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਆਪਤ ਹਨ।

^੩ ਪਾਠ 'ਉਦਾਰ'।

ਕਲਿ ਕਾਲ ਕਰਮ ਬਿਹੀਨ॥ ਸਭ ਕਰਮ ਧਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ॥੩॥੩੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਸ਼ਕਲੰਕਮਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ (ਸੰਸਾਰ) ਦਾ ਗ਼ਮ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਚਤੁਰ ਹੈ॥੨॥੩੩॥

ਅਨਖੰਡ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ॥ ਸਭ ਥਾਪਿਓ ਜਿਹ ਥਾਪ॥

ਅਨਖੇਦ ਭੇਦ ਅਛੇਦ॥ ਮੁਖਚਾਰ ਗਾਵਤ ਬੇਦ॥੪॥੩੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਅਮਰ ਅਤੇ ਅਸਾਮਾਨਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੀਹਨੇ ਸਾਰਾ ਹੀ (ਥਾਪ) ਠਾਠ, ਵਿਸ਼ਵ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਭੇਤ ਰਹਿਤ ਅਤੇ (ਅਛੇਦ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਵੇਦ ਚਹੁੰਆਂ ਹੀ ਮੂੰਹਾਂ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ॥੪॥੩੪॥

ਜਿਹ ਨੇਤ ਨਿਗਮ ਕਹੰਤ॥ ਮੁਖਚਾਰ ਬਕਤ ਬਿਅੰਤ॥

ਅਨਭਿੱਜ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ॥ ਅਨਖੰਡ ਅਮਿਤ ਅਥਾਪ॥੫॥੩੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੂੰ (ਨਿਗਮ) ਵੇਦ (ਨੇਤਿ) ਰੋਜ਼ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਮੁਖਚਾਰ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਅੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਅਨਭਿੱਜ) ਨਿਰਲੇਪ ਅਤੇ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਅਨਖੰਡ) ਸੰਪੂਰਨ ਬਿਅੰਤ ਅਤੇ ਥਾਪਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ॥੫॥੩੫॥

ਜਿਹ ਕੀਨ ਜਗਤ ਪਸਾਰ॥ ਰਚਯੋ ਬਿਚਾਰ ਬਿਚਾਰ॥

ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਅਖੰਡ॥ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪ੍ਰਚੰਡ॥੬॥੩੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਫੈਲਾਅ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਰਚਿਆ ਹੈ। (ਅਖੰਡ) ਇਕ ਰਸ ਅਤੇ (ਅਨੰਤ) ਬਿਅੰਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਸਾਮਾਨਜ ਅਤੇ (ਪ੍ਰਚੰਡ) ਤੇਜਮਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੬॥੩੬॥

ਜਿਹ ਅੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਕੀਨੇ ਸੁ ਚੌਦਹ ਖੰਡ॥

ਸਭ ਕੀਨ ਜਗਤ ਪਸਾਰ॥ ਅਬਿਯਕਤ ਰੂਪ ਉਦਾਰ॥੭॥੩੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੇ ਆਂਡੇ (ਦੇ ਰੂਪ) ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਅਤੇ ਚੌਦਾਂ (ਖੰਡ) ਲੋਕ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਫੈਲਾਅ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ (ਅਬਿਯਕਤ) ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ॥੭॥੩੭॥

ਜਿਹ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਨ੍ਰਿਪਾਰ॥ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨੁ ਬਿਚਾਰ॥

ਕਈ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ ਰਸੂਲ॥ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਕੇ ਨ ਕਬੂਲ॥੮॥੩੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੇ ਕੋਲ ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ (ਨ੍ਰਿਪਾਰ) ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ, ਕਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸਨ ਅਤੇ (ਰਸੂਲ) ਮੁਹੰਮਦ ਹਨ ਪਰ ਭਗਤੀ (ਸ਼ਰਧਾ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ (ਕਬੂਲ) ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੮॥੩੮॥

ਕਈ ਸਿੰਧ ਬਿੰਧ ਨਗਿੰਦ॥ ਕਈ ਮੱਛ ਕੱਛ ਫਨਿੰਦ॥

ਕਈ ਦੇਵ ਆਦਿ ਕੁਮਾਰ॥ ਕਈ ਕ੍ਰਿਸਨ ਬਿਸਨੁ ਅਵਤਾਰ॥੯॥੩੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਸਮੁੰਦਰ, ਬਿਧਿਆਂਚਲ ਅਤੇ (ਨਗਿੰਦ) ਸੁਮੇਰ ਹਿਮਾਲਿਆਂ। ਕਈ ਮੱਛ (ਅਵਤਾਰ), ਕਈ ਕੱਛ (ਅਵਤਾਰ) ਅਤੇ ਕਈ (ਫਨਿੰਦ) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਅਵਤਾਰ (ਲਛਮਣ, ਬਲਰਾਮ

ਜੀ ਆਦਿਕ)। ਕਈ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਆਦਿਕ ਦੇਵਤੇ। ਕਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (ਆਦਿਕ) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹਨ॥੯॥੩੯॥

ਕਈ ਇੰਦ੍ਰ ਬਾਰ ਬੁਹਾਰ॥ ਕਈ ਬੇਦ ਅਉ ਮੁਖਚਾਰ॥

ਕਈ ਰੁਦ੍ਰ ਛੁਦ੍ਰ ਸਰੂਪ॥ ਕਈ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਨੂਪ॥੧੦॥੪੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਇੰਦ੍ਰ (ਬਾਰ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ (ਬੁਹਾਰ) ਝਾਤੂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕਈ ਵੇਦ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮੇ ਹਨ। ਕਈ (ਰੁਦ੍ਰ) ਸ਼ਿਵ (ਛੁਦ੍ਰ) ਬੁਰੇ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕਈ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ (ਅਨੂਪ) ਸੁਹਣੇ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ॥੧੦॥੪੦॥

ਕਈ ਕੋਕ ਕਾਬਜ ਭਣੰਤ॥ ਕਈ ਬੇਦ ਭੇਦ ਕਹੰਤ॥

ਕਈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬਖਾਨ॥ ਕਹੂੰ ਕਥਤ ਹੀ ਸੁ ਪੁਰਾਨ॥੧੧॥੪੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ (ਕੋਕ) ਕਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵੇਦਾਂ ਦਾ (ਭੇਦ) ਮਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ (ਧਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ (ਸੁ) ਨਿਰੋਲ ਪੁਰਾਣ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੧੧॥੪੧॥

ਕਈ ਅਗਨਿ ਹੋਤ੍ਰ ਕਰੰਤ॥ ਕਈ ਉਰਧ ਤਾਪ ਦੁਰੰਤ॥

ਕਈ ਉਰਧ ਬਾਹੁ ਸਨਯਾਸ॥ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਭੇਸ ਉਦਾਸ॥੧੨॥੪੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ (ਅਗਨਿ ਹੋਤ੍ਰ) ਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ (ਉਰਧ) ਉਲਟਾ ਲਟਕ ਕੇ (ਤਾਪ) ਤਪ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਉਰਧ) ਉੱਚੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ (ਸੰਨਿਆਸ) ਤਿਆਗੀ ਹਨ। ਕਈ ਯੋਗ ਭੇਸ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਭੇਸ ਵਾਲੇ ਹਨ॥੧੨॥੪੨॥

ਕਹੂੰ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਕਰੰਤ॥ ਕਹੂੰ ਪਉਨ ਅਹਾਰ ਦੁਰੰਤ॥

ਕਹੂੰ ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਅਪਾਰ॥ ਕਹੂੰ ਜਗ ਕਰਮ ਉਦਾਰ॥੧੩॥੪੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ (ਨਿਵਲੀ) ਨੌਲਿ ਕਰਮ (ਯੋਗ ਆਸਣ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ (ਦੁਰੰਤ) ਕਠਿਨ ਪਉਣਹਾਰ (ਵ੍ਰਤ) ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਬੇਅੰਤ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ (ਉਦਾਰ) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੰਸਾਰੀ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੧੩॥੪੩॥

ਕਹੂੰ ਅਗਨਿਹੋਤ੍ਰ ਅਨੂਪ॥ ਕਹੂੰ ਨਿਆਇ ਰਾਜ ਬਿਭੂਤਿ॥

ਕਹੂੰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਰੀਤਿ॥ ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਸਿਉ ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ॥੧੪॥੪੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਅਨੂਪ) ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਸੁੰਦਰ (ਅਗਨਿਹੋਤ੍ਰ) ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਤੋਂ (ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ) ਉਲਟਾ ਹੈ॥੧੪॥੪੪॥

ਕਈ ਦੇਸ ਦੇਸ ਫਿਰੰਤ॥ ਕਈ ਏਕ ਠੌਰ ਇਸਥੰਤ॥

ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਜਲ ਮਹਿ ਜਾਪ॥ ਕਹੂੰ ਸਹਿਤ ਤਨ ਪਰ ਤਾਪ॥੧੫॥੪੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਇੱਕ ਥਾਂ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖਲੋ, ਬਹਿ ਕੇ ਜਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ (ਤਾਪ) ਧੁੱਪ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ॥੧੫॥੪੫॥

ਕਹੂੰ ਬਾਸ ਬਨਹਿ ਕਰੰਤਾ॥ ਕਹੂੰ ਤਾਪ ਤਨਹਿ ਸਹੰਤਾ॥

ਕਹੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਧਰਮ ਅਪਾਰਾ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਰੀਤਿ ਉਦਾਰਾ॥੧੬॥੪੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਹੀ (ਤਾਪ) ਧੁੱਪ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ (ਅਪਾਰ) ਮਹਾਨ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ (ਉਦਾਰ) ਉੱਤਮ ਰਾਜ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੈ॥੧੬॥੪੬॥

ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਹਤ ਅਭਰਮਾ॥ ਕਹੂੰ ਕਰਮ ਕਰਤ ਅਕਰਮਾ॥

ਕਹੂੰ ਸੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪਾ॥ ਕਹੂੰ ਨੀਤਿ ਰਾਜ ਅਨੂਪਾ॥੧੭॥੪੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਰੋਗ ਰਹਿਤ) ਨਿਰੋਗ (ਅਭਰਮ) ਬੈਠਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਅਕਰਮ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ (ਸੇਖ) ਹਿੰਦੂ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ (ਬ੍ਰਹਮ) ਬ੍ਰਹਮਣ ਰੂਪ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਸੁਹਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹੈ॥੧੭॥੪੭॥

ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਸੋਗ ਬਿਹੀਨਾ॥ ਕਹੂੰ ਏਕ ਭਗਤਿ ਅਧੀਨਾ॥

ਕਹੂੰ ਰੰਕ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾ॥ ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਅਵਤਾਰਾ॥੧੮॥੪੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਇੱਕ ਭਗਤੀ ਦੇ ਹੀ (ਅਧੀਨ) ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ (ਰੰਕ) ਕੰਗਾਲ ਦਾ ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਦਾ ਅਵਤਾਰ (ਕਾਲੀ ਦਾਸ) ਹੈ॥੧੮॥੪੮॥

ਕਈ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਦ ਰਟੰਤਾ॥ ਕਈ ਸੇਖ ਨਾਮ ਉਚਰੰਤਾ॥

ਬੈਰਾਗ ਕਹੂੰ ਸਨਿਆਸਾ॥ ਕਹੂੰ ਫਿਰਤ ਰੂਪ ਉਦਾਸਾ॥੧੯॥੪੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਵੇਦ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹਨ। ਕਈ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਵੈਰਾਗ ਹੈ, ਕਿਤੇ (ਸੰਨਿਆਸ) ਤਿਆਗ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਉਦਾਸ ਰੂਪ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ॥੧੯॥੪੯॥

ਸਭ ਕਰਮ ਫੋਕਟ ਜਾਨਾ॥ ਸਭ ਧਰਮ ਨਿਹਫਲ ਮਾਨਾ॥

ਬਿਨ ਏਕ ਨਾਮ ਅਧਾਰਾ॥ ਸਭ ਕਰਮ ਭਰਮ ਬਿਚਾਰਾ॥੨੦॥੫੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਾਰੇ ਕਰਮ (ਫੋਕਟ) ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਮ ਵਿਅਰਥ ਮੰਨ ਲਉ, ਇੱਕ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਹੀ (ਭਰਮ) ਵਿਅਰਥ ਵਿਚਾਰੋ॥੨੦॥੫੦॥

ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਲਘੁ ਨਰਾਜ ਛੰਦਾ॥

ਜਲੇ ਹਰੀ॥ ਥਲੇ ਹਰੀ॥ ਉਰੇ ਹਰੀ॥ ਬਨੇ ਹਰੀ॥੧॥੫੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਥਲੇ) ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। (ਉਰੇ) ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ॥੧॥੫੧॥

ਗਿਰੇ ਹਰੀ॥ ਗੁਫੇ ਹਰੀ॥ ਛਿਤੇ ਹਰੀ॥ ਨਭੇ ਹਰੀ॥੨॥੫੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਪਹਾੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। (ਗੁਫੇ) ਕੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਆਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ॥੨॥੫੨॥

ਈਹਾਂ ਹਰੀ॥ ਉਹਾਂ ਹਰੀ॥ ਜਿਮੀ ਹਰੀ॥ ਜਮਾ ਹਰੀ॥੩॥੫੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਏਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਰੀ। ਓਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਰੀ। ਜਮੀਨ (ਆਰੰਭ) ਵੀ ਹਰੀ। (ਜਮਾ) ਨਤੀਜਾ (ਅੰਤ) ਵੀ ਹਰੀ॥੩॥੫੩॥

ਅਲੇਖ ਹਰੀ॥ ਅਭੇਖ ਹਰੀ॥ ਅਦੋਖ ਹਰੀ॥ ਅਦ੍ਰੈਖ ਹਰੀ॥੪॥੫੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਲੇਖ) ਕਰਮ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਮਜ਼ਹਬ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਕਲੰਕ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਈਰਖਾ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ॥੪॥੫੪॥

ਅਕਾਲ ਹਰੀ॥ ਅਪਾਲ ਹਰੀ॥ ਅਛੇਦ ਹਰੀ॥ ਅਭੇਦ ਹਰੀ॥੫॥੫੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਮੌਤ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਪਾਲਣ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਦੁੱਖ (ਭਾਜੜ) ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਭੇਦ (ਫਰਕ) ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ॥੫॥੫੫॥

ਅਜੰਤੂ ਹਰੀ॥ ਅਮੰਤੂ ਹਰੀ॥ ਸੁ ਤੇਜ ਹਰੀ॥ ਅਤੰਤੂ ਹਰੀ॥੬॥੫੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਯੰਤੂ (ਤਾਵੀਜ਼, ਕਲਾ, ਰੱਖਿਆ) ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। (ਮੰਤੂ) ਜਪ (ਸਲਾਹ) ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਉੱਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਤੰਤੂ (ਦਵਾਈ) ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ॥੬॥੫੬॥

ਅਜਾਤਿ ਹਰੀ॥ ਅਪਾਤਿ ਹਰੀ॥ ਅਮਿਤੂ ਹਰੀ॥ ਅਮਾਤ ਹਰੀ॥੭॥੫੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜਨਮ) ਜਾਤੀ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਕਤਾਰ (ਪੰਗਤੀ) ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਮਿੱਤਰ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। (ਮਾਤ) ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ॥੭॥੫੭॥

ਅਰੋਗ ਹਰੀ॥ ਅਸੋਗ ਹਰੀ॥ ਅਭਰਮ ਹਰੀ॥ ਅਕਰਮ ਹਰੀ॥੮॥੫੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਰੋਗ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਗ਼ਮ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਭ੍ਰਮ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਕਰਮ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ॥੮॥੫੮॥

ਅਜੈ ਹਰੀ॥ ਅਭੈ ਹਰੀ॥ ਅਭੇਦ ਹਰੀ॥ ਅਛੇਦ ਹਰੀ॥ ੯॥੫੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅਜੈ) ਬਲਵਾਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਨਿਡਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। (ਅਛੇਦ) ਸਥਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ॥੯॥੫੯॥

ਅਖੰਡ ਹਰੀ॥ ਅਡੰਡ ਹਰੀ॥ ਅਭੰਡ ਹਰੀ॥ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹਰੀ॥ ੧੦॥੬੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਇੱਕ ਰਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਦੰਡ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। (ਭੰਡ) ਬਦਨਾਮੀ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਤੇਜਮਈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ॥੧੦॥੬੦॥

ਅਤੇਵ ਹਰੀ॥ ਅਭੇਵ ਹਰੀ॥ ਅਜੇਵ ਹਰੀ॥ ਅਛੇਵ ਹਰੀ॥੧੧॥੬੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਅਤਿ ਦੇਵ (ਮਹਾਨ ਤੋਂ ਮਹਾਨ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਕਲੰਕ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ॥੧੧॥੬੧॥

ਭਜੋ ਹਰੀ॥ ਥਪੋ ਹਰੀ॥ ਤਪੋ ਹਰੀ॥ ਜਪੋ ਹਰੀ॥੧੨॥੬੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਭਜਨ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਜਾਪਦਾ) ਹੈ। (ਥਪੋ) ਪੂਜਣ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ਤਪ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ਜਪ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਜਾਪਦਾ) ਹੈ॥੧੨॥੬੨॥

ਜਲਸ ਤੁਹੀ॥ ਥਲਸ ਤੁਹੀ॥ ਨਦਿਸ ਤੁਹੀ॥ ਨਦਸ ਤੁਹੀ॥੧੩॥੬੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਲ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ (ਅਸ) ਹੈਂ। ਥਲ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਨਦੀ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਨਦ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ॥੧੩॥੬੩॥

ਬ੍ਰਿਫਸ ਤੁਹੀ॥ ਪਤਸ ਤੁਹੀ॥ ਛਿਤਸ ਤੁਹੀ॥ ਉਰਧਸ ਤੁਹੀ॥੧੪॥੬੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਿਫ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਪੱਤਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਆਸਮਾਨ ਹੈਂ॥੧੪॥੬੪॥

ਭਜਸਤੁਅੰ ॥ ਭਜਸਤੁਅੰ ॥ ਰਟਸਤੁਅੰ ॥ ਠਟਸਤੁਅੰ ॥੧੫॥੬੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਿਮਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਿਮਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਾਂ॥੧੫॥੬੫॥

ਜਿਮੀ ਤੁਹੀ॥ ਜਮਾ ਤੁਹੀ॥ ਮਕੀ ਤੁਹੀ॥ ਮਕਾ ਤੁਹੀ॥੧੬॥੬੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜਮੀ) ਜ਼ਮਾਨਾ ਹਾਲ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। (ਜਮਾ) ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਮਕਾਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਮਕਾਨ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ॥੧੬॥੬੬॥

ਅਭੂ ਤੁਹੀ॥ ਅਭੈ ਤੁਹੀ॥ ਅਛੂ ਤੁਹੀ॥ ਅਛੈ ਤੁਹੀ॥੧੭॥੬੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਨਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ॥੧੭॥੬੭॥

ਜਤਸ ਤੁਹੀ॥ ਬ੍ਰਤਸ ਤੁਹੀ॥ ਗਤਸ ਤੁਹੀ॥ ਮਤਸ ਤੁਹੀ॥੧੮॥੬੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਤੂੰ ਹੀ ਜਤੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਵ੍ਰਤ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈਂ॥੧੮॥੬੮॥

ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥੧੯॥੬੯॥

ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥੨੦॥੭੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਚਹੁੰ ਵੇਦਾਂ, ਚਹੁੰ ਯੁੱਗਾਂ, ਚਹੁੰ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ॥੧੯॥੬੯॥੨੦॥੭੦॥

ਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਕਬਿੱਤ॥

**ਖੂਕ ਮਲਹਾਰੀ ਗਜ ਗਦਹਾ ਬਿਭੂਤਿਧਾਰੀ
ਗਿਦੂਆ ਮਸਾਨ ਬਾਸ ਕਰਜੋ ਈ ਕਰਤ ਹੈ॥
ਘੁਘੁ ਮਟਵਾਸੀ ਲਗੇ ਡੋਲਤ ਉਦਾਸੀ ਮ੍ਰਿਗ**

ਤਰਵਰ ਸਦੀਵ ਮੋਨ ਸਾਧੇ ਈ ਮਰਤ ਹੈ॥
 ਬਿੰਦ ਕੇ ਸਿਧੱਯਾ ਤਾਹਿ ਹੀਜ ਕੀ ਬਡੱਯਾ ਦੇਤ
 ਬੰਦਰਾ ਸਦੀਵ ਪਾਇ ਨਾਂਗੇ ਈ ਫਿਰਤ ਹੈ॥
 ਅੰਗਨਾ ਅਧੀਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ

ਏਕ ਗਜਾਨ ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਛੀਨ ਕੈਸੇ ਕੈ ਤਰਤ ਹੈ॥੧॥੧੭੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੇ (ਮਲ) ਵਿਸ਼ਟਾ ਖਾਣ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਘੋਰੀਆਂ (ਖੂਕ) ਸੂਰ ਸਦਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਟਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ (ਵਿਭੂਤੀਧਾਰੀ) ਸਵਾਹ ਮਲਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਘੋਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਗਧਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸਵਾਹ, ਮਿੱਟੀ, ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ (ਮਸਾਨ) ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਗਿਦੂਆ) ਗਿੱਦੜ, ਬਿੱਜੂ ਮੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ (ਮਟਵਾਸੀ) ਮਕਾਨਾਂ, ਮੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਵਾਂਗ ਹੀ (ਘੁਘੂ) ਉੱਲੂ ਸਦਾ ਹੀ ਘੁੱਪ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਉਦਾਸੀ) ਉੱਚਾਟਾ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਾਧੂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹਿਰਨ (ਡੋਲਤ) ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਮੌਨ ਨੂੰ ਸਾਧਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਦਾ (ਤਰਵਰ) ਦਰੱਖਤ ਸਦਾ ਹੀ ਮੌਨ ਰਹਿ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ। (ਬਿੰਦ) ਵੀਰਯ ਦੇ (ਸਿਧੱਯਾ) ਰੋਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਧੂਆਂ (ਤਾਹਿ) ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੀਜੜੇ ਦੀ (ਬਡੱਯਾ) ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਦਾ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਫਿਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਂਦਰ ਸਦਾ ਹੀ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਅੰਗਨਾ) ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਸਾਧੂ ਤਾਂ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਤੁਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਛੀਨ) ਲੁੱਟੇ ਪੁੱਟੇ ਹੋਏ (ਜੀਵ) ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਕੇ ਤਰ ਸਕਦੇ ਨੇ?॥੧॥੧੭॥

ਭੂਤ ਬਨਚਾਰੀ ਛਿਤਿ ਛਉਨਾ ਸਭੈ ਦੁਧਾਧਾਰੀ
 ਪਉਨ ਕੇ ਅਹਾਰੀ ਸੁ ਭੁਜੰਗ ਜਾਨਿਯਤ ਹੈ॥
 ਤਿ੍ਰਣ ਕੇ ਭਛੱਯਾ ਧਨ ਲੋਭ ਕੇ ਤਜੱਯਾ
 ਤੇ ਤੇ ਗਉਅਨ ਕੇ ਜੱਯਾ ਬ੍ਰਿਖ ਭੱਯਾ ਮਾਨਿਯਤ ਹੈ॥
 ਨਭ ਕੇ ਉਡੱਯਾ ਤਾਹਿ ਪੰਛੀ ਕੀ ਬਡੱਯਾ ਦੇਤ
 ਬਗੁਲਾ ਬਿੜਾਲ ਬ੍ਰਿਕ ਧਜਾਨੀ ਠਾਨਿਯਤ ਹੈ॥
 ਜੇਤੇ ਬਡੇ ਗਜਾਨੀ ਤਿਨੋ ਜਾਨੀ ਪੈ ਬਖਾਨੀ ਨਾਹਿ
 ਐਸੇ ਨ ਪ੍ਰਪੰਚ ਮਨ ਭੂਲਿ ਆਨਿਯਤ ਹੈ॥੨॥੧੭੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਬਨ) ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਫਿਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਧੂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਭੂਤ (ਪ੍ਰੇਤ) ਹਨ, ਦੁਧਾਧਾਰੀ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ (ਛਿਤਿ) ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸਾਰੇ (ਛਉਨਾ) ਬੱਚੇ ਹਨ, ਪਉਣਹਾਰੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉੱਤਮ (ਭੁਜੰਗ) ਸੱਪ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਹੇ (ਭੱਯਾ) ਭਾਈ! (ਤਿ੍ਰਣ) ਕੱਖ-ਘਾਹ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਧਨ ਲੋਭ ਦੇ ਤਿਆਗੀ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ (ਤੇ ਤੇ) ਉਹ ਤਾਂ ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਜਾਏ (ਬ੍ਰਿਖ) ਬੈਲ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। (ਨਭ) ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂਆਂ (ਤਾਹਿ) ਵਾਸਤੇ ਪੰਛੀ ਦੀ (ਬਡੱਯਾ) ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਧਿਆਨੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਬਗੁਲਾ (ਬਿੜਾਲ) ਬਿੱਲਾ ਅਤੇ (ਬ੍ਰਿਕ) ਬਘਿਆੜ (ਠਾਨੀਅਤੁ) ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨਵਾਨ (ਜਿਹੜੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਬੀਤੇ) ਨੇ (ਤਿਨੋ) ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਜਾਨੀ) ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਹੈ, (ਪੈ) ਪਰ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਐਹੋ ਜਿਹੇ (ਪ੍ਰਪੰਚ) ਪਾਖੰਡ (ਛਲ, ਕਪਟ) ਮਨ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈਏ॥੨॥੨੨॥

ਭੂਮਿ ਕੇ ਬਸੱਯਾ ਤਾਹਿ ਭੂ ਚਰੀ ਕੇ ਜੱਯਾ ਕਹੈ
ਨਭ ਕੇ ਉਡੱਯਾ ਸੇ ਚਿਰੱਯਾ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ॥
ਫਲ ਕੇ ਭਛੱਯਾ ਤਾਹਿ ਬਾਂਦਰੀ ਕੇ ਜੱਯਾ ਕਹੈ
ਆਦਿਸ ਫਿਰੱਯਾ ਤੇ ਤੇ ਭੂਤ ਕੈ ਪਛਾਨੀਐ॥
ਜਲ ਕੇ ਤਰੱਯਾ ਕੇ ਗੰਗੇਰੀ ਸੀ ਕਹਤ ਜਗ
ਆਗਿ ਕੇ ਭਛੱਯਾ ਸੇ ਚਕੋਰ ਸਮ ਮਾਨੀਐ॥
ਸੂਰਜ ਸਿਵੱਯਾ ਤਾਹਿ ਕਉਲ ਕੀ ਬਡੱਯਾ ਦੇਤ

ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸਿਵੱਯਾ ਕੇ ਕਵੀ ਕੈ ਪਹਿਚਾਨੀਐ॥੩॥੨੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ (ਭੂਚਰੀ) ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਫਿਰਨ ਵਾਲੀ (ਸਿਓਂਕ) ਦੇ ਜਾਏ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਲਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਫਲਹਾਰੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਂਦਰੀ ਦੇ (ਜੱਯਾ) ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਲ ਦੇ ਵਿਚ ਤਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਫਿਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ (ਗੰਗੇਰੀ) ਜਲਵਾਸੀ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅੱਗ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਚਕੋਰ ਵਾਂਗ ਮੰਨ ਲਉ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਦੇ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਕਉਲ) ਕਮਲ ਸਮਾਨ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਕਵੀ) ਨੀਲੋਫਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੩॥੨੩॥

ਨਾਰਾਇਣ ਕੱਛ ਮੱਛ ਤਿੰਦੁਆ ਕਹਿਤ ਸਭ
ਕਉਲਨਾਭਿ ਕੌਲ ਜਿਹ ਤਾਲ ਮੈ ਰਹਤ ਹੈ॥
ਗੋਪੀ ਨਾਥ ਗੁਜਰ ਗੁਪਾਲ ਸਭੈ ਧੇਨ ਚਾਰੀ
ਰਿਖੀ ਕੇਸ ਨਾਮ ਕੈ ਮਹੰਤ ਲਹੀਅਤ ਹੈ॥
ਮਾਧਵ ਭਵਰ ਐ ਅਟੇਰੂ ਕੇ ਕਨੁਯਾ ਨਾਮ
ਕੰਸ ਕੇ ਬਯੱਯਾ ਜਮ ਦੂਤ ਕਹੀਅਤ ਹੈ॥
ਮੂੜ ਰੂੜ ਪੀਟਤ ਨ ਗੁੜਤਾ ਕੇ ਭੇਦ ਪਾਵੈ

ਪੂਜਤ ਨ ਤਾਹਿ ਜਾ ਕੇ ਰਾਖੇ ਰਹੀਅਤ ਹੈ॥੪॥੨੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੇ ਸਭ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਨਾਮ (ਕਹਤ) ਸਿਮਰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਕੱਛ, ਮੱਛ ਅਤੇ ਤਿੰਦੁਆ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਨੇ, ਕਮਲਨਾਭਿ (ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਨੇ) ਉਹ ਜਿਸ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕਮਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਗੋਪੀਨਾਥ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ (ਧੇਨਚਾਰੀ) ਗਊਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁੱਜਰ ਹਨ, ਜੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ (ਨਾਮ) ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਏਸ ਨਾਮ (ਕੈ) ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮਹੰਤ ਹੀ (ਲਹੀਅਤ) ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। (ਮਾਧਵ) ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਭੌਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਕਨੁਯਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ (ਅਟੇਰੂ) ਕਹਿਣੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਜਮਦੂਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੂਰਖ ਲੋਕ (ਰੂੜ) ਰੂੜੀਵਾਦ

ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਗੂੜ੍ਹਤਾ (ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੁਕਤ ਵਿਵਸਥਾ) ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਓਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੂਜਦੇ ਜੀਹਦੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ॥੪॥੨੪॥

ਬਿਸ਼ੁਪਾਲ ਜਗਤ ਕਾਲ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਬੈਰੀ ਸਾਲ

ਸਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਜਮ ਜਾਲ ਤੇ ਰਹਤ ਹੈਂ॥

ਜੋਗੀ ਜਟਾਧਾਰੀ ਸਤੀ ਸਾਚੇ ਬਡੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ

ਧਯਾਨ ਕਾਜ ਭੂਖ ਪਿਆਸ ਦੇਹ ਪੈ ਸਹਤ ਹੈਂ॥

ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਜਲ ਪਾਵਕ ਪਵਨ ਹੋਮ

ਅਧੋ ਮੁਖ ਏਕ ਪਾਇ ਠਾਢੇ ਨ ਬਹਤ ਹੈਂ॥

ਮਾਨਵ ਫਨਿੰਦ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਨ ਪਾਵੈ ਭੇਦ

ਬੇਦ ਅਉ ਕਤੇਬ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕੈ ਕਹਤ ਹੈਂ॥੫॥੨੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ ਸਭ (ਬਿਸ਼ੁ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਗਰੀਬਾਂ ਉੱਪਰ ਮਿਹਰਬਾਨ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਓਸਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੋਗੀ, ਜਟਾਧਾਰੀ, (ਸਤੀ) ਜਤੀ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਤੇ ਮਹਾਨ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਵੀ (ਜੀਹਦੇ) ਧਿਆਨ ਲਈ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੋਹ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਨੌਲਿ ਕਰਮ ਵਾਲੇ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਹਦੇ ਵਾਸਤੇ (ਅਧੋ) ਉਲਟਾ (ਨੀਵਾਂ ਸਿਰ) ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪੈਰ ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੈਂਤ ਵੀ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਵੇਦ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੫॥੨੫॥

ਨਾਚਤ ਫਿਰਤ ਮੋਰ ਬਾਦਰ ਕਰਤ ਘੋਰ

ਦਾਮਨੀ ਅਨੇਕ ਭਾਉ ਕਰਜੋ ਈ ਕਰਤ ਹੈ॥

ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੇ ਸੀਤਲ ਨ ਸੂਰਜ ਤੇ ਤਪਤ ਤੇਜ

ਇੰਦ੍ਰ ਸੋਂ ਨ ਰਾਜਾ ਭਵ ਭੂਮਿ ਕੋ ਭਰਤ ਹੈ॥

ਸਿਵ ਸੇ ਤਪਸੀ ਆਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸੇ ਨ ਬੇਦਚਾਰੀ

ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ ਸੀ ਤਪਸਯਾ ਨ ਅਨਤ ਹੈ॥

ਗਯਾਨ ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਅਧੀਨ

ਸਦਾ ਜੁਗਨ ਕੀ ਚਉਕਰੀ ਫਿਰਾਏ ਈ ਫਿਰਤ ਹੈਂ॥੬॥੨੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਮੋਰ ਨੱਚਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਮੁਕਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਬੱਦਲ ਘੋਰ (ਧੂਨੀ) ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, (ਦਾਮਨੀ) ਬਿਜਲੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹਾਵ ਭਾਵ ਕਰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਮੁਕਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਕੋਈ ਸੀਤਲ ਨਹੀਂ, ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਕੋਈ (ਤੇਜ) ਅੱਗ ਦੇ ਸੇਕ ਵਿੱਚ ਤਪਦਾ ਨਹੀਂ, ਇੰਦਰ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ, (ਭਵ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਲਈ ਕੋਈ (ਭਰਤ) ਜੈਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਸ਼ਿਵ ਵਰਗਾ ਤਪੱਸਵੀ ਨਹੀਂ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗਾ (ਆਦਿ) ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਵੇਦਾਚਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਸੰਤ ਕੁਮਾਰ (ਆਦਿਕ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ) ਵਰਗੀ

(ਅਨਤ) ਹੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਹਨ (ਕਾਲ) ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹਨ ਉਹ ਸਦਾ ਯੁੱਗਾਂ ਦੀ ਚੌਕਤੀ ਨੂੰ ਫਿਰਾਏ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ॥੬॥੭੬॥

ਏਕ ਸਿਵ ਭਏ ਏਕ ਗਏ ਏਕ ਫੇਰ ਭਏ
ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹੈਂ ^੧॥
ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰੁ ਵਿਸ਼ਨੁ ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਅਉ ਪੁਰਾਨ ਕੇਤੇ
ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਮੂਹਨ ਕੇ ਹੁਇ ਹੁਇ ਬਿਤਏ ਹੈਂ ^੨॥
ਮੋਨ ਦੀ ਮਦਾਰ ਕੇਤੇ ਅਸੁਨੀ ਕੁਮਾਰ ਕੇਤੇ
ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਕੇਤੇ ਕਾਲ ਬਸਿ ਭਏ ਹੈਂ॥
ਪੀਰ ਔ ਪਿਕਾਂਬਰ ਕੇਤੇ ਗਨੇ ਨ ਪਰਤ ਏਤੇ
ਭੂਮਿ ਹੀ ਤੇ ਹੁਇ ਕੈ ਫੇਰਿ ਭੂਮਿ ਹੀ ਮਿਲਏ ਹੈਂ॥੭॥੭੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਾਲਾਂਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਿਵ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਸ਼ਿਵ ਮਰ ਗਏ, ਇੱਕ ਸ਼ਿਵ ਫਿਰ ਹੋ ਗਏ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਏ ਹਨੇ। ਕਈ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਕਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਕਈ ਵੇਦ, ਕਈ ਪੁਰਾਣ, (ਸਮੂਹਨ) ਸਭ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਿਆਂ ਕਰਤਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਕਈ (ਮੋਨ ਦੀ) ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਈ (ਮਦਾਰ) ਕੁਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ, ਕਈ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ, ਕਈ ਅੰਸਾਵਤਾਰ (ਕਾਲ ਬਸ ਭਏ) ਮਰ ਗਏ ਹਨ। ਕਈ ਪੀਰ, ਪੈਗੰਬਰ, ਏਨੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਗਿਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਸਾਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ॥੭॥੭੭॥

ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬਡੇ ਬਡੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ
ਛਤ੍ਰ ਹੀ ਕੀ ਛਾਇਆ ਕਈ ਕੋਸ ਲੋ ਚਲਤ ਹੈਂ॥
ਬਡੇ ਬਡੇ ਰਾਜਨ ਕੇ ਦਾਬਤ ਫਿਰਤ ਦੇਸ
ਬਡੇ ਬਡੇ ਰਾਜਨ ਕੇ ਦ੍ਰੁਪ ਕੋ ਦਲਤ ਹੈਂ॥
ਮਾਨ ਸੇ ਮਹੀਪ ਔ ਦਿਲੀਪ ਕੈਸੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ
ਬਡੇ ਅਭਿਮਾਨ ਭੁਜਦੰਡ ਕੋ ਕਰਤ ਹੈਂ॥
ਦਾਰਾ ਸੇ ਦਿਲੀਸਰ ਔ ਦੁਰਜੋਧਨ ਸੇ ਮਾਨ ਧਾਰੀ
ਭੋਗ ਭੋਗ ਭੂਮਿ ਅੰਤ ਭੂਮਿ ਮੈ ਮਿਲਤ ਹੈਂ॥੮॥੭੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਯੋਗੀ, ਜਤੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਅਤੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਜੋ ਛਤ੍ਰ ਦੀ ਹੀ ਛਾਇਆ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕੋਹਾਂ ਤੱਕ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ (ਦਾਬਤ) ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ (ਦ੍ਰੁਪ) ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ (ਦਲਤ) ਨਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਨਧਾਤਾ (ਨਾਮੀ) ਰਾਜੇ ਵਰਗੇ ਅਤੇ ਦਿਲੀਪ (ਕੈਸੇ) ਵਰਗੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਜੋ ਆਪਣੇ (ਭੁਜਦੰਡ) ਡੌਲਿਆਂ ਭਾਵ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਬੜਾ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਾਰਾ ਵਰਗੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਦੁਰਜੋਧਨ ਵਰਗੇ

^੧ ਅੰਤ੍ਰੁਜਾਨੁਪ੍ਰਾਸ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅਵਤਾਰ ਅਨ ਭਏ ਹੈ' ਪਾਠ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

^੨ ਕੁਝ ਨੁਸਖਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਬਿਤੈ ਹੈ' ਅਸ਼ੁੱਧ ਤੁਕਾਂਤ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

(ਮਾਨਧਾਰੀ) ਅਹੰਕਾਰੀ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਭੋਗ ਭੋਗ ਕੇ ਆਖਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੮॥੨੮॥

ਸਿਜਦੇ ਕਰੇ ਅਨੇਕ ਤੋਪਚੀ ਕਪਟ ਭੇਸ
ਪੋਸਤੀ ਅਨੇਕਦਾ ਨਿਵਾਵਤ ਹੈਂ ਸੀਸ ਕੋ॥
ਕਹਾ ਭਯੋ ਮੱਲ ਜੋ ਪੈ ਕਾਢਤ ਅਨੇਕ ਡੰਡ
ਸੋ ਤੇ ਨ ਡੰਡੋਤ ਅਸਟਾਂਗ ਅਥਿਤੀਸ ਕੋ॥
ਕਹਾ ਭਯੋ ਰੋਗੀ ਜੋ ਪੈ ਡਾਰਜੋ ਰਗਜੋ ਉਰਧ ਮੁਖ
ਮਨ ਤੇ ਨ ਮੂੰਡ ਨਿਹੁਰਾਜੋ ਆਦਿ ਈਸ ਕੋ॥
ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ ਸਦਾ ਦਾਮਨਾ ਪ੍ਰਬੀਨ ਏਕ
ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ ਕੈਸੇ ਪਾਵੈ ਜਗਦੀਸ ਕੋ॥੯॥੨੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਕਪਟੀ ਤੋਪਚੀ ਵੀ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਜਦੇ (ਮਾਰਨ ਯੋਗ) ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੋਸਤੀ ਵੀ ਤਾਂ ਉੱਘਦਾ ਹੋਇਆ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ (ਪੈ) ਪਹਿਲਵਾਨ ਅਨੇਕਾਂ ਡੰਡ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਉਹ ਤਾਂ (ਅਥਿਤੀਸ) ਅਤਿਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਸਵਾਮੀ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਨੂੰ (ਡੰਡੋਤ) ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਨਿਵਾਉਂਦਾ। ਜੇ ਕਰ ਰੋਗੀ (ਉਰਧ) ਨੀਵਾਂ ਮੂੰਹ (ਡਾਰਿਓ) ਸੁੱਟੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? (ਆਦਿ) ਪਹਿਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਨੋਂ ਸਿਰ ਨਹੀਂ (ਨਿਹੁਰਾਯੋ) ਨਿਵਾਇਆ। (ਕਾਮਨਾ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਸਦਾ ਹੀ (ਦਾਮਨਾ) ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਵਿੱਚ ਚਤੁਰ, ਇੱਕ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਜਗਦੀਸ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੯॥੨੯॥

ਸੀਸ ਪਟਕਤ ਜਾ ਕੇ ਕਾਨ ਮੈ ਖਜੂਰਾ ਧਸੈ
ਮੂੰਡ ਛਟਕਤ ਮਿਤ੍ਰ ਪੁਤ੍ਰ ਹੂੰ ਕੇ ਸੋਕ ਸੋਂ॥
ਆਕ ਕੋ ਚਰੱਯਾ ਫਲ ਫੂਲ ਕੋ ਭਛੱਯਾ ਸਦਾ
ਬਨ ਕੋ ਭ੍ਰਮੱਯਾ ਔਰ ਦੂਸਰੋ ਨ ਬੋਕ ਸੋਂ॥
ਕਹਾ ਭਯੋ ਭੇਡ ਜੋ ਘਸਤ ਸੀਸ ਬ੍ਰਿਛਨ ਸੋਂ
ਮਾਟੀ ਕੋ ਭਛੱਯਾ ਬੋਲ ਪੂਛ ਲੀਜੈ ਜੋਕ ਸੋਂ॥
ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਏਕ
ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ ਕੈਸੇ ਭੇਟੈ ਪਰਲੋਕ ਸੋਂ॥੧੦॥੩੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਕੰਨ ਖਜੂਰਾ ਧੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰ ਪਟਕਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸੋਕ ਨਾਲ ਵੀ ਤਾਂ (ਮੂੰਡ) ਸਿਰ ਛੁੱਡਦਾ ਹੈ। ਅੱਕ ਨੂੰ (ਚਰੱਯਾ) ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਫਲਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ (ਬੋਕ) ਬੱਕਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਭੇਡ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਘਸੋਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਜੋਕ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਤੇ (ਬੋਲ) ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰ ਕੇ ਪੁੱਛ ਲਉ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ ? (ਕਾਮਨਾ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ (ਭਾਵਨਾ) ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ (ਪਰਲੋਕ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ॥੧੦॥੩੦॥

ਨਾਚਿਓ ਈ ਕਰਤ ਮੋਰ ਦਾਦਰ ਕਰਤ ਸੋਰ
 ਸਦਾ ਘਨਘੋਰ ਘਨ ਕਰਜੋ ਈ ਕਰਤ ਹੈਂ॥
 ਏਕ ਪਾਇ ਠਾਢੇ ਸਦਾ ਬਨ ਮੈ ਰਹਤ ਬ੍ਰਿਛ
 ਫੂਕ ਫੂਕ ਪਾਇ ਭੂਮਿ ਸ੍ਰਾਵਗ ਧਰਤ ਹੈਂ॥
 ਪਾਹਨ ਅਨੇਕ ਜੁਗ ਏਕ ਠੌਰ ਬਾਸ ਕਰੈ
 ਕਾਗ ਔਰ ਚੀਲ ਦੇਸ ਦੇਸ ਬਿਚਰਤ ਹੈਂ॥

ਗਜਾਨ ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਮਹਾ ਦਾਨ ਮੈ ਨ ਹੂਜੈ ਲੀਨ
 ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ ਦੀਨ ਕੈਸੇ ਕੈ ਤਰਤ ਹੈਂ॥੧੧॥੮੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਮੋਰ ਨੱਚਣਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਨੇ, (ਦਾਦਰ) ਡੱਡੂ ਰੋਲਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ ਨੇ, (ਘਨ) ਬੱਦਲ ਸਦਾ (ਘਨਘੋਰ) ਗੱਜਣਾ ਕਰਿਆ ਹੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਉਹ ਮੁਕਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖ ਸਦਾ ਇੱਕ ਪੈਰ ਤੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, (ਸ੍ਰਾਵਗ) ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਫੂਕ ਫੂਕ ਕੇ ਪੈਰ ਰੱਖਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। (ਪਾਹਨ) ਪੱਥਰ ਅਨੇਕਾਂ ਯੁੱਗਾਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਥਾਂ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਕਾਂ ਅਤੇ ਇੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਖਾਲੀਆਂ ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ (ਮਹਾਂ ਦਾਨ) ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ (ਲੀਨ) ਮਸਤ ਨਾ (ਹੂਜੈ) ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਧਨ ਆਦਿਕ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਖਾਲੀ (ਦੀਨ) ਕੰਗਲੇ ਕਿਵੇਂ ਤਰ ਸਕਦੇ ਨੇ?॥੧੧॥੮੧॥

ਜੈਸੇ ਏਕ ਸ੍ਰਾਂਗੀ ਕਹੂੰ ਜੋਗੀਆ ਬੈਰਾਗੀ ਬਨੈ
 ਕਬਹੂੰ ਸਨਜਾਸ ਭੇਸ ਬਨ ਕੈ ਦਿਖਾਵਈ॥
 ਕਹੂੰ ਪਉਨਾਹਾਰੀ ਕਹੂੰ ਬੈਠੇ ਲਾਇ ਤਾਰੀ
 ਕਹੂੰ ਲੋਭ ਕੀ ਖੁਮਾਰੀ ਸੋ ਅਨੇਕ ਗੁਨ ਗਾਵਈ॥
 ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕਹੂੰ ਹਾਥ ਪੈ ਲਗਾਵੈ ਬਾਰੀ
 ਕਹੂੰ ਡੰਡਧਾਰੀ ਹੁਇ ਕੈ ਲੋਗਨ ਭ੍ਰਮਾਵਈ॥
 ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ ਪਰਜੋ ਨਾਚਤ ਹੈ ਨਾਚਨ ਸੋ

ਗਜਾਨ ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਕੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਪਾਵਈ॥੧੨॥੮੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਲੰਕਾਰ) ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ (ਸ੍ਰਾਂਗੀ) ਨਟ (ਬਹੁਰੂਪੀਆ, ਬਾਜੀਗਰ) ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਯੋਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਸੰਨਿਆਸ ਭੇਸ ਵਾਲਾ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਪਉਨਾਹਾਰੀ, ਕਿਤੇ ਤਾੜੀ (ਸਮਾਧੀ) ਲਾ ਕੇ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਲੋਭ ਦੀ (ਖੁਮਾਰੀ) ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਕਿਤੇ ਹੱਥ ਤੇ ਹੀ (ਬਾਰੀ) ਬਗੀਚੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਡੰਡਾ ਫੜਨ ਵਾਲਾ (ਦੰਡੀ ਸੰਨਿਆਸੀ) ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਭ੍ਰਮਾਵਈ) ਖੁਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੰਦਾ ਨਾਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨੱਚਦਾ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਖਾਲੀ (ਬ੍ਰਹਮਲੋਕ) ਮੁਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੧੨॥੮੨॥

ਪੰਚ ਬਾਰ ਗੀਦਰ ਪੁਕਾਰੇ ਪਰੇ ਸੀਤਕਾਲ
 ਕੁੰਚਰ ਔ ਗਦਹਾ ਅਨੇਕਦਾ ਪੁਕਾਰ ਹੀਂ॥

ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਪੈ ਕਲਵਤ੍ਰੁ ਲੀਯੋ ਕਾਸੀ ਬੀਚ
 ਚੀਰ ਚੀਰ ਚੋਰਟਾ ਕੁਠਾਰਨ ਸੋ ਮਾਰ ਹੀਂ॥
 ਕਹਾ ਭਯੋ ਫਾਸੀ ਡਾਰ ਬੁਡਯੋ ਜੜ ਗੰਗ ਧਾਰ
 ਡਾਰ ਡਾਰ ਫਾਸਿ ਠਗ ਮਾਰ ਮਾਰ ਡਾਰ ਹੀਂ॥
 ਬੂਡੇ ਨਰਕਧਾਰ ਮੂੜ ਗਯਾਨ ਕੇ ਬਿਨਾ ਬਿਚਾਰ
 ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ ਕੈਸੇ ਗਯਾਨ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਹੀਂ॥੧੩॥੮੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸੀਤਕਾਲ) ਠੰਢ ਪੈਣ ਤੋਂ ਗਿੱਦੜ ਵੀ ਪੰਜ ਵਾਰ (ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਾਂਗ ਵਾਂਗ) ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਗਧੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਹੀ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਫੇਰ ਕਾਸੀ ਵਿੱਚ (ਕਲਵਤ੍ਰੁ) ਆਰਾ ਲੈ ਲਿਆ (ਮਰ ਗਿਆ) ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਉਹ ਤਾਂ ਚੋਰ ਦੇ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) (ਚੀਰ) ਕੱਪੜੇ (ਚੀਰ) ਲਾਹ ਲਾਹ ਕੇ ਕੁਹਾੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਫਾਹ ਪਾ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡੁੱਬਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਠੱਗ ਫਾਹੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। (ਇਉਂ ਤਾਂ) ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਰਕ ਦੀ ਨਦੀ, ਵੈਤਰਣੀ ਦੀ ਧਾਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਿਵੇਂ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥੮੩॥

ਤਾਪ ਕੇ ਸਹੇ ਤੇ ਜੋ ਪੈ ਪਾਈਐ ਅਤਾਪ ਨਾਥ
 ਤਾਪਨਾ ਅਨੇਕ ਤਨ ਘਾਇਲ ਸਹਤ ਹੈਂ॥
 ਜਾਪ ਕੇ ਕੀਏ ਤੇ ਜੋ ਪੈ ਪਾਯਤ ਅਜਾਪ ਦੇਵ
 ਪੂਦਨਾ ਸਦੀਵ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ਉਚਰਤ ਹੈਂ॥
 ਨਭ ਕੇ ਉਡੇ ਤੇ ਜੋ ਪੈ ਨਾਰਾਇਣ ਪਾਯਤ
 ਅਨਲ ਅਕਾਸ ਪੰਛੀ ਡੋਲਬੇ ਕਰਤ ਹੈਂ॥
 ਆਗਿ ਮੈ ਜਰੇ ਤੇ ਗਤਿ ਰਾਂਡ ਕੀ ਪਰਤ ਕਰ
 ਪਤਾਲ ਕੇ ਬਾਸੀ ਕਿਉਂ ਭੁਜੰਗ ਨ ਤਰਤ ਹੈਂ॥੧੪॥੮੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੇ ਫਿਰ ਤਾਪ (ਜੂਰ, ਦੁੱਖ, ਧੁੱਪ) ਦੇ ਸਹਾਰਿਆਂ ਹੀ (ਅਤਾਪ ਨਾਥ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸਰੀਰ ਤਾਪਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹਾਰਦੇ ਨੇ। ਜੇ ਫੇਰ ਜਾਪ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ (ਅਜਾਪ ਦੇਵ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੂਦਨਾ (ਪੰਛੀ) ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ' ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। (ਨਭ) ਆਕਾਸ਼ ਦੇ (ਵਿੱਚ) ਉੱਡਣ ਨਾਲ ਜੇ ਫੇਰ ਨਾਰਾਇਣ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਅਨਲ) ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਛੀ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਡੋਲਬੇ) ਉੱਡਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਜੇ ਰੰਡੀ (ਵਿਧਵਾ) (ਕੀ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ (ਗਤਿ) ਮੁਕਤੀ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪਤਾਲ ਦੇ ਵਾਸੀ (ਭੁਜੰਗ) ਸੱਪ ਜੋ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੜ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤਰਦੇ?॥੧੪॥੮੪॥

ਕੋਊ ਭਯੋ ਮੁੰਡੀਆ ਸੰਨਯਾਸੀ ਕੋਊ ਜੋਗੀ ਭਯੋ
 ਕੋਊ ਬ੍ਰਾਹਮਚਾਰੀ ਕੋਊ ਜਤੀ ਅਨੁਮਾਨਬੋ॥
 ਹਿੰਦੂ ਔ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਰਾਫਜੀ ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ
 ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ॥

ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਓਈ
ਦੂਸਰੇ ਨ ਭੇਦ ਕੋਈ ਭੂਲਿ ਭ੍ਰਮ ਮਾਨਬੋ॥
ਏਕ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵ ਸਭ ਹੀ ਕੋ ਗੁਰਦੇਵ ਏਕ

ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਏਕੈ ਜੋਤਿ ਜਾਨਬੋ॥੧੫॥੮੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕੋਈ (ਮੁੰਡੀਆ) ਵੈਰਾਗੀ, ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਕੋਈ ਯੋਗੀ, ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਜਤੀ (ਅਨੁਮਾਨਬੋ) ਸਮਝ ਲਉ। ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ, ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਕੋਈ (ਰਾਫਜੀ) ਤਿਆਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ (ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ) ਸ਼ਾਦਈ ਇਮਾਮ ਦਾ ਚੇਲਾ (ਸੁੰਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਾਤੀ ਸਾਰੀ ਇੱਕ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਕਰਤਾ (ਪੁਰਖ), ਕਰੀਮ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਰਾਜਕ ਅਤੇ ਰਹੀਮ ਵੀ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਭੁੱਲ ਕੇ ਹੀ ਭ੍ਰਮ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਭੇਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ (ਬ੍ਰਹਮ) ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ (ਗੁਰਦੇਵ) ਪੂਜਯ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕੋ (ਜੋਤਿ) ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਸਮਝ ਲਉ॥੧੫॥੮੫॥

ਦੇਹੁਰਾ ਮਸੀਤ ਸੋਈ ਪੂਜਾ ਔ ਨਿਵਾਜ ਓਈ
ਮਾਨਸ ਸਬੈ ਏਕ ਪੈ ਅਨੇਕ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈਂ॥

ਦੇਵਤਾ ਅਦੇਵ ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ
ਨਜਾਰੇ ਨਜਾਰੇ ਦੇਸਨ ਕੇ ਭੇਸ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈਂ॥

ਏਕੈ ਨੈਨ ਏਕੈ ਕਾਨ ਏਕੈ ਦੇਹ ਏਕੈ ਬਾਨ
ਖਾਕ ਬਾਦ ਆਤਸ਼ ਔ ਆਬ ਕੋ ਰਲਾਉ ਹੈਂ॥

ਅਲਹ ਅਭੇਖ ਸੋਈ ਪੁਰਾਨ ਔ ਕੁਰਾਨ ਓਈ

ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਏਕ ਹੀ ਬਨਾਉ ਹੈਂ॥੧੬॥੮੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਓਹੋ ਹੀ (ਦੇਹੁਰਾ) ਮੰਦਰ, ਓਹੋ ਹੀ ਮਸਜਿਦ, ਓਹੋ ਹੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਓਹੋ ਹੀ ਨਮਾਜ਼ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਹਨ, (ਪੈ) ਫੇਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ (ਪ੍ਰਭਾਉ) ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੇਵਤਾ, ਦੈਂਤ, ਯੱਛ. ਗੰਧਰਬ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਔਡ-ਔਡ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕੰਨ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਦੇਹ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ (ਬਾਨ) ਬਣਾਵਟ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ, ਹਵਾ, ਅੱਗ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ (ਰਲਾਉ) ਮੇਲ ਹੈ। ਓਹੋ ਹੀ ਅਲੱਹ ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ ਅਭੇਖ (ਨਾਮ ਵਾਲਾ) ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ ਪੁਰਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹੋ (ਗਿਆਨ) ਹੀ ਕੁਰਾਨ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ (ਬਨਾਉ) ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਹੈ॥੧੬॥੮੬॥

ਜੈਸੇ ਏਕ ਆਗਿ ਤੇ ਕਨੂਕਾ ਕੋਟਿ ਆਗਿ ਉਠੇ
ਨਜਾਰੇ ਨਜਾਰੇ ਹੁਇ ਕੈ ਫਿਰ ਆਗਿ ਮੈ ਮਿਲਾਹਿੰਗੇ॥

ਜੈਸੇ ਏਕ ਧੂਰਿ ਤੇ ਅਨੇਕ ਧੂਰਿ ਪੂਰਤ ਹੈ
ਧੂਰਿ ਕੇ ਕਨੂਕਾ ਫੇਰ ਧੂਰਿ ਹੀ ਸਮਾਹਿੰਗੇ॥

ਜੈਸੇ ਏਕ ਨਦ ਤੇ ਤਰੰਗ ਕੋਟਿ ਉਪਜਤ ਹੈਂ
ਪਾਨ ਕੇ ਤਰੰਗ ਸਬੈ ਪਾਨ ਹੀ ਕਹਾਹਿੰਗੇ॥

ਤੈਸੇ ਬਿਸ੍ਵ ਰੂਪ ਤੇ ਅਭੂਤ ਭੂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇ

ਤਾਹੀ ਤੇ ਉਪਜ ਸਬੈ ਤਾਹੀ ਮੈ ਸਮਾਹਿੰਗੇ ॥੧੭॥੮੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਲੰਕਾਰ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਅੱਗ ਦੇ (ਕਨੂਕਾ) ਕਿਣਕੇ (ਚੰਗਿਆੜੇ) (ਉਠੇ) ਉੱਠ ਕੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੀ (ਧੂਰਿ) ਗਰਦ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਸਮੂਹ (ਸੰਸਾਰ) ਧੂੜ ਨਾਲ ਹੀ (ਪੂਰਤ) ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧੂੜ ਦੇ (ਕਨੂਕਾ) ਕਿਣਕੇ ਫੇਰ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਸਮਾਹਿੰਗੇ) ਲੀਨ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਨਦ ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ (ਤਰੰਗ) ਉੱਛਾਲੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ (ਤਰੰਗ) ਲਹਿਰਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਣੀ ਹੀ ਕਹਾਉਣਗੀਆਂ। ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ (ਬਿਸੂ) ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਤੋਂ (ਅਭੂਤ) ਗੁਪਤ (ਭੂਤ) ਪ੍ਰਗਟ (ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਜੀਵ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਓਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਓਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਸਮਾਹਿੰਗੇ) ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ॥੧੭॥੮੭॥

ਕੇਤੇ ਕੱਛ ਮੱਛ ਕੇਤੇ ਉਨ ਕੇ ਕਰਤ ਭੱਛ
ਕੇਤੇ ਅੱਛ ਵੱਛ ਹੁਇ ਸਪੱਛ ਉਤ ਜਾਹਿੰਗੇ॥
ਕੇਤੇ ਨਭ ਬੀਚ ਅੱਛ ਪੱਛ ਕਉ ਕਰੈਂਗੇ ਭੱਛ
ਕੇਤਕ ਪ੍ਰਤੱਛ ਹੁਇ ਪਚਾਇ ਖਾਇ ਜਾਹਿੰਗੇ॥
ਜਲ ਕਹਾ ਥਲ ਕਹਾ ਗਗਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕਹਾ
ਕਾਲ ਕੇ ਬਨਾਏ ਸਬੈ ਕਾਲ ਹੀ ਚਬਾਹਿੰਗੇ॥
ਤੇਜ ਜਜੋ ਅਤੇਜ ਮੈ ਅਤੇਜ ਜੈਸੇ ਤੇਜ ਲੀਨ

ਤਾਹੀ ਤੇ ਉਪਜ ਸਬੈ ਤਾਹੀ ਮੈ ਸਮਾਹਿੰਗੇ॥੧੮॥੮੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਕੱਛੂ, ਕਈ ਮੱਛ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਭੱਛ) ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ (ਅੱਛ) ਉੱਤਮ (ਵੱਛ) ਬੱਚੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਣਗੇ। ਕਈ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ (ਅੱਛ) ਆਂਡਿਆਂ ਤੋਂ (ਉਪਜੇ) (ਪੱਛ) ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਵਣ ਕਰਨਗੇ ਕਈ ਪ੍ਰਤੱਖ (ਸਾਮ੍ਹਣੇ) ਹੋ ਕੇ ਖਾ ਕੇ ਪਚਾ ਜਾਣਗੇ। (ਜਲ) ਪਾਣੀ ਵਾਸੀ ਜੀਵ ਕੀ? (ਥਲ) ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਵਾਸੀ ਜੀਵ ਕੀ? ਆਸਮਾਨ ਦੇ (ਗਉਨ) ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਕੀ? (ਕਾਲ) ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕਾਲ ਹੀ ਨਾਸ ਕਰੇਗਾ।^੧ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਤੇਜ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਅਤੇਜ) ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ (ਲੀਨ) ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ

^੧ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਗਿਆਨੀ ਇੱਕ ਕਥਾ ਵੀ ਏਥੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ (ਸਤਦ੍ਰਵ) ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਏਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇਠ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪ ਸੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਛਾ ਪਾਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਓਸ ਦੇ ਸਿੰਛਾਂ ਦੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਛਾਇਆ ਪਈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਖਾਣ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਉਹ ਉੱਛਲ ਕੇ ਝਪਟ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਪਈ ਪਰ ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਛੇ ਦੇ ਸਿੰਛ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਸ ਗਈ ਅਤੇ ਮਰ ਗਈ। ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਲ੍ਹ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਛੇ ਦੇ ਸਿੰਛ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਤੜਫਦੀ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਝਪਟ ਮਾਰੀ ਪਰ ਉਹ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉੱਡ ਨਾ ਸੱਕੀ, ਉਲਟੀ ਉਹ ਵੀ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਛੇ ਦੇ ਸਿੰਛਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਸ ਗਈ ਅਤੇ ਮਰ ਗਈ। ਇੱਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਛੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ, ਮੱਛੀ ਅਤੇ ਇੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਣ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਛੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੀਵ ਮੱਛੀ, ਥਲ ਦਾ ਜੀਵ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਛਾ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਗਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਲ੍ਹ, ਤਿੰਨੋਂ ਕਾਲ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਕਾਲ ਨੇ ਹੀ ਚੱਥ ਲਏ”।

ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਸੇ (ਕਾਲ) ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਓਸ (ਕਾਲ) ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋਣਗੇ॥੧੮॥੮੮॥

ਕੂਕਤ ਫਿਰਤ ਕੇਤੇ ਰੋਵਤ ਮਰਤ ਕੇਤੇ
ਜਲ ਮੈ ਡੁਬਤ ਕੇਤੇ ਆਗਿ ਮੈ ਜਰਤ ਹੈਂ॥
ਕੇਤੇ ਗੰਗ ਬਾਸੀ ਕੇਤੇ ਮਦੀਨਾ ਮਕਾ ਨਿਵਾਸੀ
ਕੇਤਕ ਉਦਾਸੀ ਕੇ ਭ੍ਰਮਾਏ ਈ ਫਿਰਤ ਹੈਂ॥
ਕਰਵਤ ਸਹਤ ਕੇਤੇ ਭੂਮਿ ਮੈ ਗਡਤ ਕੇਤੇ
ਸੂਆ ਪੈ ਚੜ੍ਹਤ ਕੇਤੇ ਦੂਖ ਕੇ ਭਰਤ ਹੈਂ॥
ਗੈਨ ਮੈ ਉਡਤ ਕੇਤੇ ਜਲ ਮੈ ਰਹਤ ਕੇਤੇ

ਗਯਾਨ ਕੇ ਬਿਗੀਨ ਜਕ ਜਾਰੇ ਈ ਮਰਤ ਹੈਂ॥੧੯॥੮੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਕੂਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਰੋਂਦੇ ਮਰਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਗੰਗਾ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਬਣਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਮਦੀਨੇ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ, ਕਈ ਮੱਕਾ ਨਿਵਾਸੀ ਬਣਦੇ ਨੇ, ਕਈ (ਉਦਾਸੀ) ਉੱਚਾਟਤਾ ਦੇ (ਭ੍ਰਮਾਏ) ਡੁਲਾਏ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਕਾਜ਼ੀ ਦਾ) ਕਰਵਤ (ਆਰਾ) ਸਹਾਰਦੇ (ਮਰਦੇ) ਨੇ, ਕਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਗੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਕਈ (ਸੂਆ) ਸੂਲੀ ਤੇ (ਚਾਵਤ) ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਭਰਤ) ਸਹਾਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਖਾਲੀ (ਜਕ^੧) ਹਠ ਦੇ (ਜਾਣੇ) ਸਾੜੇ ਹੋਏ ਹੀ ਮਰਦੇ ਨੇ॥੧੯॥੮੯॥

ਸੋਧ ਹਾਰੇ ਦੇਵਤਾ ਬਿਰੋਧ ਹਾਰੇ ਦਾਨੋ ਬਡੇ
ਬੋਧ ਹਾਰੇ ਬੋਧਕ ਪ੍ਰਬੋਧ ਹਾਰੇ ਜਾਪਸੀ॥
ਘਸ ਹਾਰੇ ਚੰਦਨ ਲਗਾਇ ਹਾਰੇ ਚੋਆ ਚਾਰ
ਪੂਜ ਹਾਰੇ ਪਾਹਨ ਚਵਾਇ ਹਾਰੇ ਲਾਪਸੀ॥
ਗਾਹ ਹਾਰੇ ਗੋਰਨ ਮਨਾਇ ਹਾਰੇ ਮੜੀ ਮਟ
ਲੀਪ ਹਾਰੇ ਭੀਤਨ ਲਗਾਇ ਹਾਰੇ ਛਾਪਸੀ॥
ਗਾਇ ਹਾਰੇ ਗੰਧੂਬ ਬਜਾਇ ਹਾਰੇ ਕਿੰਨਰ ਸਭ
ਪਚ ਹਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਤਪੰਤ ਹਾਰੇ ਤਾਪਸੀ॥੨੦॥੯੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸੋਧ) ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਦੇਵਤੇ ਹਾਰ ਗਏ, ਵੱਡੇ ਦੈਂਤ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਾਰ ਗਏ, (ਬੋਧਕ) ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਹਾਰੇ) ਮਾਰੇ ਗਏ, ਜਪਸ੍ਰੀ ਲੋਕ (ਪ੍ਰਬੋਧ) ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿੜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਚੰਦਨ ਘਸਾਉਣ ਵਾਲੇ (ਪੁਜਾਰੀ) ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ, (ਚਾਰ) ਉੱਤਮ (ਚੋਆ) ਤੇਲ (ਅਤਰ ਫਲੇਲ) ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮਰ ਗਏ, ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ, (ਲਾਪਣੀ) ਮਿੱਠੀ ਕੜੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਾਰ ਗਏ। (ਗੋਰਨ) ਕਬਰਾਂ ਨੂੰ

^੧ ਸ੍ਰ. ਬ. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਜਕਾ' ਅਰਬੀ ਤੋਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਜੂਲਿਤ ਅਗਨੀ ਹੈ। 'ਹਠ' ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ।

ਗਾਹੁਣ (ਢੂੰਢਣ) ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਾਰ ਗਏ, ਮੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮੱਠਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਾਰ ਗਏ, (ਭੀਤਨ) ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲਿੰਬ (ਪੋਚ) ਕੇ ਵੀ ਹਾਰ ਗਏ, ਛਾਪਿਆਂ (ਤਿਲਕਾਂ) ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਗੰਧਰਵ (ਦੇਵ ਗਵੱਯੋ) ਗਾ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ, (ਕਿੰਨਰ) ਦੇਵ ਵਜੰਤੀ ਵਜਾ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ, (ਪੰਡਿਤ) ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵੀ (ਪਚ) ਖਪ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਤਪੱਸਵੀ (ਲੋਕ) ਤਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹਾਰ ਗਏ ਨੇ (ਪਰ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ॥੨੦॥੯੦॥

ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ॥

ਨ ਰਾਗੰ ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ॥ ਨ ਮੋਹੰ ਨ ਕ੍ਰੋਹੰ ਨ ਦ੍ਰੋਹੰ ਨ ਦ੍ਰੈਖੰ॥

ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਜਾਤੰ॥ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਪਿਤ੍ਰੰ ਨ ਮਾਤੰ॥੧॥੯੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜਿਸ ਵਿੱਚ) ਨਾ (ਰਾਗੰ) ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, (ਨਾ ਰੰਗੰ) ਨਾ ਆਨੰਦ, ਨਾ ਰੂਪ, ਨਾ ਰੇਖਾ। ਨਾ ਮੋਹ, ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ, ਨਾ (ਦ੍ਰੋਹ) ਛਲ, ਨਾ (ਦ੍ਰੈਖੰ) ਈਰਖਾ। ਨਾ ਕਰਮ, ਨਾ ਭਰਮ, ਨਾ ਜਨਮ, ਨਾ ਜਾਤ, ਨਾ ਮਿੱਤਰਤਾ, ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣੀ, ਨਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਤਾ ਹੈ॥੧॥੯੧॥

ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੋਹੰ ਨ ਕਾਮੰ ਨ ਧਾਮੰ॥ ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਭਾਮੰ॥

ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਜੋਨੀ ਸਰੂਪੰ॥ ਸਦਾ ਸਿੱਧਿਦਾ ਬੁੱਧਿਦਾ ਬ੍ਰਿਧ ਰੂਪੰ॥੨॥੯੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜਿਸ ਵਿੱਚ) ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਾ ਘਰ (ਗ੍ਰਹਿਣ), ਨਾ ਕਾਮ, ਨਾ (ਧਾਮ) ਮੁਕਾਮ। ਨਾ ਪੁੱਤਰ, ਨਾ ਮਿੱਤਰ, ਨਾ ਵੈਰੀ, ਨਾ (ਭਾਮੰ) ਇਸਤਰੀ। ਨਾ ਲੇਖ, ਨਾ ਭੇਖ, ਨਾ ਯੋਨੀ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ (ਸਿੱਧਿ ਦਾ) ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਬੁੱਧੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਬ੍ਰਿਧ) ਮਹਾਨ ਰੂਪ ਹੈ॥੨॥੯੨॥

ਨਹੀ ਜਾਨਿ ਜਾਣੀ ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖੰ ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾ ਕੇ ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖੰ॥

ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੇ ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ ॥ ਕਹਾ ਕੈ ਬਖਾਨੇ ਕਹੈ ਮੈ ਨ ਆਵੈ॥੩॥੯੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜੀਹਦੀ) ਕੁਝ ਵੀ (ਰੂਪ ਰੇਖੰ) ਵਜ਼ਹ ਕਤ੍ਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਕਿਸ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ? ਕੀ ਕਰਕੇ ਸਦੋਂਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਖਾਂ? ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ॥੩॥੯੩॥

ਨ ਰੋਗੰ ਨ ਸੋਗੰ ਨ ਮੋਹੰ ਨ ਮਾਤੰ॥ ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਜਾਤੰ॥

ਅਦ੍ਰੈਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਜੋਨੀ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ॥੪॥੯੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜਿਸ ਵਿੱਚ) ਨਾ ਰੋਗ, ਨਾ ਗ਼ਮ, ਨਾ ਮੋਹ, ਨਾ (ਮਾਤੰ) ਮਾਇਆ। ਨਾ ਕਰਮ, ਨਾ ਭਰਮ, ਨਾ ਜਨਮ, ਨਾ ਜਾਤ। ਨਾ ਦ੍ਰੈਸ਼, ਨਾ ਭੇਖ, ਨਾ ਹੀ ਯੋਨੀ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਹਨ। ਇੱਕ (ਰੂਪੈ) ਮਯ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਇੱਕਮਯ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੪॥੯੪॥

ਪਰੇਅੰ ਪਰਾ ਪਰਮ ਪ੍ਰਗਯਾ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਅਛੇਦੰ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਦ੍ਰੈ ਅਬਿਨਾਸੀ॥

ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਪਾਤੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੰਗੇ ॥ ਨਮੋ ਆਦਿ ਅਭੰਗੇ ਨਮੋ ਆਦਿ ਅਭੰਗੇ॥੫॥੯੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਪਰੇਅੰ ਪਰਾ) ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ (ਪਰਮ) ਉੱਤਮ (ਪ੍ਰਗਿਆ) ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲਾ। (ਅਛੇਦੰ) ਭਾਜਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਖੈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪਹਿਲਾ, (ਅਦ੍ਰੈ) ਇੱਕ ਅਤੇ ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ।

ਨਾ ਜਾਤੀ, ਨਾ ਕਤਾਰ, ਨਾ ਰੂਪ, ਨਾ ਰੰਗ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ (ਅਭੰਗ) ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੫॥੯੫॥

ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸੇ ਕੀਟ ਕੋਟੈ ਉਪਾਏ॥ ਉਸਾਰੇ ਗੜੇ ਫੇਰਿ ਮੋਟੇ ਬਨਾਏ॥

ਅਗਾਧੇ ਅਭੈ ਆਦਿ ਅਦ੍ਰੈ ਅਬਿਨਾਸੀ॥ ਪਰੇਅੰ ਪਰਾ ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ॥੬॥੯੬॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਓਸ ਨੇ ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਗੇ ਕੀਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। (ਉਸਾਰੇ) ਉੱਚੇ ਕੀਤੇ, ਘੜੇ, ਫੇਰ ਸਿਟਾ ਦਿੱਤੇ, ਫੇਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ। ਗੰਭੀਰ, ਨਿਰਭੈ, ਪਹਿਲਾ, ਇੱਕ, ਅਮਰ। ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ, (ਪਰਮ) ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੬॥੯੬॥

ਨ ਆਧੰ ਨ ਬਜਾਧੰ ਅਗਾਧੰ ਸਰੂਪੇ॥ ਅਖੰਡਿਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਦਿ ਅਛੈ ਬਿਭੂਤੇ^੧॥

ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਮਰਨੰ ਨ ਬਰਨੰ ਨ ਬਜਾਧੇ॥ ਅਖੰਡੇ ਪ੍ਰਚੰਡੇ ਅਦੰਡੇ ਅਸਾਧੇ॥੭॥੯੭॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ (ਆਧਿ) ਮਨ ਦਾ ਰੋਗ, ਨਾ (ਬਿਆਧਿ) ਤਨ ਦਾ ਰੋਗ, ਗੰਭੀਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। (ਅਖੰਡਿਤ) ਇੱਕ ਰਸ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅਮਰ ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲਾ। ਜੋ ਨਾ ਜਨਮ, ਨਾ ਮਰਨ, ਨਾ (ਬਰਨੰ) ਜਾਤ (ਰੰਗ), ਨਾ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਅਖੰਡ) ਇੱਕ ਰਸ, (ਪ੍ਰਚੰਡੇ) ਤੇਜਸਵੀ, (ਅਦੰਡੇ) ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਭਰਦਾ ਅਤੇ ਅਸਾਧ (ਆਕੀ) ਹੈ॥੭॥੯੭॥

ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ਸਨੇਹੰ ਸਨਾਥੇ॥ ਉਦੰਡੇ ਅਮੰਡੇ ਪ੍ਰਚੰਡੇ ਪ੍ਰਮਾਥੇ॥

ਨ ਜਾਤੇ ਨ ਪਾਤੇ ਨ ਸਤ੍ਰੇ ਨ ਮਿਤ੍ਰੇ॥ ਸੁ ਭੂਤੇ ਭਵਿਖੇ ਭਵਾਨੇ ਅਚਿਤ੍ਰੇ॥੮॥੯੮॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਨਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਿਰਿਆ (ਲਾਲਚ) ਹੈ, (ਸਨੇਹੰ) ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ (ਸਨਾਥੇ) ਸਫਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਉਦੰਡੇ) ਅਹੰਕਾਰਮਈ, (ਅਮੰਡੇ) ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਤੇਜਸਵੀ ਅਤੇ (ਪ੍ਰਮਾਥੇ) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਜਾਤ, ਨਾ ਕਤਾਰ, ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਨਾ ਸੱਜਣ। ਜੋ (ਭੂਤੇ) ਪਿੱਛੇ, ਅੱਗੇ ਅਤੇ (ਭਵਾਨੇ) ਹੁਣ (ਅਚਿਤ੍ਰੇ) ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੮॥੯੮॥

ਨ ਰਾਯੰ ਨ ਰੰਕੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ॥ ਨ ਲੋਭੰ ਨ ਛੋਭੰ ਅਭੂਤੰ ਅਭੇਖੰ॥

ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ॥ ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਨੇਹੰ॥੯॥੯੯॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ ਨਾ ਹੀ ਰਾਜਾ, ਨਾ ਹੀ ਕੰਗਾਲ, ਨਾ ਹੀ ਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਹੀ ਰੇਖਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਲੋਭ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਹੀ (ਛੋਭੰ) ਤਰਕ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਹੀ (ਭੂਤ) ਤੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭੇਖ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਨਾ ਸੱਜਣ, ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਾ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿ ਵਾਲਾ। ਜੋ ਸਦਾ ਤੋਂ ਸਦਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੯॥੯੯॥

ਨ ਕਾਮੰ ਨ ਕ੍ਰੋਧੰ ਨ ਲੋਭੰ ਨ ਮੋਹੰ॥ ਅਜੇਨੀ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਦ੍ਰੈ ਅਜੇਹੰ॥

ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਮਰਨੰ ਨ ਬਰਨੰ ਨ ਬਜਾਧੰ॥ ਨ ਰੋਗੰ ਨ ਸੋਗੰ ਅਭੈ ਨਿਰ ਬਿਖਾਧੰ॥੧੦॥੧੦੦॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕਾਮ ਹੈ, ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ, ਨਾ ਲੋਭ ਹੈ, ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ। ਨਾ ਯੋਨੀ ਹੈ, ਨਾ ਨਾਸ ਹੈ, ਪਹਿਲ ਹੈ, ਇੱਕ ਹੈ, ਨਾ (ਜੇਹੰ) ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਨਾ ਜਨਮ ਹੈ, ਨਾ ਮਰਨ ਹੈ, ਨਾ ਵਰਣ

^੧ ਇਸ ਤੁਕ ਦੀ ਗਣ ਕਿਰਿਆ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ।

(ਰੰਗ) ਹੈ, ਨਾ (ਬਿਆਧੀ) ਰੋਗ ਹੈ। ਨਾ ਰੋਗ ਹੈ, ਨਾ ਗਮ ਹੈ, ਨਾ ਡਰ ਹੈ, ਨਾ (ਬਿਆਧੀ) ਕਲੇਸ਼ ਹੈ॥੧੦॥੧੦੦॥

ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਕਰਮੰ ਅਕਾਲੰ॥ ਅਖੰਡੰ ਅਭੰਡੰ ਪ੍ਰਚੰਡੰ ਅਪਾਲੰ॥

ਨ ਤਾਤੰ ਨ ਮਾਤੰ ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਕਾਯੰ॥ ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਭਾਯੰ॥੧੧॥੧੦੧॥
ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅਛੇਦੰ) ਜੋ ਦੋੜਾਇਆ (ਦੁੱਖ ਦੇ ਕੇ ਖਦੇੜਿਆ) ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਸਤ੍ਰ ਨਾਲ (ਭੇਦ) ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਰਮ (ਸਰੀਰਕ ਧਰਮ) ਨਹੀਂ, ਜੋ ਕਾਲ (ਮੌਤ, ਸਮਾਂ, ਦੁੱਖ) ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੋ (ਅਖੰਡੰ) ਇੱਕ ਰਸ ਹੈ, ਜੋ (ਅਭੰਡੰ) ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜੋ (ਪ੍ਰਚੰਡੰ) ਤੇਜਮਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦਾ ਨਾ ਪਿਉ, ਨਾ ਹੀ ਮਾਤਾ, ਨਾ ਜਾਤ ਅਤੇ ਨਾ ਸਰੀਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਾ ਘਰ, ਨਾ (ਭਰਮ) ਦਿਖਾਵਾ ਅਤੇ ਨਾ (ਭਾਯੰ) ਸੰਪਰਕ ਹੈ॥੧੧॥੧੦੧॥

ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਭੂਪੰ ਨ ਕਾਯੰ ਨ ਕਰਮੰ॥ ਨ ਤ੍ਰਾਸੰ ਨ ਪ੍ਰਾਸੰ ਨ ਭੇਦੰ ਨ ਭਰਮੰ॥

ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਸਿੱਧੰ ਬ੍ਰਿਧੰ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ॥੧੨॥੧੦੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੀ ਰੂਪ, ਨਾ ਹੀ (ਭੂਪੰ) ਵਡਿਆਈ (ਚਮਤਕਾਰੀ ਸੋਭਾ), ਨਾ ਸਰੀਰ, ਨਾ ਕਰਮ। ਨਾ ਡਰ, ਨਾ (ਪ੍ਰਾਸ) ਭੋਜਨ (ਝਗੜਾ, ਬਰਛਾ, ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ), ਨਾ (ਭੇਦ) ਲੱਛਣ, ਨਾ (ਭਰਮੰ) ਚਕ੍ਰ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਰ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਸਿੱਧ) ਪ੍ਰਾਪਤ, (ਬ੍ਰਿਧੰ) ਮਹਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਕਮਈ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਇਕਮਈ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ॥੧੨॥੧੦੨॥

ਨਿਰੁਕਤੰ ਪ੍ਰਭਾ ਆਦਿ ਅਨੁਕਤੰ ਪ੍ਰਤਾਪੇ॥ ਅਜੁਗਤੰ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਵਯਕਤੇ ਅਥਾਪੇ॥

ਬਿਭੁਗਤੰ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਛੈ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ॥੧੩॥੧੦੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅਦਿ) ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ (ਨਿਰ+ਉਕਤ) ਅਕੱਥ (ਪ੍ਰਭਾ) ਸੋਭਾ ਅਤੇ (ਅਨੁਕਤੰ) ਅਕੱਥ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। (ਅਜੁਗਤੰ) ਨਿਰਲੇਪ, ਅਵਿਨਾਸੀ, ਆਦਿ (ਅਵਿਅਕਤ) ਸਰੀਰ ਰਹਿਤ ਅਤੇ (ਅਥਾਪੇ) ਗੱਦੀ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ) ਰਹਿਤ ਹੈ। (ਆਦਿ) ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ (ਬਿਭੁਗਤੰ ਅਛੈ) ਅਮਰ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਅਮਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇੱਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਇੱਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ॥੧੩॥੧੦੩॥

ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ਨ ਸੇਕੰ ਨ ਸਾਕੰ॥ ਪਰੇਅੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਪੁਨੀਤੰ ਅਤਾਕੰ॥

ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਪਾਤੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਮੰਤ੍ਰੇ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਤੰਤ੍ਰੇ ਨਮੋ ਏਕ ਤੰਤ੍ਰੇ॥੧੪॥੧੦੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਾ ਘਰ, ਨਾ ਗਮ, ਨਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਜੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ, ਪਵਿੱਤਰ, ਪੁਨੀਤ ਅਤੇ (ਅਤਾਕੰ) ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਜਾਤੀ, ਨਾ ਕਤਾਰ, ਨਾ ਮਿੱਤਰ, ਨਾ (ਮੰਤ੍ਰ) ਸਲਾਹ। ਇੱਕ (ਤੰਤ੍ਰੇ) ਸਿਧਾਂਤਮਈ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤਮਈ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ॥੧੪॥੧੦੪॥

**ਨ ਧਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਸਰਮੰ ਨ ਸਾਕੇ॥ ਨ ਬਰਮੰ ਨ ਚਰਮੰ ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਬਾਕੇ॥
ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਆਦਿ ਰੂਪੇ॥੧੫॥੧੦੫॥**

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕੋਈ (ਧਰਮ) ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ, ਨਾ ਭਰਮ, ਨਾ (ਸਰਮ) ਔਖਿਆਈ, ਨਾ (ਸਾਕੇ) ਪੁਆੜੇ (ਜੰਗ) । ਨਾ (ਧਰਮ) ਸੰਜੋਆਂ, ਨਾ (ਚਰਮ) ਢਾਲਾਂ, ਨਾ ਕਦਮ, ਨਾ (ਬਾਕੇ) ਡਰ। ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਨਾ ਸੱਜਣ, ਨਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ। (ਆਦਿ) ਪ੍ਰਾਰੰਭਮਈ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਪ੍ਰਾਰੰਭਮਈ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ॥੧੫॥੧੦੫॥

ਕਹੂੰ ਕੰਜ ਕੇ ਮੰਜ ਕੇ ਭਰਮ ਭੂਲੇ॥ ਕਹੂੰ ਰੰਕ ਕੇ ਰਾਜ ਕੇ ਧਰਮ ਅਲੂਲੇ॥

ਕਹੂੰ ਦੇਸ ਕੇ ਭੇਸ ਕੇ ਧਰਮ ਧਾਮੇ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਕੇ ਸਾਜ ਕੇ ਬਾਜ ਤਾਮੇ॥੧੬॥੧੦੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਕੰਜ) ਕਮਲ ਦੀ (ਮੰਜ) ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕੰਗਾਲਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ (ਅਲੂਲੇ) ਚੰਚਲਤਾ ਰਹਿਤ (ਸਥਿਰ) ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਸਭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ (ਭੇਸ) ਪੰਥਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ (ਧਾਮੇ) ਘਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਦੇ (ਸਾਜ) ਸਮਾਨ ਅਤੇ (ਬਾਜ) ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ (ਤਾਮੇ) ਭੋਜਨ, ਮਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੧੬॥੧੦੬॥

ਕਹੂੰ ਅਛੁ ਕੇ ਪਛੁ ਕੇ ਸਿੱਧ ਸਾਧੇ॥ ਕਹੂੰ ਸਿੱਧ ਕੇ ਬੁੱਧ ਕੇ ਬ੍ਰਿਧ ਲਾਧੇ॥

ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ ਸੰਗਿ ਦੇਖੇ॥ ਕਹੂੰ ਜੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਪੇਖੇ॥੧੭॥੧੦੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਅਛੁ) ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਅਤੇ (ਪਛੁ) ਪਦਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧ (ਸਾਧੇ) ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ (ਬੁਧ) ਵਿਚਾਰ (ਬ੍ਰਿਧ) ਮਹਾਨ ਕੇਂਦਰ (ਲਾਧੇ) ਖੋਜੇ ਗਏ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਅੰਗ) ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ (ਰੰਗ) ਆਨੰਦ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹੋ॥੧੭॥੧੦੭॥

ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਕਰਮ ਕੇ ਹਰਮ ਜਾਨੇ॥ ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਕਰਮ ਕੇ ਭਰਮ ਮਾਨੇ॥

ਕਹੂੰ ਚਾਰੁ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਹੂੰ ਚਿਤ੍ਰ ਰੂਪੰ॥ ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪ੍ਰਗਯਾ ਕਹੂੰ ਸਰਬ ਭੂਪੰ॥੧੮॥੧੦੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦਿਆਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ (ਹਰਮ) ਨਿਵਾਸ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਚਾਰੁ) ਉੱਤਮ (ਚੇਸ਼ਟਾ) ਲੀਲਾ ਵਾਲੇ, ਕਿਤੇ (ਚਿਤ੍ਰ, ਵਚਿਤ੍ਰ) ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਮਹਾਨ (ਪ੍ਰਗਿਆ) ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ (ਭੂਪੰ) ਰਾਜੇ ਹੋ॥੧੮॥੧੦੮॥

ਕਹੂੰ ਨੇਹ ਗ੍ਰਹੰ ਕਹੂੰ ਦੇਹ ਦੇਖੰ॥ ਕਹੂੰ ਔਖਧੀ ਰੋਗ ਕੇ ਸੋਕ ਸੋਖੰ॥

ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਦੈਤਜ ਬਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਜਛ ਗੰਧੁਬ ਕਿੰਨਰ ਕਹਾਨੀ॥੧੯॥੧੦੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਨੇਹ ਗ੍ਰਹੰ) ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ, ਕਿਤੇ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲਾ (ਸੰਨਿਆਸੀ)। ਕਿਤੇ ਰੋਗ ਦੀ (ਔਖਧੀ) ਦਵਾਈ ਜੋ ਗ਼ਮ ਨੂੰ (ਸੋਖੰ) ਮਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ, ਕਿਤੇ ਦੈਂਤ ਬਾਣੀ (ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ)। ਕਿਤੇ ਯੱਛ, ਗੰਧਰਵ ਅਤੇ ਕਿੰਨਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ (ਨਾਚ, ਗਾਉਣ, ਵਜਾਉਣ) ਹੋ॥੧੯॥੧੦੯॥

ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੀ ਸਾਤਕੀ ਤਾਮਸੀ ਹੋ॥ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਬਿਦਿਆ ਧਰੇ ਤਾਪਸੀ ਹੋ॥

ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਹਰਤਾ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਜੁਗਤੰ॥ ਕਹੂੰ ਭੂਮਿ ਕੀ ਭੁਗਤ ਮੈ ਭਰਮ ਭੁਗਤੰ॥੨੦॥੧੧੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਰਜੇ ਗੁਣੀ, ਕਿਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਤਮੋਗੁਣੀ (ਵਿੱਦਿਆ) ਹੋ। ਕਿਤੇ ਯੋਗ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਪੱਸਵੀ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਯੋਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਸਾਰੇ (ਭੂਮਿ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ (ਭੁਗਤ) ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ (ਭਰਮ ਭੁਗਤ) ਭੋਗ (ਭਰਮ) ਮੰਨਦੇ ਹੋ॥੨੦॥੧੧੦॥

**ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਕੰਨਯਾ ਕਹੂੰ ਦਾਨਵੀ ਹੋ॥ ਕਹੂੰ ਜਛ ਬਿਦਯਾਧਰੇ ਮਾਨਵੀ ਹੋ॥
ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੀ ਹੋ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਕੰਨਯਾ॥ ਕਹੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਕੀ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਕੀ ਰਿਸ਼ਟਿ
ਪੰਨਯਾ॥੨੧॥੧੧੧॥**

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ, ਕਿਤੇ ਦੈਂਤ ਕੰਨਿਆ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਯਕਸ਼ ਕੰਨਿਆ, ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆਧਾਰੀ ਕੰਨਿਆ, ਕਿਤੇ ਮਾਨਵ ਕੰਨਿਆ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਰਾਜਸੀ) ਰਾਜੇਸ਼ਵਰੀ ਭਾਵ ਮਹਾਰਾਣੀ ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ, ਰਾਜ ਪੁੱਤਰੀ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ (ਪ੍ਰਿਸ਼ਟ) ਪਾਤਾਲ ਦੀ (ਰਿਸ਼ਟ) ਉੱਤਮ (ਪੰਨਿਆ) ਨਾਗ ਕੰਨਿਆ ਹੋ॥੨੧॥੧੧੧॥

ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਬਯੋਮ ਬਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕੀ ਕਾਬਯ ਕਥੈ ਕਹਾਨੀ॥

ਕਹੂੰ ਅਦ੍ਰਿ ਸਾਰੰ ਕਹੂੰ ਭਦ੍ਰ ਰੂਪੰ॥ ਕਹੂੰ ਮਦ੍ਰ ਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਛਿਦ੍ਰ ਸਰੂਪੰ॥੨੨॥੧੧੨॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਵਿੱਦਿਆ, ਕਿਤੇ (ਬਿਓਮ) ਆਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕੋਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ (ਕਾਬਿ) ਅਲੰਕਾਰਮਈ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ (ਅਦ੍ਰ) ਪਹਾੜ ਦਾ (ਸਾਰੰ) ਰਸ (ਸ਼ਿਲਾਜੀਤ, ਪਾਣੀ, ਲੋਹਾ, ਪੱਥਰ ਦਾ ਕੋਲਾ, ਹਰੇਕ ਧਾਤੂ) ਹੈ, ਕਿਤੇ (ਭਦ੍ਰ) ਸੋਨਾ ਅਤੇ (ਰੂਪੰ) ਚਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ (ਮਦ੍ਰ ਬਾਨੀ=ਮਾਦ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਮੰਗਲਮਈ ਬਾਣੀ, ਕਿਤੇ (ਛਿਦ੍ਰ ਸਰੂਪੰ) ਨੁਕਸਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ॥੨੨॥੧੧੨॥

ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਬਾਕ ਰੂਪੰ॥ ਕਹੂੰ ਚੇਸਟਾਚਾਰ ਚਿਤ੍ਰੰ ਸਰੂਪੰ॥

ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪੁਰਾਣ ਕੇ ਪਾਰ ਪਾਵੈ॥ ਕਹੂੰ ਬੈਠ ਕੁਰਾਣ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਵੈ॥੨੩॥੧੧੩॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਵਿੱਦਿਆ (ਫਿਲਾਸਫੀ), ਕਿਤੇ (ਵਾਕ ਰੂਪ) ਵਿਆਕਰਣ। ਕਿਤੇ (ਚੇਸਟਾ) ਕਲੋਲਾਂ ਦੇ (ਆਚਾਰ) ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਰੂਪ ਚਿਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਨਾਟਕ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ (ਪਾਰ) ਭੋਗ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਕੁਰਾਣ ਦੇ (ਗੀਤ) ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੨੩॥੧੧੩॥

ਕਹੂੰ ਸੁਧ ਸੇਖੰ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਧਰਮੰ॥ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਕਹੂੰ ਬਾਲ ਕਰਮੰ॥

ਕਹੂੰ ਜੁਆ ਸਰੂਪੰ ਜਰਾ ਰਹਤ ਦੇਹੰ॥ ਕਹੂੰ ਨੇਹ ਦੇਹੰ ਕਹੂੰ ਤਯਾਗ ਗ੍ਰੇਹੰ॥੨੪॥੧੧੪॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਸ਼ੁੱਧ) ਨਿਰੋਲ (ਸੇਖੰ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਿਧਾਵਸਥਾ, ਕਿਤੇ ਬਾਲਯ ਕਰਮ (ਬਾਲ ਲੀਲਾ)। ਕਿਤੇ (ਜੁਆ) (ਯੁਵਾਵਸਥਾ) (ਜਰਾ) ਬ੍ਰਿਧਾਵਸਥਾ (ਦੇ ਰੋਗਾਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੀਰ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਕਿਤੇ ਘਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ॥੨੪॥੧੧੪॥

ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਭੋਗੰ ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਾਗੰ॥ ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਹਤਾ ਕਹੂੰ ਭੋਗ ਤਯਾਗੰ॥

ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਸਾਜੰ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਰੀਤੰ॥ ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਗਯਾ ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤੰ॥੨੫॥੧੧੫॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਯੋਗ, ਕਿਤੇ ਭੋਗ, ਕਿਤੇ ਰੋਗ, ਕਿਤੇ ਰਾਗ। ਕਿਤੇ (ਰੋਗ ਰਹਿਤਾ) ਨਿਰੋਗ, ਕਿਤੇ (ਭੋਗ ਤਿਆਗੰ) ਯੋਗੀ। ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਸਾਜ ਵਾਲਾ, ਕਿਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਾਲਾ। ਕਿਤੇ ਪੂਰਨ (ਪ੍ਰਗਿਆ) ਬੁੱਧੀਮਾਨ, ਕਿਤੇ ਪਰਮ (ਪ੍ਰੀਤੰ) ਮੋਹਿਤ ਹੈ॥੨੫॥੧੧੫॥

ਕਹੂੰ ਆਰਬੀ ਤੋਰਕੀ ਪਾਰਸੀ ਹੋ॥ ਕਹੂੰ ਪਹਲਵੀ ਪਸਤਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੋ॥
ਕਹੂੰ ਦੇਸ ਭਾਖਯਾ ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਬਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ॥੨੬॥੧੧੬॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਅਰਬੀ (ਭਾਸ਼ਾ), ਕਿਤੇ ਤੁਰਕੀ (ਭਾਸ਼ਾ), ਕਿਤੇ ਪਾਰਸੀ (ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਪਹਲਵੀ) ਈਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, (ਪਸ਼ੁਵੀ) ਪਸ਼ਤੋ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਦੇਸ-ਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਤੇ (ਦੇਵਬਾਨੀ) ਵੇਦ ਭਾਸ਼ਾ। ਕਿਤੇ ਰਾਜ (ਬਿਦਿਆ) ਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਤੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋ॥੨੬॥੧੧੬॥

ਕਹੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਤੰਤ੍ਰ ਸਾਰੰ॥ ਕਹੂੰ ਜੰਤ੍ਰ ਰੀਤੰ ਕਹੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ॥
ਕਹੂੰ ਹੋਮ ਪੂਜਾ ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਅਰਚਾ॥ ਕਹੂੰ ਪਿੰਗਲਾ ਚਾਰਣੀ ਗੀਤ ਚਰਚਾ॥੨੭॥੧੧੭॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ, ਕਿਤੇ ਤੰਤ੍ਰਾਂ (ਦਵਾਈਆਂ) ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ। ਕਿਤੇ ਜੰਤ੍ਰ (ਤਾਵੀਜ਼ਾਂ) ਦੀ ਰੀਤੀ, ਕਿਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ। ਕਿਤੇ ਹਵਨ ਅਤੇ ਪੂਜਾ, ਕਿਤੇ (ਦੇਵ) ਮੂਰਤੀ (ਅਰਚਾ) ਪੂਜਾ। ਕਿਤੇ ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ, ਕਿਤੇ (ਗੀਤ ਚਰਚਾ) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ॥੨੭॥੧੧੭॥

ਕਹੂੰ ਬੀਨ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਗਾਨ ਗੀਤੰ॥ ਕਹੂੰ ਮਲੇਛ ਭਾਖਯਾ ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤੰ॥
ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਨਾਗਬਾਨੀ॥ ਕਹੂੰ ਗਾਰਤ੍ਰ ਗੂੜ ਕਥੈ ਕਹਾਨੀ॥੨੮॥੧੧੮॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਬੀਨ (ਬੇਣੂ) ਵਿੱਦਿਆ, ਕਿਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ। ਕਿਤੇ ਮਲੇਛਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਦੀ ਰੀਤ। ਕਿਤੇ ਨਾਚ ਵਿੱਦਿਆ, ਕਿਤੇ ਨਾਗ ਭਾਸ਼ਾ। ਕਿਤੇ ਗਾਰਤ੍ਰ (ਮੰਤ੍ਰ) ਦੀ ਗੁੱਝੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੨੮॥੧੧੮॥

ਕਹੂੰ ਅੱਛਰਾ ਪੱਛਰਾ ਮੱਛਰਾ ਹੋ॥ ਕਹੂੰ ਬੀਰ ਬਿਦਯਾ ਅਭੂਤੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੋ॥
ਕਹੂੰ ਛੈਲ ਛਾਲਾ ਧਰੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਸਾਜਾਧਿ ਰਾਜਾਧਿਕਾਰੀ॥੨੯॥੧੧੯॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਅੱਛਰਾ) ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਇਸਤਰੀ (ਵਿਦਿਆ), ਕਿਤੇ (ਪੱਛਰਾ) ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਦੀ ਇਸਤਰੀ (ਵਿਦਿਆ), ਕਿਤੇ (ਮੱਛਰਾ) ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀ ਇਸਤਰੀ (ਵਿਦਿਆ) ਹੋ। ਕਿਤੇ ਸੂਰਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ (ਅਭੂਤੰ) ਅਸਚਰਜ਼ ਸੋਭਾ ਹੋ। ਕਿਤੇ (ਛੈਲ) ਸੋਹਣਾ (ਛਾਲਾ ਧਾਰੇ-ਮ੍ਰਿਗਸ਼ਾਲਾ ਧਾਰੀ) ਯੋਗੀ (ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ) ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਤੇ (ਅਧਿ) ਮਹਾਨ ਰਾਜ-ਸਾਜ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ॥੨੯॥੧੧੯॥

ਨਮੋ ਨਾਥ ਪੂਰੇ ਸਦਾ ਸਿੱਧਿ ਦਾਤਾ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਦੈ ਬਿਧਾਤਾ॥
ਨ ਤ੍ਰਸਤੰ ਨ ਗ੍ਰਸਤੰ ਸਮਸਤੰ ਸਰੂਪੇ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਮਸਤੰ ਤੁਅਸਤੰ ਅਭੂਤੰ॥੩੦॥੧੨੦॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਹੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ ਸੁਆਮੀ! ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਨਿਰਦੁਖ, ਅਮਰ, ਆਦਿ, ਇੱਕ ਅਤੇ (ਬਿਧਾਤਾ) ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਹੈ। ਨਾ (ਤ੍ਰਸਤੰ) ਡਰਾ ਹੈ, ਨਾ (ਗ੍ਰਸਤੰ)

ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਰਵਮਈ ਹੈ। ਹੇ (ਅਭੂਤੇ) ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ! (ਤੁਅਸਤੰ) ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥੩੦॥੧੨੦॥

ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥

ਅਬਯਕਤ ਤੇਜ ਅਨੁਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼॥ ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਦੈ ਅਨਾਸ॥

ਅਨਤੁੱਟ ਤੇਜ ਅਨਖੁਟ ਭੰਡਾਰ॥ ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਕਾਰ॥੧॥੧੨੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅਬਯਕਤ) ਆਕਾਰ (ਹੱਦ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਅਮਰ-ਮਈ ਇੱਕ ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ। (ਅਨਤੁਟ) ਇੱਕ ਰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਅਖੁੱਟ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਹੀ (ਦੁਰੰਤ) ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾ ਹੈ॥੧॥੧੨੧॥

ਅਨਭੂਤਿ ਤੇਜ ਅਨਛਿਜ ਗਾਤ॥ ਕਰਤਾ ਸਦੀਵ ਹਰਤਾ ਸਨਾਤ॥

ਆਸਨ ਅਡੋਲ ਅਨਭੂਤ ਕਰਮ॥ ਦਾਤਾ ਦਯਾਲ ਅਨਭੂਤਿ ਧਰਮ॥੨॥੧੨੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅਨਭੂਤਿ) ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ-ਮਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ (ਅਨਛਿਜ) ਅਮਰ (ਗਾਤ) ਸਰੀਰ ਹੈ। (ਅਨਾਸ) ਅਵਿਨਾਸੀ ਸਦਾ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ ਹੈ। (ਅਡੋਲ) ਅਵਿਚਲ (ਆਸਨ) ਸਥਾਨ, ਤਤ੍ਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਦਿਆਲੂ ਦਾਤਾਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ-ਮਈ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ॥੨॥੧੨੨॥

ਜਿਹ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨਹੀ ਜਨਮ ਜਾਤਿ॥ ਜਿਹ ਪੁਤ੍ਰੁ ਭ੍ਰਾਤ ਨਹੀ ਮਿਤ੍ਰੁ ਮਾਤਿ॥

ਜਿਹ ਕਰਮ ਭਰਮ ਨਹੀ ਧਰਮ ਧਯਾਨ॥ ਜਿਹ ਨੇਹ ਗੇਹ ਨਹੀ ਬਯੋਤ ਬਾਨ॥੩॥੧੨੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੇ ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਨਾ ਸੱਜਣ, ਨਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਨਾ ਜਾਤੀ ਹਨ। ਜੀਹਦੇ ਨਾ ਪੁੱਤਰ, ਨਾ ਭਰਾ, ਨਾ ਮਿੱਤਰ ਹਨ। ਜੀਹਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਨਹੀਂ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ, ਘਰ, (ਬਿਓਤ) ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ (ਬਾਨ) ਬਾਣਾ (ਲਿਬਾਸ) ਵੀ ਨਹੀਂ॥੩॥੧੨੩॥

ਜਿਹ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨਹੀ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ॥ ਜਿਹ ਨੇਹ ਗੇਹ ਨਹੀ ਚਿਹਨ ਚਿਤ੍ਰੁ॥

ਜਿਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀ ਰਾਗ ਰੇਖ॥ ਜਿਹ ਜਨਮ ਜਾਤਿ ਨਹੀ ਭਰਮ ਭੇਖ॥੪॥੧੨੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਜਾਤੀ, ਮਰਯਾਦਾ, ਦੁਸ਼ਮਣ, ਸੱਜਣ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਘਰ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ (ਚਿਤ੍ਰੁ) ਮੂਰਤੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਰੰਗ (ਰਾਗ) ਮੋਹ ਅਤੇ (ਰੇਖ) ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦਾ ਜਨਮ, ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਭੇਖ ਦਾ ਭਰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ॥੪॥੧੨੪॥

ਜਿਹ ਕਰਮ ਭਰਮ ਨਹੀ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ॥ ਨਹੀ ਨੇਹ ਗੇਹ ਨਹੀ ਪਿਤ੍ਰੁ ਮਾਤ॥

ਜਿਹ ਨਾਮ ਥਾਮ ਨਹੀ ਬਰਗ ਬਯਾਧਿ॥ ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਹੀ ਸਤ੍ਰੁ ਸਾਧ॥੫॥੧੨੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕਰਮ, ਭਰਮ, ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੇ। ਜੀਹਦਾ ਨਾਂ, ਥਾਂ, ਵਰਗ (ਜੋਤਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਚੂਹਾ, ਬਿੱਲਾ, ਸੱਪ, ਗਰੁਤ ਆਦਿਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ (ਵਰਗ) ਅਤੇ (ਬਿਆਧਿ) ਰੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ ਰੋਗ, ਗ਼ਮ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਤੇ (ਸਾਧ) ਸੱਜਣ ਵੀ (ਕੋਈ) ਨਹੀਂ॥੫॥੧੨੫॥

ਜਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਵਾਸ ਨਹੀ ਦੇਹ ਵਾਸਿ॥ ਜਿਹ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀ ਰੂਪ ਰਾਸਿ॥

ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਹੀ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ॥ ਜਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਆਸ ਨਹੀ ਭੂਮਿ ਭੁਗਤਿ॥੬॥੧੨੬॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੂੰ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ (ਵਾਸ) ਰਹਿਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦੇ ਰੂਪ ਦੇ (ਰਾਸਿ) ਸਮੁਦਾਇ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ ਯੋਗ ਨਾਲ (ਜੁਗਤਿ) ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ (ਭੁਗਤਿ) ਭੋਗ ਭੂਮ (ਭਾਵ- ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ, ਇਸਤਰੀ, ਕਰਮ ਵਿਵਸਥਾ) ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਡਰ ਅਤੇ ਆਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੬॥੧੨੬॥

ਜਿਹ ਕਾਲ ਬਜਾਲ ਕਟੜੇ ਨ ਅੰਗ॥ ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਛੈ ਅਭੰਗ॥

ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ ਉਚਰੰਤ ਬੇਦ॥ ਜਿਹ ਅਲਖ ਰੂਪ ਕਥਤ ਕਤੇਬਾ॥੭॥੧੨੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੇ (ਅੰਗ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਲ ਰੂਪ (ਬਿਆਲ) ਸੱਪ ਨਹੀਂ (ਕਟਿਓ) ਡੰਗਿਆ। ਉਹ ਅਵਿਨਾਸ, ਅਮਰ ਅਤੇ (ਅਭੰਗ) ਅਨਟੁਟ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੀਹਨੂੰ ਵੇਦ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਉਚਾਰਦੇ ਨੇ। ਜੀਹਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰੂਪ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ॥੭॥੧੨੭॥

ਜਿਹ ਅਲਖ ਰੂਪ ਆਸਨ ਅਡੋਲ॥ ਜਿਹ ਅਮਿਤਿ ਤੇਜ ਅਛੈ ਅਤੋਲ॥

ਜਿਹ ਧਜਾਨ ਕਾਜ ਮੁਨਿ ਜਨ ਅਨੰਤ॥ ਕਈ ਕਲਪ ਜੋਗ ਸਾਧਤ ਦੁਰੰਤ॥੮॥੧੨੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਡੋਲ (ਆਸਨ) ਧਾਮ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ (ਅਮਿਤਿ) ਬੇਹੱਦ ਤੇਜ (ਅਛੈ) ਅਖੰਡ ਅਤੇ (ਅਤੋਲ) ਸਮਾਨਤਾ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੀਹਦੇ (ਧਿਆਨ) ਸਿਮਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਮੁਨੀਜਨ ਹਨ। ਕਈ (ਕਲਪ) ਕਾਲ ਤੱਕ (ਦੁਰੰਤ) ਕਠਿਨ ਯੋਗ ਸਾਧਦੇ ਨੇ॥੮॥੧੨੮॥

ਤਨ ਸੀਤ ਘਾਮ ਬਰਖਾ ਸਹੰਤ॥ ਕਈ ਕਲਪ ਏਕ ਆਸਨ ਬਿਤੰਤ॥

ਕਈ ਜਤਨ ਜੋਗ ਬਿਦਯਾ ਬਿਚਾਰ॥ ਸਾਧੰਤ ਤਦਪਿ ਪਾਵਤ ਨ ਪਾਰ॥੯॥੧੨੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਰੀਰ ਤੇ (ਸੀਤ) ਸਰਦੀ, (ਘਾਮ) ਧੁੱਪ ਅਤੇ ਵਰਖਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ (ਕਲਪ) ਕਾਲਾਂ ਤੱਕ ਇੱਕ (ਆਸਨ) ਥਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ (ਜਤਨ) ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਯੋਗ-ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਅਤੇ ਸਾਧਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ (ਪਾਰ) ਪੂਰਣਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ॥੯॥੧੨੯॥

ਕਈ ਉਰਧ ਬਾਹੁ ਦੇਸਨ ਭ੍ਰਮੰਤ॥ ਕਈ ਉਰਧ ਮਧਯ ਪਾਵਕ ਝੁਲੰਤ॥

ਕਈ^੧ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਉਚਰੰਤ ਬੇਦ॥ ਕਈ ਕੋਕ ਕਾਬਯ ਕਥਤ ਕਤੇਬਾ॥੧੦॥੧੩੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ (ਉਪਰ ਬਾਹੁ) ਉੱਚੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਕਰਕੇ ਦੇਸਾਂ (ਪਰਦੇਸਾਂ) ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਉਰਧ ਮਧ) ਉਲਟੇ, ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਹੋ ਕੇ (ਪਾਵਕ) ਅੱਗ ਵਿੱਚ (ਝੁਲੰਤ) ਲਟਕਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਕੋਕ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ (ਕਥਤ) ਉੱਚਾਰਦੇ ਨੇ॥੧੦॥੧੩੦॥

ਕਈ ਅਗਨਿਹੋਤ੍ਰ ਕਈ ਪਉਨਾਹਾਰ॥ ਕਈ ਕਰਤ ਕੋਟਿ ਮ੍ਰਿਤਕੋ ਅਹਾਰ॥

^੧ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਲਿਖਤ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਪਿਆਂ ਹੋਇਆਂ 'ਕਈ' ਪਾਠ ਵਾਧੂ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤੋਕ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾ (ਅੱਠ ਅੱਠ ਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਵਾਲੀਆਂ) ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਏਸ ਕਾਰਨ ਉੱਨੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਕਈ ਕਰਤ ਸਾਕ ਪੈ ਪੜ੍ਹ ਭੱਛੁ॥ ਨਹੀਂ ਤਦਪਿ ਦੇਵ ਹੋਵਤ ਪ੍ਰਤੱਛੁ॥੧੧॥੧੩੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਗਨੀ-ਹੋੜੀ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਉਣਾਹਾਰੀ ਹਨ। ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ (ਮਿਤ੍ਰ ਕੋ) ਮਿੱਟੀ ਅਥਵਾ ਭਸਮ ਦਾ ਹੀ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ (ਸਾਕ) ਸਾਗ (ਸਬਜ਼ੀਆਂ), ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰੇ (ਭੱਛੁ) ਖਾਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ (ਤਦਪਿ) ਤਾਂ ਵੀ (ਦੇਵ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ (ਪ੍ਰਤੱਛੁ) ਪ੍ਰਗਟ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੧੧॥੧੩੧॥

ਕਈ ਗੀਤ ਗਾਨ ਗੰਪ੍ਰਬ ਰੀਤਿ॥ ਕਈ ਬੇਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਿਦਯਾ ਪ੍ਰਤੀਤਿ॥

ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤਿ ਜਗ੍ਯਾਦਿ ਕਰਮ॥ ਕਹੂੰ ਅਗਨਿ ਹੋੜੁ ਕਹੂੰ ਤੀਰਥ ਧਰਮ॥੧੨॥੧੩੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਗੰਧਰਵਾਂ (ਰੀਤਿ) ਵਾਂਗ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ (ਬਿਦਿਆ) ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਦੇ (ਰੀਤਿ) ਅਨੁਸਾਰ ਯੱਗ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ (ਅਗਨਿਹੋੜੁ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਤੀਰਥ ਧਰਮ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ॥੧੨॥੧੩੨॥

ਕਈ ਦੇਸ ਦੇਸ ਭਾਖਾ ਰਟੰਤ॥ ਕਈ ਦੇਸ ਦੇਸ ਬਿਦਯਾ ਪੜ੍ਹੰਤ॥

ਕਈ ਕਰਤ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿਨ ਬਿਚਾਰ॥ ਨਹੀਂ ਨੈਕ ਤਾਸ ਪਾਯਤਨ^੧ ਪਾਰ॥੧੩॥੧੩੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਦਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ (ਨੈਕ) ਰਤਾ ਮਾਤਰ ਵੀ ਓਸ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ (ਪਾਯਤਨ) ਪਾਉਂਦੇ॥੧੩॥੧੩੩॥

ਕਈ ਤੀਰਥ ਤੀਰਥ ਭਰਮਤ ਸੁ ਭਰਮ॥ ਕਈ ਅਗਨਿ ਹੋੜੁ ਕਈ ਦੇਵ ਕਰਮ॥

ਕਈ ਕਰਤ ਬੀਰ ਬਿਦਯਾ ਬਿਚਾਰ॥ ਨਹੀਂ ਤਦਪਿ ਤਾਸ ਪਾਯਤਨ ਪਾਰ॥੧੪॥੧੩੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਤੀਰਥਾਂ ਦਰ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਭਰਮ ਨਾਲ ਹੀ ਪਏ (ਭਰਮਤ) ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਅਗਨਿਹੋੜੁ (ਯਗ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਈ (ਦੇਵ ਕਾਰਮ) ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਕਈ (ਬੀਰ ਬਿਦਿਆ) ਬਵੰਜਾ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿੱਦਿਆ (ਸੂਰਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ

^੧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਕਈਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲੇ, ਅੰਵਾਣ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਛੰਦ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਲਤਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੀਹਦਾ ਕਿ ਹੱਦ ਹਿਸਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ੁੱਧਾਈ ਵੱਲ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦਾ ਮਾਦਾ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਸ੍ਰ. ਬਹਾਦਰ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਰੋਤਮ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਏਧਰ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰ. ਬ. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜੋ ਸਹੂਲਤ ਸੀ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਿੰਦੀ (ਪਾਯੰਤ) ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਬੇਸ਼ਮਝੀ ਨਾਲ 'ਪਾਯਤਨ' ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ 'ਨਹੀਂ' ਪਾਠ ਲਿਖਣ ਤੋਂ 'ਪਾਯਤਨ' ਦਾ ਨੰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਏਸੇ ਹੀ ਅਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬਾਣੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਕਸਤਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਕਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਕਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵੀ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਪੱਤਰੇ ਸ਼ਕਸਤਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਣ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜੋ ਵੇਖਣਯੋਗ ਹਨ।

ਵਿੱਦਿਆ) ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਵੀ ਓਸ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ (ਪਾਯਤਨ, ਪਾਯੰਤ) ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ॥੧੫॥੧੩੪॥

ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਰੀਤਿ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਧਰਮ॥ ਕਈ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਉਚਰਤ ਸੁ ਕਰਮ॥

ਨਿਉਲੀ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਹੂੰ ਹਸਤ ਦਾਨ॥ ਕਹੂੰ ਅਸਮੇਧ ਮਖ ਕੇ ਬਖਾਨ॥੧੫॥੧੩੫॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਕਿਤੇ ਜੋਗ ਧਰਮ ਦੀ ਮੱਤ ਏ। ਕਈ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਉੱਚਾਰਦੇ ਨੇ। ਕਿਤੇ (ਨਿਉਲੀ) ਯੋਗ ਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ, ਆਸਣ ਆਦਿਕ ਕਰਮ, ਕਿਤੇ (ਹਸਤ) ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਦਾਨ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਅਸ੍ਰਮੇਧ (ਮਖ) ਯੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧੫॥੧੩੫॥

ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਦਯਾ ਬਿਚਾਰ॥ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਰੀਤਿ ਕਹੂੰ ਬਿਰਧਚਾਰ॥

ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਜੱਛ ਗੰਧੁਬ ਗਾਨ॥ ਕਹੂੰ ਧੂਪ ਦੀਪ ਕਹੂੰ ਅਰਘ ਦਾਨ॥੧੬॥੧੩੬॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਬ੍ਰਹਮ) ਵੇਦ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਿਤੇ (ਕੁਲਾਂ ਦੇ) ਯੋਗ ਮਰਯਾਦਾ, ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਿਧਾਚਾਰ (ਬਲੁਰਗਾਂ ਦਾ ਕਰਮ) ਹੈ। ਕਿਤੇ ਯੱਛ ਤੇ ਗੰਧਰਵਾਂ ਵਾਂਗ ਗਿਆਨ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਿਤੇ ਧੂਪ ਦੀਪ ਦੀ ਆਰਤੀ, ਕਿਤੇ ਅਰਘ ਦਾਨ (ਦਾਨ ਸੰਕਲਪ) ਕਰਦੇ ਨੇ॥੧੬॥੧੩੬॥

ਕਹੂੰ ਪਿਤ੍ਰ ਕਰਮ ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤਿ॥ ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਨਾਚ ਕਹੂੰ ਗਾਨ ਗੀਤਿ॥

ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਉਚਾਰ॥ ਕਹੂੰ ਭਜਤ ਏਕ ਪਗ ਨਿਰਾਧਾਰ॥੧੭॥੧੩੭॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਤੇ (ਪਿਤ੍ਰ ਕਰਮ) ਸਰਾਧ, ਕਿਤੇ ਵੇਦ ਮਰਯਾਦਾ। ਕਿਤੇ ਨਾਚ ਦਾ (ਨ੍ਰਿਤ) ਨਿਰਣੈ, ਕਿਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ। ਕਿਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਿਤੇ (ਨਿਰਾਧਾਰ) ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਇਕੋ ਪੈਰ ਤੇ ਹੀ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ (ਭਜਤ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧੭॥੧੩੭॥

ਕਈ ਨੇਹ ਦੇਹ ਕਈ ਗੋਹ ਵਾਸ॥ ਕਈ ਭ੍ਰਮਤ ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਉਦਾਸ॥

ਕਈ ਜਲ ਨਿਵਾਸ ਕਈ ਅਗਨਿ ਤਾਪ॥ ਕਈ ਜਪਤ ਉਰਧ ਲਟਕੰਤ ਜਾਪ॥੧੮॥੧੩੮॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ (ਦੇਹਾਧਯਾਸੀ), ਕਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਾਸੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਅਗਨੀ) ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਉਰਧ) ਉਲਟੇ ਲਟਕ ਕੇ ਜਾਪ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਨੇ॥੧੮॥੧੩੮॥

ਕਈ ਕਰਤ ਜੋਗ ਕਲਪੰ ਪ੍ਰਜੰਤ॥ ਨਹੀ ਤਦਪਿ ਤਾਸ ਪਾਯਤਨ ਅੰਤ॥

ਕਈ ਕਰਤ ਕੋਟਿ ਬਿਦਿਆ ਬਿਚਾਰਿ॥ ਨਹੀ ਤਦਪਿ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖੇ ਮੁਰਾਰਿ॥੧੯॥੧੩੯॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ (ਜੋਗ) ਜਪ-ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਜਾਂ ਚਾਲੀਹੋ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕਪਲਾਂ (ਪ੍ਰਜੰਤ) ਤੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਵੀ ਓਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਪਾਯਤਨ, ਪਾਯੰਤ) ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ (ਕੋਟਿ) ਉੱਚ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਤਾਂ ਵੀ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਮੁਰਾਰਿ) ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ ਹਨ॥੧੯॥੧੩੯॥

ਬਿਨ ਭਗਤਿ ਸਕਤਿ ਨਹੀ ਪਰਤ ਪਾਨ॥ ਬਹੁ ਕਰਤ ਹੋਮ ਅਰੁ ਜੱਗ ਦਾਨ॥

ਬਿਨ ਏਕ ਨਾਮ ਇਕਚਿੱਤ ਲੀਨ॥ ਫੋਕਟੋ ਸਰਬ ਧਰਮਾ ਬਿਹੀਨ॥੨੦॥੧੪੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਕਤੀ (ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਹੱਥ ਨਹੀਂ (ਪਰਤ) ਚੜ੍ਹਦਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ! ਬਹੁਤ ਹਵਨ, ਯੱਗ ਅਤੇ ਦਾਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਇਕਾਗਰਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਨਾਮ (ਲੀਨ) ਲਏ (ਸਿਮਰੇ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। (ਸਰਬ ਧਰਮਾ) ਸਾਰਿਆਂ ਪੰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਵੀ (ਫੋਕਟੋ ਬਿਹੀਨ) ਖਾਲੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ (ਵਿਅਰਥ ਤੋਂ ਵਿਅਰਥ) ਹੈ॥੨੦॥੧੪੦॥

ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥

ਜਯ ਜੰਪਹੁ ਜੁਗਣ ਜੁਹ ਜੁਅੰ॥ ਭੈ ਕੰਪਹੁ ਮੇਰੁ ਪਯਾਲ ਭੁਅੰ॥

ਤਪ ਤਾਪਸ ਸਰਬ ਜਲੇਰੁ ਥਲੰ॥ ਧਨ ਉਚਰਤ ਇੰਦ੍ਰ ਕੁਮੇਰ ਬਲੰ॥੧॥੧੪੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ (ਜੁਹ) ਸਮੂਹ ਯੁੱਗਾਂ ਵਿੱਚ (ਜੁਅੰ) ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨੂੰ (ਜਯ) ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ (ਜੰਪਹੁ) ਜਪੇ (ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ)। ਜੀਹਦੇ ਡਰ ਵਿੱਚ (ਮੇਰੁ) ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ ਅਤੇ (ਭੁਅੰ) ਧਰਤੀ (ਕੰਪਹੁ) ਕੰਬਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜਲ ਅਤੇ ਥਲ ਵੀ ਜੀਹਦੇ (ਤਪ) ਡਰ ਨਾਲ (ਤਾਪਸ) ਡਰਦੇ ਨੇ। ਇੰਦ੍ਰ, ਕੁਬੇਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਬਲੀ ਵੀ (ਧਨ) ਧੰਨ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ॥੧॥੧੪੧॥

ਅਨਖੇਦ ਸਰੂਪ ਅਭੇਦ ਅਭਿਅੰ॥ ਅਨਖੰਡ ਅਭੂਤ ਅਛੇਦ ਅਛਿਅੰ॥

ਅਨਕਾਲ ਅਪਾਲ ਦਯਾਲ ਸੁਅੰ॥ ਜਿਹ ਠਟੀਅੰ ਮੇਰੁ ਅਕਾਸ਼ ਭੁਅੰ॥੨॥੧੪੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ ਭੇਦਭਾਵ ਬਿਨਾਂ, ਨਿਰਭੈ ਅਤੇ (ਅਨਖੇਦ) ਨਿਰਦੁੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈ। (ਅਨਖੰਡ) ਇੱਕ ਰਸ, (ਅਭੂਤ) ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, (ਅਛੇਦ) ਖੇਦ ਰਹਿਤ ਅਤੇ (ਅਛਿਅੰ) ਅਨਾਸ ਹੈ। ਕਾਲ ਰਹਿਤ, ਪਾਲਣ ਰਹਿਤ ਅਤੇ (ਸੁਅੰ) ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਦਿਆਲ ਹੈ। ਜੀਹਨੇ (ਮੇਰੁ) ਪਯਾੜ, ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ (ਭੁਅੰ) ਜ਼ਮੀਨ (ਠਟੀਅੰ) ਬਣਾਈ ਹੈ॥੨॥੧੪੨॥

ਅਨਖੰਡ ਅਮੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨਰੰ॥ ਜਿਹ ਰਚਿਅੰ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਬਰੰ॥

ਸਭ ਕੀਨੀ ਦੀਨ ਜਮੀਨ ਜਮਾਂ॥ ਜਿਹ ਰਚੀਅੰ ਸਰਬ ਮਕੀਨ ਮਕਾਂ॥੩॥੧੪੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਅਮੰਡ (ਨਾ ਮਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ) ਬਲਵਾਨ (ਪ੍ਰਚੰਡ) ਤੇਜਮਈ (ਅਨਖੰਡ) ਮਰਦ (ਨਰੰ) ਬੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਹਨੇ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ (ਬਰੰ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੈਂਤ ਰਚੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ (ਜਮਾਂ) ਆਸਮਾਨ (ਦੀਨ) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੀਹਨੇ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਮਕੀਨ) ਮਕਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਰਚੇ ਹਨ॥੩॥੧੪੩॥

ਜਿਹ ਰਾਗ ਨ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਰੁਖੰ॥ ਜਿਹ ਤਾਪ ਨ ਸਾਪ ਨ ਸੋਕ ਸੁਖੰ॥

ਜਿਹ ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਭੁਅੰ॥ ਜਿਹ ਖੇਦ ਨ ਭੇਦ ਨ ਛੇਦ ਛੁਅੰ॥੪॥੧੪੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੂੰ (ਰਾਗ) ਮੋਹ ਨਹੀਂ, ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਅਤੇ (ਰੁਖੰ) ਮੂੰਹ ਦੀ (ਰੇਖ) ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ ਤਾਪ ਨਹੀਂ, (ਸਾਪ) ਸਰਾਪ ਨਹੀਂ, (ਸੋਕ) ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ, ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ (ਭੁਅੰ) ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੋਕ ਭੋਗਣ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ (ਖੇਦ) ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ, (ਭੇਦ) ਸੂਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਛੇਦ) ਭਾਜੜ ਛੁੰਹਦੀ ਹੈ॥੪॥੧੪੪॥

ਜਿਹ ਜਾਤਿ ਨ ਪਾਤਿ ਨ ਮਾਤ ਪਿਤੰ॥ ਜਿਹ ਰਚਿਅੰ ਛਤ੍ਰੀ ਛਤ੍ਰ ਛਿਤੰ॥

ਜਿਹ ਰਾਗ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੋਗ ਭਣੰ॥ ਜਿਹ ਦ੍ਰੈਖ ਨ ਦਾਗ ਨ ਦੇਖ ਗਣੰ॥੫॥੧੪੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ, (ਪਾਤਿ) ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ, ਮਾਂ ਪਿਓ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੇ (ਛਿਤੰ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਛਤ੍ਰ ਭਾਵ ਰਾਜੇ ਰੂਪ ਛਤ੍ਰੀ ਰਚੇ ਹਨ। ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚ (ਰਾਗ) ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੋਗ ਦਾ ਰਤ ਮਾਤਰ (ਭਣੰ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਹਨੂੰ ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ, (ਦਾਗ) ਕਲੰਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਗਣੰ) ਸਮੁਦਾਇ ਦੋਸ਼ ਹਨ॥੫॥੧੪੫॥

ਜਿਹ ਅੰਡਹਿ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚਿਓ॥ ਦਸ ਚਾਰ ਕਰੀ ਨਵ ਖੰਡ ਸਚਿਓ॥

ਰਜ ਤਾਮਸ ਤੇਜ ਅਤੇਜ ਕੀਓ॥ ਅਨਭਉ ਪਦ ਆਪ ਪ੍ਰਚੰਡ ਲੀਓ॥੬॥੧੪੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੇ ਆਂਡੇ ਤੋਂ ਹੀ (ਬ੍ਰਹਮੰਡ) ਵਿਸ਼ਵ ਰਚਿਆ ਹੈ। (ਦਸ ਚਾਰ) ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨੌਖੰਡ (ਸਚਿਓ) ਬਣਾਏ ਹਨ। ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ (ਅਤੇਜ) ਹਨ੍ਰੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਹੀ (ਪ੍ਰਚੰਡ) ਤੇਜਮਈ ਅਨੁਭਵ (ਗਿਆਨ, ਮੁਕਤ) ਪਦ ਲਿਆ ਹੈ॥੬॥੧੪੬॥

ਸ੍ਰਿਅ ਸਿੰਧਨ ਬਿੰਧ ਨਗਿੰਦ ਨਗੰ॥ ਸ੍ਰਿਅ ਜੱਛ ਗੰਧੁਬ ਫਨਿੰਦ ਭੁਜੰ॥

ਰਚਿ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਅਭੇਵ ਨਰੰ॥ ਨਰਪਾਲਨਿ ਪਾਲ ਕਰਾਲ ਤ੍ਰਿਗੰ॥੭॥੧੪੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਬਿੰਧਿਆਂਚਲ ਅਤੇ (ਨਗਿੰਦ) ਸੁਮੇਰੂ (ਨਗੰ) ਪਹਾੜ ਨੂੰ (ਸ੍ਰਿਅ) ਰਚਿਆ। ਯੱਛ, ਗੰਧਰਵ, (ਫਨਿੰਦ) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਅਤੇ (ਭੁਜੰ) ਭੁਜੰਗ ਵੀ (ਸ੍ਰਿਅ) ਰਚਿਆ ਹੈ। ਦੇਵਤੇ, ਦੈਂਤ ਅਤੇ (ਅਭੇਵ) ਬੇਗਿਣਤ ਆਦਮੀ ਰਚੇ। (ਨਰਪਾਲਨਿ) ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ (ਪਾਲ) ਪੰਕਤੀ ਅਤੇ (ਤ੍ਰਿਗੰ) ਤ੍ਰਿਯਕ (ਕਰਾਲ) ਭਿਆਨਕ (ਰਚੇ) ਹਨ॥੭॥੧੪੭॥

ਕਈ ਕੀਟ ਪਤੰਗ ਭੁਜੰਗ ਨਰੰ॥ ਰਚਿ ਅੰਡਜ ਸੇਤਜ ਜੇਰ ਰਜੰ१॥

ਕੀਏ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਸ੍ਰਾਧ ਪਿਤੰ॥ ਅਨਖੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਤੰ॥੮॥੧੪੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੀੜੇ, ਪਤੰਗੇ, ਸੱਪ ਅਤੇ ਆਦਮੀ। ਆਂਡਿਆਂ ਤੋਂ, ਪਸੀਨੇ ਤੋਂ ਅਤੇ ਜੇਰਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ (ਰਜੰ) ਵੀਰਯ ਤੋਂ ਰਚੇ। ਦੇਵਤੇ, ਦੈਂਤ, ਸਰਾਧ ਅਤੇ ਪਿਤਰ ਵੀ ਰਚੇ। (ਅਨਖੰਡ) ਇੱਕ ਰਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤੇ ਤੇਜਮਈ ਗਤੀ (ਰੀਤਿ) ਨਾਲ॥੮॥੧੪੮॥

ਪ੍ਰਭ ਜਾਤਿ ਨ ਪਾਤਿ ਨ ਜੋਤਿ ਜੁਤੰ॥ ਜਿਹ ਤਾਤ ਨ ਮਾਤ ਨ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁਤੰ॥

ਜਿਹ ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਭੁਅੰ॥ ਜਿਹ ਜੰਪਹਿ ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਜੁਅੰ ੨॥੯॥੧੪੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ, ਪਾਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ (ਜੋਤਿ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ (ਜੁਤੰ) ਸਹਿਤ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਪਿਉ ਨਹੀਂ, ਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਭਰਾ ਨਹੀਂ, ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ ਰੋਗ ਨਹੀਂ, ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ (ਭੁਅੰ) ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ (ਜੁਅੰ) ਸਭ ਕਿੰਨਰ ਅਤੇ ਯੱਛ ਜਪਦੇ ਹਨ॥੯॥੧੪੯॥

ਨਰ ਨਾਰਿ ਨਪੁੰਸਕ ਜਾਹਿ ਕੀਏ॥ ਗਣ ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਦੀਏ॥

ਗਜ ਬਾਜ ਰਥਾਦਿਕ ਪਾਤ ਗਨੰ॥ ਭਵ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਤੁਅੰ॥੧੦॥੧੫੦॥

੧ ਪਾਠ 'ਜੇਰਜ ਉਤਭੁਜੰ' ਵੀ ਹੈ।

੨ ਪਾਠ- 'ਜਿਅੰ'

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੇ ਪੁਰਸ਼, ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ (ਨਪੁੰਸਕ) ਹੀਜੜੇ ਰਚੇ ਹਨ। ਗਣ (ਦੇਵਤੇ) ਕਿੰਨਰ, ਯੱਛ ਅਤੇ ਸੱਪ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, (ਪਾਤ) ਪੈਦਲ ਅਤੇ ਰਥ ਆਦਿਕ (ਗਨੰ) ਸਾਰੇ। (ਭੂਤ) ਪਿੱਛੇ, (ਭਵਿਖ) ਅੱਗੇ ਅਤੇ (ਭਵਾਨ) ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੀ (ਭਵ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ॥੧੦॥੧੫੦॥

ਜਿਹ ਅੰਡਜ ਸੇਤਜ ਜੇਰ ਰਜੰ॥ ਰਚਿ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਜਲੰ॥

ਰਚਿ ਪਾਵਕ ਪੌਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਬਲੀ॥ ਬਨ ਜਾਸੁ ਕਿਯੋ ਫਲ ਫੂਲ ਕਲੀ॥੧੧॥੧੫੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੇ ਅੰਡਜ, ਸੇਤਜ ਅਤੇ ਜੇਰਜ (ਰਜੰ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ (ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ)। ਜ਼ਮੀਨ, ਆਸਮਾਨ, ਪਾਤਾਲ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। (ਪਾਵਕ) ਅੱਗ (ਪ੍ਰਚੰਡ) ਤੇਜਮਈ ਅਤੇ ਬਲੀ ਹਵਾ ਰਚੀ। ਜੀਹਨੇ ਜੰਗਲ, ਫਲ, ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ॥੧੧॥੧੫੧॥

ਭੂਅ ਮੇਰ ਅਕਾਸ ਨਿਵਾਸ ਛਿਤੰ॥ ਰਚਿ ਰੋਜ ਇਕਾਦਸਿ ਚੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਤੰ॥

ਦੁਤਿ ਚੰਦ ਦਿਨੀਸਹਿ ਦੀਪ ਦਈ॥ ਜਿਹ ਪਾਵਕ ਪੌਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਮਈ॥੧੨॥੧੫੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜ਼ਮੀਨ, ਪਹਾੜ, ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ। ਰੋਜ਼ੇ, ਇਕਾਦਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਦਰ ਵਰਤ ਰਚੇ। (ਦੁਤਿ) ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਚਮਕ ਅਤੇ (ਦਿਨੀਸਹਿ) ਸੂਰਜ ਨੂੰ (ਦੀਪ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਜੀਹਨੇ (ਪਾਵਕ) ਅੱਗ ਅਤੇ ਹਵਾ ਤੇਜਮਈ (ਰਚੇ)॥੧੨॥੧੫੨॥

ਜਿਹ ਖੰਡ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੀਏ॥ ਜਿਹ ਛਤ੍ਰ ਉਪਾਇ ਛਿਪਾਇ ਦੀਏ॥

ਜਿਹ ਲੋਕ ਚਤੁਰਦਸ ਚਾਰ ਰਚੇ॥ ਨਰ ਗੰਧੂਬ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਸਚੇ॥੧੩॥੧੫੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਿਸ ਅਖੰਡ (ਸੱਤਾਂ) ਨੇ ਤੇਜਮਈ (ਨੌਂ) ਖੰਡ (ਕੀਤੇ) ਰਚੇ ਹਨ। ਜੀਹਨੇ (ਛਤ੍ਰ) ਸਿੰਘਾਸਣ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜੀਹਨੇ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ (ਚਾਰ) ਸੁੰਦਰ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਰਚੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ, ਗੰਧਰਵ, ਦੇਵ, ਦੈਂਤ (ਸਚੇ) ਸਾਜੇ ਹਨ॥੧੩॥੧੫੩॥

ਅਨਧੂਤ ਅਭੂਤ ਅਛੂਤ ਮਤੰ॥ ਅਨਗਾਧ ਅਬਯਾਧਿ ਅਨਾਦਿ ਗਤੰ॥

ਅਨਖੇਦ ਅਭੇਦ ਅਛੇਦ ਨਰੰ॥ ਜਿਹ ਚਾਰ ਚਤੁਰ ਦਿਸ ਚਕ੍ਰ ਫਿਰੰ॥੧੪॥੧੫੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ (ਅਨਧੂਤ) ਪਵਿੱਤਰ, (ਅਭੂਤ) ਤੱਤਾਂ ਰਹਿਤ, (ਅਛੂਤ) ਸਮਾਨ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਅਨਗਾਧ) ਗੰਭੀਰ, ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਅਤੇ (ਅਨਾਦਿ) ਪੁਰਾਤਨ (ਗਤੰ) ਰੀਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਅਨਖੇਦ) ਨਿਰ ਦੁੱਖ, (ਅਭੇਦ) ਇੱਕ ਰਸ, (ਅਛੇਦ) ਸਥਿਰ ਬੰਦਾ ਹੈ ਜੀਹਦਾ (ਚਾਰ) ਚਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਚਵੀਂ ਪਾਸੀਂ (ਚੱਕਰ) ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਹੈ॥੧੪॥੧੫੪॥

ਜਿਹ ਰਾਗ ਨ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ ਰੁਗੰ॥ ਜਿਹ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਨ ਜੋਗ ਜੁਗੰ॥

ਭੂਅ ਭੰਜਨ ਗੰਜਨ ਆਦਿ ਸਿਰੰ॥ ਜਿਹ ਬੰਦਤ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਨਰੰ॥੧੫॥੧੫੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੂੰ (ਰਾਗ) ਮੋਹ ਨਹੀਂ, (ਰੰਗ) ਸ਼ੌਕ ਨਹੀਂ, ਰੇਖ ਨਹੀਂ, (ਰੁਗੰ) ਰੋਗ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ ਸੋਗ ਨਹੀਂ, ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਯੋਗ ਵਿੱਚ (ਜੁਗੰ) ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। (ਭੂਅ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ (ਆਦਿ) ਪਹਿਲਾਂ (ਸਿਰੰ) ਰਚ ਕੇ ਅਥਵਾ ਧਰ ਸਿਰੇ ਤੋਂ (ਗੰਜਨ) ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਸਮੇਤ (ਭੰਜਨ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੀਹਨੂੰ ਦੇਵਤੇ, ਦੈਂਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੧੫॥੧੫੫॥

ਗਣ ਕਿੰਨਰ ਜਛ ਭੁਜੰਗ ਰਚੇ॥ ਮਣਿ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਸੁਚੇ॥

ਅਨਭੰਜ ਪ੍ਰਭਾ ਅਨਗੰਜ ਬ੍ਰਿਤੰ॥ ਜਿਹ ਪਾਰ ਨ ਪਾਵਤ ਪੂਰਿ ਮਤੰ॥੧੬॥੧੫੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੇ ਗਣ (ਦੇਵਤੇ), ਕਿੰਨਰ, ਯੱਛ, ਸੱਪ ਰਚੇ ਹਨ। ਮਣੀਆਂ, ਮਾਣਕ, ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਲਾਲ। ਜੋ (ਅਨਭੰਜ) ਅਨਾਸ ਸੋਭਾ ਅਤੇ (ਅਨਗੰਜ) ਅਨਾਸ ਹੀ (ਬ੍ਰਿਤੰ) ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ (ਪਾਰ) ਹਿਸਾਬ ਪੂਰਨ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ॥੧੬॥੧੫੬॥

ਅਨਖੰਡ ਸਰੂਪ ਅਡੰਡ ਪ੍ਰਭਾ॥ ਜਯ ਜੰਪਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਭਾ॥

ਜਿਹ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਨੰਤ ਕਹੈ॥ ਜਿਹ ਭੂਤ ਅਭੂਤ ਨ ਭੇਦ ਲਹੈ॥੧੭॥੧੫੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ ਅਵਿਨਾਸੀ ਸਰੂਪ, (ਅਡੰਡ) ਅਮਿੱਟ (ਪ੍ਰਭਾ) ਸੋਭਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੀਹਨੂੰਸਾਰੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ (ਜਯ) ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਜੀਹਨੂੰ ਵੇਦ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੀਹਦਾ (ਭੂਤ) ਜੀਵ (ਅਭੂਤ) ਅਜੀਵ (ਤੱਤ੍ਵ) ਵੀ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ॥੧੭॥੧੫੭॥

ਜਿਹ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਜਪੈ॥ ਸੁਤ ਸਿੰਧੁ^੧ ਅਧੋਮੁਖ ਤਾਪ ਤਪੈ॥

ਕਈ ਕਲਪਨ ਲੋ ਤਪ ਤਾਪ ਕਰੈ॥ ਨਹੀ ਨੈਕ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ ਪਾਨ ਪਰੈ॥੧੮॥੧੫੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨੂੰ ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਜਪਦੀਆਂ ਹਨ। (ਸੁਤ ਸਿੰਧੁ) ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਧਨਵੰਤਰੀ, ਜਲੰਦਰ ਦੈਂਤ ਆਦਿਕ ਵੀ (ਅਧੋ) ਨੀਵਾਂ ਮੁੱਖ ਕਰਕੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਈ (ਬੰਦੇ) ਕਪਲਾਂ (ਕਾਲ) ਤੱਕ ਤਪ ਨੂੰ ਤਪਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਵੀ (ਨੈਕ) ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧਿ (ਭਗਵਾਨ) ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ (ਪਰੈ) ਚੜਦਾ॥੧੮॥੧੫੮॥

ਜਿਹ^੨ ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਸਭੈ ਤਜਿ ਹੈ॥ ਇਕ ਚਿੱਤ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ ਕੇ ਭਜਿ^੩ ਹੈ॥

ਤੇਉ ਯਾ ਭਵ ਸਾਗਰ ਕੇ ਤਰਿ ਹੈ॥ ਭਵ ਭੂਲਿ ਨ ਦੇਹ ਪੁਨਰ ਧਰਿ ਹੈ॥੧੯॥੧੫੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਨਾਂ ਸਾਰੇ (ਫੋਕਟ) ਵਿਅਰਥ (ਧਰਮ) ਪੰਥ ਛੱਡੇ ਹਨ। ਇਕਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ (ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ। ਓਹੋ ਹੀ ਏਸ ਭਵ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਤਰਨਗੇ। (ਭਵ) ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਗੇ॥੧੯॥੧੫੯॥

ਇਕ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਿਤੀ॥ ਇਮ ਬੇਦ ਉਚਾਰਤ ਸਾਰਸੁਤੀ॥

ਜੋਉ ਵਾ ਰਸ ਕੇ ਚਸਕੇ ਰਸਿ ਹੈਂ॥ ਤੇਉ ਭੂਲਿ ਨ ਕਾਲ ਫਧਾ ਫਸ ਹੈਂ॥੨੦॥੧੬੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਰੋੜਾਂ (ਬ੍ਰਿਤੀ) ਧਰਮ ਵੀ ਇੱਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਵੇਦ ਅਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇਵੀ ਆਦਿਕ ਵੀ ਇਓਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਓਸ ਰਸ ਦੇ ਸਵਾਦ ਵਿੱਚ (ਰਸਿ ਹੈਂ) ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਓਹੋ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਕਾਲ ਦੀ (ਫੰਧਾ) ਫਾਹੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਫਸਣਗੇ॥੨੦॥੧੬੦॥

^੧ ਪਾਠ 'ਸੁਭ ਸਿੰਧਿ' ਵੀ ਹੈ।

^੨ 'ਜਿਹ' ਪਾਠ ਦੀ ਲਵੰਤਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਇਹ' ਪਾਠ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਨਾਲ 'ਜਿਹ' ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

^੩ ਪਾਠ- 'ਜਪ' ਹੈ।

ਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥

ਅਗੰਜ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ ਅਭੰਜ ਭੰਜ ਜਾਨੀਐ॥

ਅਭੂਤ ਭੂਤ ਹੈ ਸਦਾ ਅਗੰਜ ਗੰਜ ਮਾਨੀਐ॥

ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਹੈ ਸਦਾ ਅਭੇਵ ਭੇਵ ਨਾਥ ਹੈ॥

ਸਮਸਤ ਸਿਧਿ ਬ੍ਰਿਧਿਦਾ ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਸਾਥ ਹੈ॥੧॥੧੬੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਆਦਿ) ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਅਗੰਜ) ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ, (ਭੰਜ) ਨਾਸ ਤੋਂ ਅਵਿਨਾਸ ਸਮਝੀਏ। ਹਮੇਸ਼ਾ (ਅਭੂਤ) ਅਜੀਵ ਜੀਵ ਤੱਤ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, (ਗੰਜ) ਮਕਾਨ ਅਤੇ (ਅਗੰਜ) ਲਾਮਕਾਨ ਮੰਨ ਲਉ। ਸਦਾ ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ, (ਅਭੇਵ) ਗੁਪਤ ਅਤੇ (ਭੇਵ) ਪ੍ਰਗਟ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ॥੧॥੧੬੧॥

ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਨਾਥ ਹੈ ਅਭੰਜ ਭੰਜ ਹੈ ਸਦਾ॥

ਅਗੰਜ ਗੰਜ ਗੰਜ ਹੈ ਸਦੀਵ ਸਿਧਿ ਬ੍ਰਿਧਿਦਾ॥

ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਹੈ^੧ ਅਛਿਜ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ॥

ਸਦੀਵ ਸਿੱਧ ਬ੍ਰਿਧਿਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਤ੍ਰ ਜਾਨੀਐ॥੨॥੧੬੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਨਾਥ ਨਾਥ) ਸ੍ਵਾਮੀਆਂ ਦਾ ਸ੍ਵਾਮੀ (ਅਨਾਥ) ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਸਦਾ (ਅਭੰਜ) ਅਮਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਗੰਜ) ਸਭ (ਅਗੰਜ) ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਗੰਜ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੀ ਵੱਡੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਅਨੂਪ) ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਦਾ ਆਕਾਰ ਹੈ, (ਅਛਿਜ) ਅਮਿੱਟ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇਜ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ (ਸਿੱਧ) ਠੀਕ ਖੁੱਧੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਪਾਤਰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥੧੬੨॥

ਨ ਰਾਗ ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੋਗ ਰਾਗ ਰੇਖ ਹੈ॥

ਅਦ੍ਰੈਖ ਅਦਾਗ ਅਦੱਗ ਹੈ ਅਭੂਤ ਅਭ੍ਰਮ ਅਭੇਖ ਹੈ॥

ਨ ਤਾਤ ਮਾਤ ਜਾਤਿ ਹੈ ਨ ਪਾਤਿ ਚਿਹਨ ਬਰਨ ਹੈ॥

ਅਦੇਖ ਅਸੇਖ ਅਭੇਖ ਹੈ ਸਦੀਵ ਬਿਸ੍ਰਭਰਨ ਹੈ॥੩॥੧੬੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੰਗ, ਰੂਪ ਤੇ (ਰਾਗ) ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰੋਗ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਰੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਅਦ੍ਰੈਖ) ਈਰਖਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, (ਅਦਾਗ) ਕਲੰਕ, ਲਾਂਛਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, (ਅਦੱਗ) ਖੜਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਤੋਪ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਦਾਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਹੈ, ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਭਰਮ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਭੇਖ ਬਿਨਾਂ ਹੈ। ਨਾ ਉਹਦਾ ਪਿਉ, ਮਾਂ, ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਪੰਗਤੀ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ (ਬਰਨ)

^੧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਕ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹਸਤੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਪਿੰਗਲ ਆਦਿਕ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਸਨ। 'ਨਰਾਜ ਛੰਦ' ੧੬ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਛੰਦ ਹੈ, ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਲਘੂ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਯਥਾਕ੍ਰਮ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਅੱਠ-ਅੱਠ ਅੱਖਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ, ਪ੍ਰਤਯੇਕ ਤੁੱਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਗਲ ਅਨੁਸਾਰ 'ISISISIS, ISISISIS' ਇਹ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਛੰਦ ਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਪੰਚ ਚਾਮਰ ਅਤੇ ਨਰਾਚ ਨਾਮ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਅੰਵਾਣ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਜੋ ਪਾਠ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਏਸ ਤੁੱਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ੧੬ ਦੀ ਥਾਂ ੨੧ ਅੱਖਰ ਕੀਤੇ ਪਏ ਹਨ।

ਰੰਗ ਹੈ। ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ (ਅਸੇਖ) ਸੰਪੂਰਨ ਭੇਖਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੩॥੧੬੩॥

ਬਿਸੁੰਭਰ ਬਿਸੁ ਨਾਥ ਹੈ ਬਿਸੇਖ ਬਿਸੁੰਭਰਨ ਹੈ॥
ਜਿਮੀਂ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਦੀਵ ਕਰਮ ਭਰਮ ਹੈ॥
ਅਦ੍ਰੈਖ ਹੈ ਅਭੇਖ ਹੈ ਅਲੇਖ ਨਾਥ ਜਾਨੀਐ॥

ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੈ ਬਿਸੇਖ ਆਨ ਮਾਨੀਐ॥੪॥੧੬੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ (ਭਰਨ) ਸਿੰਗਾਰ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਕਰਮ ਦਾ (ਭਰਮ) ਭਲਾਪਨ (ਸਫਲਾਪਨ) ਹੈ। ਈਰਖਾ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭੇਖ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਹਿਸਾਬ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਇਓਂ ਇਕੱਲੇ (ਨਾਥ) ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਅਨੁਮਾਨਣ (ਸਮਝਣਾ) ਕਰੋ॥੪॥੧੬੪॥

ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਮੈਂ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਮੈਂ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਬਸਿ ਆਵਈ॥

ਪੁਰਾਨ ਔ ਕੁਰਾਨ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕੈ ਬਤਾਵਈ॥

ਨ ਕਰਮ ਮੈਂ ਨ ਧਰਮ ਮੈਂ ਨ ਭਰਮ ਮੈ ਬਤਾਈਐ॥

ਅਗੰਜ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ ਕਹੋ ਸੁ ਕੈਸਿ ਪਾਈਐ॥੫॥੧੬੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾ ਯੰਤਰਾਂ (ਤਾਵੀਜ਼ਾਂ) ਵਿੱਚ, ਨਾ ਤੰਤਰਾਂ (ਦਵਾਈਆਂ) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵੱਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵੀ (ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ) ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਾ (ਧਰਮ) ਪੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ। ਆਦਿ ਦੇਵ (ਅਗੰਜ) ਲਾਮਕਾਨ ਹੈ, (ਸੁ) ਫੇਰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾ ਸਕੀਏ॥੫॥੧੬੫॥

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ॥

ਨ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਹੈ ਨ ਘਾਟ ਬਾਢ ਹੋਤਿ ਹੈ॥

ਨ ਹਾਨਿ ਹੈ ਨ ਬਾਨ ਹੈ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਜਾਨੀਐ॥

ਮਕੀਨ ਔ ਮਕਾਨ ਅਪ੍ਰਮਾਨ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ॥੬॥੧੬੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ (ਸਮਸਤ) ਸਭ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਿਯੋਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਨਾ ਘੱਟ ਹੈ, ਨਾ ਵੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੱਟ-ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਹਾਨੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ (ਬਾਨ) ਬਣਾਵਟ ਹੈ, ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰੂਪ ਜਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਕਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ (ਅਪ੍ਰਮਾਨ) ਬੇਹਿਸਾਬਾ (ਤੇਜ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੬॥੧੬੬॥

ਨ ਦੇਹ ਹੈ ਨ ਗੇਹ ਹੈ ਨ ਜਾਤਿ ਹੈ ਨ ਪਾਤਿ ਹੈ॥

ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤਾਤ ਹੈ ਨ ਮਾਤ ਹੈ॥

ਨ ਅੰਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਸੰਗ ਸਾਥ ਨੇਹ ਹੈ॥

ਨ ਦੇਖ ਹੈ ਨ ਦਾਗ ਹੈ ਨ ਦ੍ਰੈਖ ਹੈ ਨ ਦੇਹ ਹੈ॥੭॥੧੬੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਨਾ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਨਾ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ, ਨਾ ਲਾਇਨ ਰੀਤਿ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ (ਮੰਤ੍ਰ) ਮੰਤ੍ਰੀ ਜਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈ, ਨਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਪਿਉ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਂ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ (ਅੰਗ) ਸਾਕ

(ਦੇਹ, ਪੱਖ) ਹੈ, ਨਾ (ਰੰਗ) ਆਨੰਦ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਸੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਥ ਹੈ। ਨਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਨਾ (ਦਾਗ) ਕਲੰਕ ਹੈ, ਨਾ ਈਰਖਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਦੇਹ) ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਹੈ॥੭॥੧੬੭॥

ਨ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨ ਸਜਾਰ ਹੈ ਨ ਰਾਉ ਹੈ ਨ ਰੰਕ ਹੈ॥

ਨ ਮਾਨ ਹੈ ਨ ਮੌਤ ਹੈ ਨ ਸਾਕ ਹੈ ਨ ਸੰਕ ਹੈ॥

ਨ ਜੱਛ ਹੈ ਨ ਗੰਧੂਬ ਹੈ ਨ ਨਰ ਹੈ ਨ ਨਾਰ ਹੈ॥

ਨ ਚੋਰ ਹੈ ਨ ਸਾਹ ਹੈ ਨ ਸਾਹ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਹੈ॥੮॥੧੬੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਉਹ ਨਾ ਸ਼ੇਰ ਹੈ, ਨਾ (ਸਿਆਰ) ਗਿੱਦੜ ਹੈ, ਨਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਨਾ (ਰੰਕ) ਕੰਗਾਲ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ (ਮਾਨ) ਹਿਸਾਬ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਮੌਤ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸਾਕ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ (ਸੰਕ) ਸੰਗ ਹੈ। ਨਾ ਯੱਛ ਹੈ, ਨਾ ਗੰਧਰਵ ਹੈ, ਨਾ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਔਰਤ ਹੈ। ਨਾ ਚੋਰ ਹੈ, ਨਾ (ਸਾਹ) ਸਾਧੂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ (ਸਾਹ) ਕੇ ਕੁਮਾਰ) ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਹੈ॥੮॥੧੬੮॥

ਨ ਨੇਹ ਹੈ ਨ ਗੇਹ ਹੈ ਨ ਦੇਹ ਕੇ ਬਨਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਛਲ ਹੈ ਨ ਛਿੱਦ੍ਰ ਹੈ ਨ ਛਲ ਕੇ ਮਿਲਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਕੇ ਸਰੂਪ ਹੈ॥

ਨ ਰਾਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਰੇਖ ਹੈ ਨ ਰੂਪ ਹੈ॥੯॥੧੬੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚ) ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਨਾ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਹੈ। ਨਾ ਛਲ ਹੈ, ਨਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਛਲ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਨਾ ਯੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਤੰਤਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ (ਰਾਗ) ਮੋਹ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਰੇਖ (ਲੀਕ, ਕਰਮ ਰੇਖ) ਹੈ, ਨਾ ਹੀ (ਰੂਪ) ਸ਼ਕਲ ਹੈ॥੯॥੧੬੯॥

ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਕੇ ਬਨਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਛਲ ਹੈ ਨ ਛਿੱਦ੍ਰ ਹੈ ਨ ਛਾਯਾ ਕੇ ਮਿਲਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਰਾਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੇਖ ਹੈ॥

ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ ਹੈ ਅਜਨਮ ਹੈ ਅਭੇਖ ਹੈ॥੧੦॥੧੭੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਯੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਤੰਤਰ ਦਾ (ਬਨਾਉ) ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਛਲ ਹੈ, ਨਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ (ਛਾਇਆ) ਜਾਦੂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਨਾ (ਰਾਗ) ਮੋਹ ਹੈ, ਨਾ (ਰੰਗ) ਖਿਆਲ ਹੈ, ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ। ਨਾ ਕਰਮ ਹੈ, ਨਾ ਪੰਥ ਹੈ, ਨਾ ਜਨਮ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਭੇਖ ਹੈ॥੧੦॥੧੭੦॥

ਨ ਤਾਤ ਹੈ ਨ ਮਾਤ ਹੈ ਅਖੜਾਲ ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਹੈ॥

ਅਛੇਦ ਹੈ ਅਭੇਦ ਹੈ ਨ ਰੰਕ ਹੈ ਨ ਭੂਪ ਹੈ॥

ਪਰੇਹ ਹੈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਪੁਨੀਤਿ ਹੈ ਪੁਰਾਨ ਹੈ॥

ਅਗੰਜ ਹੈ ਅਭੰਜ ਹੈ ਕਰੀਮ ਹੈ ਕੁਰਾਨ ਹੈ॥੧੧॥੧੭੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾ ਪਿਉ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਂ ਹੈ, ਨਾ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਯੋਗ ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਛੇਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੰਗਾਲ ਹੈ, ਨਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। (ਪਰੇ) ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ, ਪਵਿੱਤਰ

ਹੈ, ਪੁਨੀਤ ਹੈ, ਪੁਰਾਤਨ ਹੈ। ਲਾਮਕਾਨ ਹੈ, ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ, (ਕਰੀਮ) ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ, (ਕੁਰਾਨ) ਪੜ੍ਹਨ ਯੋਗ ਹੈ॥੧੧॥੧੭੧॥

ਅਕਾਲ ਹੈ ਅਪਾਲ ਹੈ ਖਜਾਲ ਹੈ ਅਖੰਡ ਹੈ॥
ਨ ਰੋਗ ਹੈ ਨ ਸੋਗ ਹੈ ਨ ਭੇਦ ਹੈ ਨ ਭੰਡ ਹੈ॥
ਨ ਅੰਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਸੰਗ ਹੈ ਨ ਸਾਥ ਹੈ॥

ਪ੍ਰਿਆ ਹੈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਪੁਨੀਤਿ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਥ ਹੈ॥੧੨॥੧੭੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਪਾਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, (ਖਿਆਲ) ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਟੁਕੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਰੋਗ ਹੈ, ਨਾ ਗ਼ਮ ਹੈ, ਨਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ, ਨਾ (ਭੰਡ) ਬਦਨਾਮ ਹੈ। ਅੰਗ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਰੰਗ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸੰਗ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸਾਥ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਿਆ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਪੁਨੀਤ ਹੈ, (ਪ੍ਰਮਾਥ) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹੈ॥੧੨॥੧੭੨॥

ਨ ਸੀਤ ਹੈ ਨ ਸੋਚ ਹੈ ਨ ਘ੍ਰਾਮ ਹੈ ਨ ਘਾਮ ਹੈ॥
ਨ ਲੋਭ ਹੈ ਨ ਮੋਹ ਹੈ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਨ ਕਾਮ ਹੈ॥
ਨ ਦੇਵ ਹੈ ਨ ਦੈਤਜ ਹੈ ਨ ਨਰ ਕੇ ਸਰੂਪ ਹੈ॥

ਨ ਛਲ ਹੈ ਨ ਛਿੱਦ੍ਰ ਹੈ ਨ ਛਿੱਦ੍ਰ ਕੀ ਬਿਭੂਤਿ ਹੈ॥੧੩॥੧੭੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾ (ਸੀਤ) ਠੰਢਾ ਹੈ, ਨਾ ਸੋਚ (ਆਦਿਕ ਕਿਰਿਆ ਵਾਲਾ) ਹੈ, ਨਾ (ਘ੍ਰਾਮ) ਸਮੁਦਾਇ ਹੈ, ਨਾ (ਘਾਮ) ਧੁੱਪ (ਗਰਮੀ) ਹੈ। ਨਾ ਲੋਭ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਮੋਹ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਾਮ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਦੈਂਤ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਕਾਰ ਹੈ। ਨਾ ਛਲ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਦੀ (ਬਿਭੂਤਿ) ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੧੩॥੧੭੩॥

ਨ ਕਾਮ ਹੈ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਨ ਲੋਭ ਹੈ ਨ ਮੋਹ ਹੈ॥
ਨ ਦ੍ਰੈਖਾ ਹੈ ਨ ਭੇਖ ਹੈ ਨ ਦੁਈ ਹੈ ਨ ਦ੍ਰੋਹ ਹੈ॥
ਨ ਕਾਲ ਹੈ ਨ ਬਾਲ ਹੈ ਸਦੀਵ ਦਜਾਲ ਰੂਪ ਹੈ॥

ਅਗੰਜ ਹੈ ਅਭੰਜ ਹੈ ਅਭਰਮ ਹੈ ਅਭੂਤ ਹੈ॥੧੪॥੧੭੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਲੋਭ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਮੋਹ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾ ਈਰਖਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਪੰਥ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਦ੍ਰੈਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਰੂਪ ਹੈ। ਲਾਮਕਾਨ ਹੈ, ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਭਰਮ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਵਿਭੂਤੀ (ਸਮੱਗਰੀ) ਬਿਨਾਂ ਹੈ॥੧੪॥੧੭੪॥

ਅਛੇਦ ਛੇਦ ਹੈ ਸਦਾ ਅਗੰਜ ਗੰਜ ਗੰਜ ਹੈ॥
ਅਭੂਤ ਭੇਖ ਹੈ ਬਲੀ ਅਰੂਪ ਰਾਗ ਰੰਗ ਹੈ॥
ਨ ਦ੍ਰੈਖ ਹੈ ਨ ਭੇਖ ਹੈ ਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਮ ਹੈ॥

^੧ ਪਾਠ- ਦ੍ਰੈਤ।

ਨ ਜਾਤਿ ਹੈ ਨ ਪਾਤਿ ਹੈ ਨ ਚਕ੍ਰ^੧ ਚਿਹਨ ਬਰਨ ਹੈ॥੧੫॥੧੭੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ (ਅਛੇਦ ਛੇਦ) ਛੇਕ ਅਤੇ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਲਾ-ਮਕਾਨ ਹੈ ਅਤੇ (ਗੰਜ ਗੰਜ) ਮਕਾਨਾਂ ਦਰ ਮਕਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਲਵਾਨ (ਅਭੂਤ ਭੇਖ) ਜੀਵਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਰੂਪ, ਰਾਗ ਅਤੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ। ਨਾ ਈਰਖਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਭੇਖ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਜਾਤ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਹੀ ਪਾਤ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚਕ੍ਰ (ਚਿਹਨ) ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਵਰਣ (ਰੰਗ) ਵਾਲਾ ਹੈ॥੧੫॥੧੭੫॥

ਬਿਅੰਤ ਹੈ ਅਨੰਤ ਹੈ ਅਨੰਤ ਤੇਜ ਜਾਨੀਐ॥

ਅਭੂਮਿ ਅਭਿੱਜ ਹੈ ਸਦਾ ਅਛਿੱਜ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ॥

ਨ ਆਧਿ ਹੈ ਨ ਬਜਾਧਿ ਹੈ ਅਗਾਧਿ ਰੂਪ ਲੇਖੀਐ॥

ਅਦੋਖ ਹੈ ਅਦਾਗ ਹੈ ਅਛੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੇਖੀਐ॥੧੬॥੧੭੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬੇਹਿਸਾਬ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ ਦਾ ਪੁੰਜ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾ ਭਿੱਜਣ (ਧਿਜਣ) ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਅਛਿੱਜ) ਅਮਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਮਨ ਦਾ ਰੋਗ ਹੈ, ਨਾ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਹੈ, ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਸਮਝੋ। ਦੋਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਲੰਕ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਮਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਵੇਖ ਲਉ॥੧੬॥੧੭੬॥

ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਭਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਰਲਾਉ ਹੈ॥

ਨ ਛਲ ਹੈ ਨ ਛਿਦ੍ਰ ਹੈ ਨ ਛਿਦ੍ਰ ਕੇ ਸਰੂਪ ਹੈ॥

ਅਭੰਗ ਹੈ ਅਨੰਗ ਹੈ ਅਗੰਜ ਸੀ ਬਿਭੂਤਿ ਹੈ॥੧੭॥੧੭੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਭਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ (ਪ੍ਰਭਾਉ) ਅਸਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾ ਯੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਤੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਮੰਤਰ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਨਾ ਛਲ ਹੈ, ਨਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ਾਕਾਰ ਹੈ। ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੈ, (ਅਨੰਗ) ਕਾਮਦੇਵ (ਸਰੀਰ ਬਿਨਾਂ) ਹੈ, (ਅਗੰਜ) ਅਵਿਨਾਸ ਜਿਹੀ (ਬਿਭੂਤਿ) ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੧੭॥੧੭੭॥

ਨ ਕਾਮ ਹੈ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਨ ਲੋਭ ਮੋਹਕਾਰ ਹੈ॥

ਨ ਆਧਿ ਹੈ ਨ ਗਾਧਿ ਹੈ ਨ ਬਜਾਧਿ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਹੈ॥

ਨ ਰੰਗ ਰਾਗ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰਾਰ^੨ ਹੈ॥

ਨ ਹਾਉ ਹੈ ਨ ਭਾਉ ਹੈ ਨ ਦਾਉ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ॥੧੮॥੧੭੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾ ਹੀ ਕਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਲੋਭ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦਾ ਆਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਮਨ ਦਾ ਰੋਗੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ (ਗਾਧਿ) ਦੈਵਕ ਰੋਗ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਰੰਗ, ਨਾ ਹੀ ਰਾਗ, ਨਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਰੂਪ (ਸਰੀਰ), ਨਾ ਹੀ ਰੇਖ ਅਤੇ

^੧ ਪਾਠ- ਚਿਤ੍ਰ।

^੨ ਪਾਠ- ਰਾਗ।

ਨਾ ਹੀ (ਰਾਰ) ਝਗੜਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ (ਹਾਉ) ਨਾਜ਼ੁਕਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਦਾਉ (ਪੇਚ) ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ॥੧੮॥੧੭੮॥

ਗਜਾਧਪੀ ਨਰਾਧਪੀ ਕਰੰਤ ਸੇਵ ਹੈ ਸਦਾ॥

ਸਿਤਸਪਤੀ ਤਪਸਪਤੀ ਬਨਸਪਤੀ ਜਪਸ ਸਦਾ॥

ਅਗਸਤ ਆਦਿ ਜੇ ਬਡੇ ਤਪਸ ਤਪੀ ਬਿਸੇਖੀਐ॥

ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਕੇ ਕਰੰਤ ਪਾਠ ਪੇਖੀਐ॥੧੯॥੧੭੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੀ (ਗਜਾਧਪੀ) ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ (ਇੰਦਰ) ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਸਿਤਸ) ਠੰਢੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਪਤੀ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ), (ਤਪਸਪਤੀ) ਸ਼ਿਵ, (ਬਨਸਪਤੀ) ਧਨੁੰਤਰਿ ਵੈਦ ਸਦਾ ਹੀ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਆਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੱਡੇ ਤਪੀ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਓਸ ਵਾਸਤੇ (ਜਪਸ) ਜਪ, ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਮ ਨਾਲ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਦਾ ਹੀ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧੯॥੧੭੯॥

ਅਗਾਧ ਆਦਿ ਦੇਵ ਕੀ ਅਨਾਦਿ ਬਾਤ ਮਾਨੀਐ॥

ਨ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਮੰਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰ ਸਨੇਹ ਜਾਨੀਐ॥

ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਲੋਕ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਖਯਾਲ ਮੈ ਰਹੈ॥

ਤੁਰੰਤ ਦ੍ਰੋਹ ਦੇਹ ਕੇ ਅਨੰਤ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਦਹੈ॥੨੦॥੧੮੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਅਨਾਦੀ ਸਮਝੋ। ਜਾਤ, ਪਾਤ, ਸਲਾਹ, ਸੱਜਣ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਤੇ (ਸਨੇਹ) ਮੋਹ ਓਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ (ਲੋਕ) ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ (ਦ੍ਰੋਹ) ਵਿਰੋਧ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੨੦॥੧੮੦॥

ਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਰੂਆਮਲ ਛੰਦ॥

ਰੂਪ ਰਾਗ ਨ ਰੇਖ ਰੰਗ ਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਗੀਨ॥

ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਗਾਧ ਪੁਰਖੁ ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ॥

ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਜਾ ਕੋ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰ॥

ਹਸਤ ਕੀਟ ਬਿਖੈ ਬਸੈ ਸਭ ਠਉਰ ਮੈਂ ਨਿਰਧਾਰ॥੧॥੧੮੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾ ਰੂਪ ਦਾ ਮੋਹ, ਨਾ ਉੱਤਮ (ਰੇਖ) ਭਾਗ ਦਾ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਜਯ, ਗੰਭੀਰ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਵਾਲਾ, ਉੱਤਮ ਨਿਸਚੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ (ਪ੍ਰਬੀਨ) ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਯੰਤਰ, ਮੰਤਰ ਅਤੇ ਤੰਤਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਕੀੜੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ (ਨਿਰਧਾਰ) ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੧॥੧੮੧॥

ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਤਾਤ ਜਾ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮਾਤ ਨ ਮਿਤ੍ਰ॥

ਸਰਬ ਠਉਰ ਬਿਖੈ ਰਮਿਓ ਜਿਹ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਚਿਤ੍ਰ॥

ਆਦਿ ਦੇਵ ਉਦਾਰ ਮੂਰਤਿ ਅਗਾਧ ਨਾਥ ਅਨੰਤ॥

ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਨ ਜਾਨੀਐ ਅਬਿਖਾਦ ਦੇਵ ਦੁਰੰਤ॥੨॥੧੮੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ, ਪਾਤ ਨਹੀਂ, ਪਿਉ ਨਹੀਂ, (ਮੰਤ੍ਰ) ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਦਾ ਚਕ੍ਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ (ਚਿਤ੍ਰ) ਮੂਰਤਿ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਰੂਪ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ ਹੈ। (ਅਬਿਖਾਦ) ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਦੁਰੰਤ) ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਦਾ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ॥੨॥੧੮੨॥

ਦੇਵ ਭੇਵ ਨ ਜਾਨ ਹੀ ਜਿਹ ਮਰਮ ਬੇਦ ਕਤੇਬ॥

ਸਨਕ ਐ ਸਨਕੇਸ ਨੰਦਨ^੧ ਪਾਵਹੀ ਨਹਿ ਸੇਬ॥

ਜਛ ਕਿੰਨਰ ਮਛ ਮਾਨਸ ਮੁਰਗ ਉਰਗ ਅਪਾਰ॥

ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਪੁਕਾਰ ਹੀ ਸਿਵ ਸਕ੍ਰ ਐ ਮੁਖਚਾਰ॥੩॥੧੮੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਭੇਤ ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਵੇਦ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀਆਂ। ਸਨਕ ਅਤੇ (ਸਨਕੇਸ ਨੰਦਨ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਹੋਰ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਓਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਯਛ, ਕਿੰਨਰ, ਮੱਛ, ਮਨੁੱਖ, (ਮੁਰਗ) ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ (ਉਰਗ) ਸੱਪ। ਸ਼ਿਵ, (ਸਕ੍ਰ) ਇੰਦ੍ਰ ਅਤੇ (ਮੁਖਚਾਰ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੩॥੧੮੩॥

ਸਰਬ ਸਪਤ ਪਤਾਰ ਕੇ ਤਰ ਜਾਪਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ॥

ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਗਾਧ ਤੇਜ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ ਅਤਾਪ॥

ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਆਵਈ ਕਰ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰਨ ਕੀਨ॥

ਸਰਬ ਠਉਰ ਰਹਯੋ ਬਿਰਾਜ ਧਿਰਾਜ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੀਨ॥੪॥੧੮੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਾਰਿਆਂ ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ (ਰਾਜਾ ਬਲੀ, ਉਹਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂ, ਸ਼ਿਵ, ਸੱਪ) ਵੀ ਜੀਹਦਾ ਜਾਪ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ (ਅਗਾਧ) ਮਹਾਨ (ਤੇਜ) ਜਯੋਤੀ, (ਅਨਾਦਿ) ਆਦਿ (ਆਰੰਭ) ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਤਾਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੂਰਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਯੰਤਰ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਤੰਤਰਾਂ ਮੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। (ਧਿਰਾਜ ਰਾਜ) ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ (ਪ੍ਰਬੀਨ) ਜਾਣਿਆ ਹੈ॥੪॥੧੮੪॥

ਜਛ ਗੰਧੂਬ ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਨ ਬ੍ਰਹਮ ਛੱਤ੍ਰੀਅਨ ਮਾਹਿ॥

ਬੈਸਨੰ ਕੇ ਬਿਖੈ ਬਿਰਾਜੈ ਸੁਦੁ ਭੀ ਵੈ ਨਾਹਿ॥

ਗੁੜ ਗਉਡ ਨ ਭੀਲ ਭੀ ਕਰ ਬ੍ਰਹਮ ਸੇਖ ਸਰੂਪ॥

ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਨ ਮਯਯ ਉਰਧ ਨ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਅਨੂਪ ॥੫॥੧੮੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਯਛ, ਗੰਧਰਵ, ਦੇਵਤਾ, (ਦਾਨੋ) ਦੈਂਤ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ (ਓਹੋ ਹੀ) ਬਿਰਾਜਦਾ ਹੈ, (ਵੈ) ਓਹੋ (ਨਾਹਿ) ਸੁਆਮੀ ਹੀ ਸੂਦਰ

^੧ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ 'ਸਨਕੇ ਸਨੰਦਨ' ਉਚਾਰਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ।

ਵੀ ਹੈ। ਗੁੜਾਂ^੧ ਗੋਂਡਾਂ (ਭੀਕਰ) ਭਿਆਨਕ ਭੀਲਾਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। ਰਾਤਾਂ, ਦਿਨਾਂ (ਮਧ) ਅਧ: (ਨੀਵਿਆਂ) (ਉਰਧਨ) ਉੱਚਿਆਂ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਆਸਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ (ਬ੍ਰਹਮ) ਹੀ ਹੈ॥੫॥੧੮੫॥

ਜਾਤਿ ਜਨਮ ਨ ਕਾਲ ਕਰਮ ਨ ਧਰਮ ਕਰਮ ਬਿਗੀਨ॥

ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰ ਨ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਗੋਰ ਕੇ ਨ ਅਧੀਨ॥

ਸਰਬ ਸਪਤ ਪਤਾਰ ਕੇ ਤਰ ਜਾਨੀਐ ਜਿਹ ਜੋਤਿ॥

ਸੇਸ ਨਾਮ ਸਹੰਸ੍ਰ ਫਨਿ ਨਹਿ ਨੇਤ ਪੂਰਨ ਹੋਤਿ॥੬॥੧੮੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਾਤੀਆਂ, ਜਨਮਾਂ, ਕਾਲ ਦਿਆਂ ਕਰਮਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ (ਦੇਵ) ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, (ਗੋਰ) ਕਬਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਵੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਜੀਹਦੀ ਜੋਤੀ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ। (ਸਹੰਸ੍ਰ ਫਨਿ) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਤੋਂ (ਵੀ ਉਸਦੇ) ਨਾਮ (ਸ਼ੇਸ਼) ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, (ਨੇਤ) ਬੇਅੰਤ (ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੀ) ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ॥੬॥੧੮੬॥

ਸੋਧਿ ਸੋਧਿ ਹਟੇ ਸਭੈ ਸੁਰ ਬਿਰੋਧ ਦਾਨਵ ਸਰਬ॥

ਗਾਇ ਗਾਇ ਥਕੇ ਗੰਧੂਬ ਵਾਇ ਕਿੰਨਰ ਗਰਬ॥

ਪੜਤ ਪੜਤ ਥਕੇ ਮਹਾ ਕਵਿ ਗੜਤ ਗਾੜ ਅਨੰਤ॥

ਹਾਰ ਹਾਰ ਕਹੜੇ ਸਭੂ ਮਿਲ ਨਾਮ ਨਾਮ ਦੁਰੰਤ॥੭॥੧੮੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸੋਧ ਸੋਧ) ਖੋਜ ਖੋਜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ (ਹਟੇ) ਰੁਕ ਗਏ, ਥੱਕ ਗਏ, ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ (ਹਟ ਗਏ)। ਗੰਧਰਵ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ, ਕਿੰਨਰ (ਗਰਬ) ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਵਜਾ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ। ਮਹਾਨ ਕਵੀਜਨ ਬੇਅੰਤ (ਗਾੜ) ਘਾੜਤਾਂ ਘੜਦੇ ਹੋਏ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਥੱਕ ਗਏ। ਸਭ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ, ਹਾਰ ਹਾਰ ਕੇ ਏਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ (ਦੁਰੰਤ) ਬੇਅੰਤ ਨਾਂਵਾਂ ਵਾਲੇ ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਿਲੇ॥੭॥੧੮੭॥

ਬੇਦ ਭੇਦ ਨ ਪਾਇਓ ਲਖੜੇ ਨ ਸੇਬ ਕਤੇਬ॥

ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਮੂੜ ਮਾਨੋ ਜਛ ਨ ਜਾਨੈ ਜ਼ੇਬ॥

ਭੂਤ ਭਬ ਭਵਾਨ ਭੂਪਤਿ ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ॥

ਅਗਨਿ ਬਾਇ ਜਲੇ ਥਲੇ ਮਹਿ ਸਰਬ ਠਉਰ ਨਿਵਾਸ॥੮॥੧੮੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਵੇਦਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ ਵੀ (ਸੇਬ) ਸੇਵਨ ਯੋਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਂਤ, (ਮਾਨੋ) ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਯੱਛ ਵੀ (ਜ਼ੇਬ) ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਪਿੱਛੇ, (ਭਬ) ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ (ਭਵਾਨ) ਹੁਣ ਵੀ (ਭੂਪਤਿ) ਰਾਜਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ (ਅਨਾਥ) ਸੁਤੰਤਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਅੱਗ, ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਧਰਤੀ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੮॥੧੮੮॥

^੧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵੀਰਯ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਪੇਟ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ 'ਗੁੜ' ਹੈ।

ਦੇਹ ਗੇਹ ਨ ਨੇਹ ਸਨੇਹ ਅਬੇਹ ਨਾਥ ਅਜੀਤਿ॥

ਸਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੀਤਿ॥

ਸਰਬ ਕਰਤਾ ਸਰਬ ਹਰਤਾ ਸਰਬ ਦਯਾਲ ਅਦ੍ਰੇਖ॥੯੧੮੯॥

ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨ ਜਾ ਕੇ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਭੇਖ॥੯੧੮੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੀ ਨਾ ਦੇਹ ਹੈ, ਨਾ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ (ਸਨੇਹ) ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, (ਅਬੇਹ) ਅਵੇਧ (ਨਾ ਵਿੰਨਿਆ ਜਾਣ ਯੋਗ) ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਸੁਆਮੀ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ (ਗੰਜਨ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ (ਅਨਭੀਤਿ) ਨਿਡਰ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਚਕ੍ਰ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ (ਬਰਨ) ਰੰਗ ਨਹੀਂ, ਜੀਹਦੀ ਜਾਤ, ਪਾਤ ਅਤੇ (ਭੇਖ) ਪੰਥ ਨਹੀਂ॥੯੧੮੯॥

ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗ ਜਾ ਕੇ ਰਾਗ ਰੂਪ ਨ ਰੰਗ॥

ਸਰਬ ਲਾਇਕ ਸਰਬ ਘਾਇਕ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੰਗ॥

ਸਰਬ ਦਾਤਾ ਸਰਬ ਗਯਾਤਾ ਸਰਬ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥

ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਦਯਾਲੁ ਸ੍ਵਾਮੀ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਲ॥੧੦॥੧੯੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਰੂਪ, ਰੇਖ ਅਤੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ, (ਰਾਗ) ਸਿੰਗਾਰ, ਰੂਪ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ (ਲਾਇਕ) ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ (ਅਨਭੰਗ) ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ (ਬੰਧੁ) ਮਿੱਤਰ ਭਾਈ, ਮਿਹਰਬਾਨ, ਸੁਆਮੀ, ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਅਤੇ (ਅਪਾਲ) ਪੰਕਤੀ ਰਹਿਤ (ਪਾਲਣ ਬਿਨਾਂ) ਹੈ॥੧੦॥੧੯੦॥

ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਸਰਬ ਕੇ ਕਰਤਾਰ॥

ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਨ ਚਕ੍ਰ ਜਾ ਕੇ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਕਾਰ॥

ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਗੋਤੁ ਗਾਥਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਬਰਨ॥

ਸਰਬ ਦਾਤਾ ਸਰਬ ਗਯਾਤਾ ਸਰਬ ਭੂਅ ਕੇ ਭਰਨ॥੧੧॥੧੯੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਬੰਧ, ਚਤੁਰ, ਮਾਇਆਪਤੀ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਜੀਹਦਾ ਵਰਣ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਚਕ੍ਰ (ਵਿਚਰਨ) ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੀਹਦੇ ਨਾ ਹੀ ਚਕ੍ਰ ਆਦਿਕ (ਚਿਹਨ) ਲੱਛਣ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਜਾਤ, ਪਾਤ, ਗੋਤ ਅਤੇ ਕਥਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਰੂਪ, ਰੇਖ ਅਤੇ ਵਰਣ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਅਤੇ ਸਾਰੀ (ਭੂਅ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ (ਭਰਨ) ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੧੧॥੧੯੧॥

ਦੁਸਟ ਗੰਜਨ ਸਤ੍ਰੁ ਭੰਜਨ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਥ॥

ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰਤਾ ਜਗਤ ਮੈ ਜਿਹ ਗਾਥ॥

ਭੂਤ ਭਬ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਪ੍ਰਮਾਨ ਦੇਵ ਅਗੰਜ॥

ਆਦਿ ਅੰਤ ਅਨਾਦਿ ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਅਭੰਜ॥੧੨॥੧੯੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮ (ਪ੍ਰਮਾਥ) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੁਰਸ਼। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੀਹਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ, ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਚਤੁਰ ਅਤੇ (ਅਗੰਜ) ਅਮਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ (ਪ੍ਰਮਾਨ) ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਅਤੇ ਆਖਰ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆਪਤੀ ਹੀ ਅਨਾਦੀ (ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ ਅਤੇ (ਅਭੰਜ) ਅਵਿਨਾਸ (ਬ੍ਰਹਮ) ਹੀ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੧੨॥੧੯੨॥

ਧਰਮ ਕੇ ਅਨ ਕਰਮ ਜੇਤਕ ਕੀਨ ਤਉਨ ਪਸਾਰ॥

ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਗੰਧੂਬ ਕਿੰਨਰ ਮਛ ਕਛ ਅਪਾਰ॥

ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਜਲੇ ਥਲੇ ਮਹਿ ਮਾਨੀਐ ਜਿਹ ਨਾਮ॥

ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਪੁਸਟਿ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਹਰਤਾ ਕਾਮ॥੧੩॥੧੯੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਧਰਮ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮ (ਤਰੀਕੇ, ਤਤਕਰੇ) ਹਨ, (ਤਉਨ) ਓਸੇ ਨੇ ਹੀ (ਪਸਾਰ) ਫੈਲਾਉਣੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਦੇਵਤੇ, ਦੈਂਤ, ਗੰਧਰਵ, ਕਿੰਨਰ, ਮੱਛ, ਕੱਛ ਅਵਤਾਰ ਆਦਿਕ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ, ਆਸਮਾਨ. ਜਲਾਂ, ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਹਦਾ ਨਾਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ, (ਪੁਸਟਿ) ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਓਸ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਹਨ॥੧੩॥੧੯੩॥

ਦੁਸਟ ਹਰਨਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰਨਾ ਦਯਾਲ ਲਾਲ ਗੋਬਿੰਦ॥

ਮਿਤ੍ਰ ਪਾਲਕ ਸਤ੍ਰੁ ਘਾਲਕ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਮੁਕੰਦ॥

ਅਘੋ ਦੰਡਣ ਦੁਸਟ ਖੰਡਣ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ॥

ਦੁਸਟ ਹਰਣੰ ਪੁਸਟਿ ਕਰਣੰ ਸਰਬ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥੧੪॥੧੯੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, (ਗੋਬਿੰਦ) ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, (ਲਾਲ) ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਅਤੇ (ਮੁਕੰਦ) ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। (ਅਘੋ) ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਡੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਾਲ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਵੀ (ਕਾਲ) ਅੰਤ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ॥੧੪॥੧੯੪॥

ਸਰਬ ਕਰਤਾ ਸਰਬ ਹਰਤਾ ਸਰਬ ਕੇ ਅਨ ਕਾਮ॥

ਸਰਬ ਖੰਡਣ ਸਰਬ ਦੰਡਣ ਸਰਬ ਕੇ ਨਿਜ ਭਾਮ॥

ਸਰਬ ਭੁਗਤਾ ਸਰਬ ਜੁਗਤਾ ਸਰਬ ਕਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ॥

ਸਰਬ ਖੰਡਣ ਸਰਬ ਦੰਡਣ ਸਰਬ ਕਰਮ ਅਧੀਨ॥੧੫॥੧੯੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ (ਅਨਕਾਮ) ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ (ਖੰਡਣ) ਔਡ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ (ਨਿਜ ਭਾਮ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਚਤੁਰ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ (ਅਧੀਨ) ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ॥੧੫॥੧੯੫॥

ਸਰਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤਨ ਸਰਬ ਸਾਸਤ੍ਰਨ ਸਰਬ ਬੇਦ ਬਿਚਾਰ॥

ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਬਿਸ੍ਵ ਭਰਤਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਪਾਰ॥

ਦੁਸਟ ਦੰਡਣ ਪੁਸਟਿ ਖੰਡਣ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਖੰਡ॥

ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਜਲੇ ਥਲੇ ਮਹਿ ਜਪਤ ਜਾਪ ਅਮੰਡ॥੧੬॥੧੯੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਓਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, (ਵਿਸ਼ਵ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, (ਵਿਸ਼ਵ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ (ਅਪਾਰ) ਬੇਅੰਤ, ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮਜ਼ਬੂਤਾਂ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡ, ਪਹਿਲਾ, (ਦੇਵ) ਪੂਜਯ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ, ਆਸਮਾਨ, ਜਲ, ਥਲ ਵਿੱਚ (ਅਮੰਡ) ਛਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਰਹਿਤ ਜਾਣ ਕੇ ਜੀਹਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ॥੧੬॥੧੯੬॥

ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਚਾਰ ਬਿਚਾਰ ਜੇਤੇ ਜਾਨੀਐ ਸਭ ਚਾਰ॥

ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਰ ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਦੁਸਟ ਪੁਸਟ ਪ੍ਰਹਾਰ॥

ਅੰਨ ਦਾਤਾ ਗਯਾਨ ਗਯਾਤਾ ਸਰਬ ਮਾਨ ਮਹਿੰਦ੍ਰ॥

ਬੇਦ ਬਯਾਸ ਕਰੇ ਕਈ ਦਿਨ ਕੋਟ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਿੰਦ੍ਰ ॥੧੭॥੧੯੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਓਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਵਿਚਾਰ ਹਨ, ਸਾਰੇ (ਚਾਰ) ਉੱਤਮ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਈ, ਬੇਅੰਤ, ਮਾਇਆਪਤੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਨਾਜ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਗਿਆਨ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਜਾਣੂ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ (ਮਹਿੰਦ੍ਰ) ਪ੍ਰਿਥਵੀਪਤੀ ਹੈ। ਓਸ ਨੇ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਰੋੜ ਵੇਦ ਵਿਆਸ, ਕਈ ਕਰੋੜ ਇੰਦਰ ਅਤੇ ਕਈ ਕਰੋੜ (ਉਪਿੰਦ੍ਰ) ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ (ਕਰੇ) ਕੀਤੇ ਹਨ॥੧੭॥੧੯੭॥

ਜਨਮ ਜਾਤਾ ਕਰਮ ਗਯਾਤਾ ਧਰਮ ਚਾਰ ਬਿਚਾਰ॥

ਬੇਦ ਭੇਵ ਨ ਪਾਵਈ ਸਿਵ ਰੁਦ੍ਰ ਐ ਮੁਖ ਚਾਰ॥

ਕੋਟ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪ ਇੰਦ੍ਰ ਬਯਾਸਕ ਸਨਕ ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ॥

ਗਾਇ ਗਾਇ ਥਕੇ ਸਭੈ ਗੁਨ ਚਕ੍ਰ ਤੇ ਮੁਖ ਚਾਰ॥੧੮॥੧੯੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਨਮਾਂ ਦੇ (ਜਾਤਾ) ਜਾਣੂੰ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ (ਗਿਆਤਾ) ਪਛਾਣੂੰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ। ਵੇਦ, (ਰੁਦ੍ਰ) ਸਿਵ ਅਤੇ (ਮੁਖਚਾਰ) ਬ੍ਰਹਮਾ (ਸਿਵ) ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ (ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਕਰੋੜਾਂ ਦੇਵਰਾਜ, ਵਾਮੁਨ (ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ), ਵਿਆਸ, ਸਨਕ, ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ, ਆਦਿਕ (ਮੁਖਚਾਰ) ਵਕਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਅਤੇ (ਚਕ੍ਰਤ) ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਨੇ॥੧੮॥੧੯੮॥

ਆਦਿ ਅੰਤ ਨ ਮਧਯ ਜਾ ਕੇ ਭੂਤ ਭਬ ਭਵਾਨ॥

ਸਤ ਦੁਆਪਰ ਤ੍ਰਿਤੀਅ ਕਲਜੁਗ ਚਤੁਰ ਕਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ॥

ਧਯਾਇ ਧਯਾਇ ਥਕੇ ਮਹਾਮੁਨਿ ਗਾਇ ਗੰਧੂਬ ਅਪਾਰ॥

ਹਾਰ ਹਾਰ ਥਕੇ ਸਭੈ ਨਹੀ ਪਾਇਓ ਤਿਹ ਪਾਰ॥੧੯॥੧੯੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਨਾ ਆਦਿ, ਅੰਤ ਤੇ ਮੱਧ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਹੈ। ਸਤਜੁਗ, ਦ੍ਵਾਪੁਰ, (ਤ੍ਰਿਤੀਆ) ਤ੍ਰੇਤਾ ਅਤੇ ਕਲਜੁਗ ਰੂਪ ਚਹੁੰਆਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ-ਜਨ ਧਿਆ ਧਿਆ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਗੰਧਰਵ ਗਾ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਹਾਰ-ਹਾਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਪਰ ਉਹਦਾ (ਪਾਰ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ॥੧੯॥੧੯੯॥

**ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਬੇਦ ਬਯਾਸਕ ਮੁਨਿ ਮਹਾਨ ਅਨੰਤ॥
ਯਯਾਇ ਯਯਾਇ ਥਕੇ ਸਬੈ ਕਰ ਕੋਟਿ ਕਸ਼ਟ ਦੁਰੰਤ॥
ਗਾਇ ਗਾਇ ਥਕੇ ਗੰਧੁਬ ਨਾਚ ਅਪਛਰ ਅਪਾਰ॥**

ਸੋਧਿ ਸੋਧਿ ਥਕੇ ਮਹਾ ਸੁਰ ਪਾਇਓ ਨਹਿ ਪਾਰ ॥੨੦॥੨੦੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾਰਦ ਆਦਿਕ ਅਤੇ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਆਦਿਕ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਿਆ-ਧਿਆ ਕੇ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ (ਦੁਰੰਤ) ਕਠਿਨ ਕਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਥੱਕ ਗਏ। ਗੰਧਰਵ ਗਾ-ਗਾ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਅਪਸਰਾਂ ਨਾਚ ਕਰਕੇ ਥੱਕ ਗਈਆਂ। ਮਹਾਨ ਦੇਵਤੇ (ਸੋਧ ਸੋਧ) ਲੱਭ-ਲੱਭ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ, ਪਰ (ਪਾਰ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ॥੨੦॥੨੦੦॥

ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਦੇਹਰਾ॥

ਏਕ ਸਮੈ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਉਚਰਿਓ ਮਤਿ ਸਿਉ ਬੈਨ॥

ਸਭ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗਦੀਸ ਕੇ ਕਹੇ ਸਕਲ ਬਿਧਿ ਤੈਨ॥੧॥੨੦੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਇੱਕ (ਸਮੈ) ਵੇਲੇ (ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ) ਸੋਹਣੇ ਮਨ (ਸ਼ੁੱਧ ਮਨ ਮੇਰੇ) ਨੇ (ਮਤਿ) ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਾਕ ਉਚਾਰਿਆ। ਕਿ (ਜਗਦੀਸ਼) ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ (ਤੈਨ) ਓਸੇ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੱਸੇ ਭਾਵ- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਓ॥੧॥੨੦੧॥

ਦੇਹਰਾ॥ ਕੇ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਹਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੇ ਬਿਚਾਰ॥

ਕਉਨ ਧਰਮ ਕੇ ਕਰਮ ਹੈ ਕਹੇ ਸਗਲ ਬਿਸਥਾਰ^੧ ॥੨॥੨੦੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ੳ) ਆਤਮਾ ਦਾ (ਮੇਰਾ) ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ? (ਅ) (ਸ੍ਰਿਸਟੀ) ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦਾ (ਬਿਚਾਰ) ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੀ ਹੈ? (ੲ) ਧਰਮ ਦਾ ਕਰਮ (ਕਉਨ) ਕੀ ਹੈ?

^੧ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਵਿਦਵਾਨ 'ਕਹੇ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਾਰਾ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸੋ?' ਕਰਕੇ, ਏਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਏਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਓਂ ਦੋਹਰੇ ਥਾਪਦੇ ਹਨ:-

(ੳ) ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਅਜ ਅਮਰ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮ ਅਨੂਪ॥

ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਥ ਦੇਵਾਧਿਪਤਿ ਹੈ ਯਹ ਆਤਮ ਰੂਪ॥

(ਅ) ਜੈਸੇ ਜਲ ਤੇ ਬੁਦਬੁਦਾ ਔਰ ਤਰੰਗ ਵਿਚਾਰ॥

ਤੈਸੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਜਾਨੋ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਵਿਚਾਰ॥

(ੲ) ਤਤ ਗਿਆਨ ਹਿਤ ਯਤਨ ਸਦ ਯਹੈ ਧਰਮ ਨਿਜ ਜਾਨ॥

ਤਤਪਰ ਹੂੰ ਉਪਕਾਰ ਮਹਿ ਕਰਮ ਪਰਮ ਸੁਭ ਮਾਨ॥

ਉੱਤਰ:- (ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ) (ੳ) ਸਾਰਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਅ) ਸਾਰਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੀ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਵਿਚਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ੲ) ਸਾਰਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ॥੨॥੨੦੨॥

ਦੋਹਰਾ॥ ਕਹ ਜੀਤਬ ਕਹ ਮਰਨ ਹੈ ਕਵਨ ਸੁਰਗ ਕਹ ਨਰਕ॥

ਕੋ ਸੁਘੜਾ ਕੋ ਮੂੜਤਾ ਕਹ ਤਰਕ ਅਵਤਰਕ ॥੩॥੨੦੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਏਸ ਦੋਹਰੇ ਵਿੱਚ ੮ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) (ੳ) ਜੀਵਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਅ) ਮਰਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ੲ) ਸਵਰਗ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਸ) ਨਰਕ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਹ) ਚਤੁਰ ਕੌਣ ਹੈ? (ਕ) (ਮੂੜਤਾ) ਮੂਰਖ ਕੌਣ ਹੈ? (ਖ) ਤਰਕ ਕੀ ਹੈ? (ਗ) (ਅਵਤਰਕ) ਤਰਕ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕੀ ਹੈ?॥੩॥੨੦੩॥

ਉੱਤਰ:-

- (ੳ) ਸਦਾਚਾਰ ਅਰੁ ਜਸ ਸਹਿਤ, ਜੀਵਨ ਜੀਵਨ ਆਹਿ॥
- (ਅ) ਅਪਜਸ ਔਰ ਵਿਕਾਰ ਯੁਤ, ਜਿਯਨ ਮਰਨ ਜਗ ਮਾਹਿ॥
- (ੲ) ਮਨ ਕੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸ੍ਰਗ ਹੈ (ਸ) ਨਰਕ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ॥
- (ਹ) ਪਰੈ ਨ ਵਸਿ ਕਿਹ ਵਿਸ਼ਯ ਕੇ, ਤਾਂ ਕੋ ਸੁਘੜਾ ਜਾਨ॥
- (ਕ) ਵਿਸ਼ਯਪਰਾਯਣ ਮੂੜ ਹੈ (ਖ) ਤਰਕ ਸਾਚਿ ਪ੍ਰੀਤਿ॥
- (ਗ) ਸੋ ਅਵਿਤਰਕ ਪਛਾਨੀਐ, ਜੋ ਯਾਂ ਤੇ ਵਿਪ੍ਰੀਤਿ॥

ਦੋਹਰਾ॥ ਕੋ ਨਿੰਦਾ ਜਸ ਹੈ ਕਵਨ ਕਵਨ ਪਾਪ ਕਹ ਧਰਮ॥

ਕਵਨ ਜੋਗ ਕੋ ਭੋਗ ਹੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਅਪਕਰਮ ॥੪॥੨੦੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅੱਠ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) (ੳ) ਨਿੰਦਾ ਕੀ ਹੈ? (ਅ) ਯਸ਼ ਕੀ ਹੈ? (ੲ) ਪਾਪ ਕੀ ਹੈ? (ਸ) ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ? (ਹ) ਯੋਗ ਕੀ ਹੈ? (ਕ) ਭੋਗ ਕੀ ਹੈ? (ਖ) (ਸੁਭ) ਕਰਮ ਕੀ ਹੈ? (ਗ) ਨੀਚ ਕਰਮ ਕੀ ਹੈ?॥੪॥੨੦੪॥

ਉੱਤਰ:- (ੳ) ਭਗਨ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਨਿੰਦ ਹੈ, ਅਰੁ ਰਣ ਪੀਠ ਦਿਖਾਨ॥

- (ਅ) ਸਤਯ ਪ੍ਰਤਿਗਿਯਾ ਵੀਰਤਾ, ਯਹੈ ਜਗਤ ਯਸ਼ ਜਾਨ॥
- (ੲ) ਧਰਮ ਕ੍ਰਿਤ ਕੋ ਤਿਆਗਨੋ, ਪਾਪ ਮਹਾ ਜਿਯ ਜਾਨ॥
- (ਸ) ਖੱਟ ਘਾਲਿ ਕੈ ਦੇਵਨੋ, ਪੁੰਨਯ ਨ ਯਾ ਸਮ ਆਨ॥
- (ਹ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ, ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਹਾਵਤ ਯੋਗ॥
- (ਕ) ਇੰਦ੍ਰੀਯ ਵਸਿ ਵਿਸ਼ਯ ਜੋ, ਇਹੈ ਕਹਾਵਤ ਭੋਗ॥
- (ਖ) ਜਗਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਖ ਦਾਇ ਜੋ, ਸੇਊ ਅਹੈ ਸੁਭ ਕਰਮ॥
- (ਗ) ਵਿਸ਼ਵ ਦੁਖਾਵਨ, ਜੀਵ ਹਿਤ, ਕਹਿਯਤ ਸੋ ਅਪਕਰਮ॥

ਦੋਹਰਾ॥ ਕਹੋ ਸੁ ਸਮਾ ਕਾ ਸੋ ਕਹੈ ? ਦਮ ਕੋ ਕਹਾ ਕਹੰਤ ?॥

^੧ ਸੁਮ ਵੀ ਹੈ, ਏਸ ਪਾਠਾਂਤਰ ਕਰਕੇ ਕੁਝ 'ਕਹੋ ਸੁ ਸੁਮ ਕਾ ਸੋਕ ਹੈ' ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਰਥ 'ਦੱਸੋ ਕਿ (ਸੁਮ) ਕਸ਼ਟ (ਦੁਖ) ਕੀ ਹੈ? ਅਤੇ (ਸੋਕ) ਗਮ ਕੀ ਹੈ?' ਇਉਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਏਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਸਮ ਦਮ' ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋ ਸੂਰਾ ? ਦਾਤਾ ਕਵਨ ? ਕਹੋ ਤੰਤ ? ਕੋ ਮੰਤਾ ?॥੫॥੨੦੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) ਦੱਸੋ ਕਿ (ੳ) ਸਮ (ਕਾ ਸੋ) ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ? (ਅ) (ਕਹਾ) ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਾਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ? (ੲ) ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ? (ਸ) ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ? (ਹ) ਤੰਤੂ ਕੀ ਹੈ? (ਕ) ਮੰਤੂ ਕੀ ਹੈ?॥੫॥੨੦੫॥

ਉੱਤਰ:- ਮਨ ਵਸਿ ਕਰਬੋ ਸਮ ਕਹੈ, ਦਮ ਇੰਦ੍ਰਿਯ ਵਸਿਕਾਰ॥

ਦੂਰਿ ਕਰਬ ਅਨਯਾਯ ਹਿਤ, ਲੜਬੋ ਸੂਰ ਸਮਾਰ॥

ਦਾਤਾ ਦਾਨੀ ਵਿਦਿਆ, ਨਿਸ਼ਕਾਮੀ ਸੁ ਉਦਾਰ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਮਨ, ਮੰਤੂ ਤਤੁ ਵਿਚਾਰ॥

ਦੋਹਰਾ॥ ਕਹਾ ਰੰਕ ਰਾਜਾ ਕਵਨ ਹਰਖ ਸੋਗ ਹੈ ਕਵਨ॥

ਕੋ ਰੋਗੀ ਰਾਗੀ ਕਵਨ ਕਹੋ ਤੱਤ ਮੁਹਿ ਤਵਨ॥੬॥੨੦੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) (ੳ) ਕੰਗਾਲ (ਕਹ) ਕੌਣ ਹੈ? (ਅ) ਰਾਜਾ ਕੌਣ ਹੈ? (ੲ) ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਹੈ? (ਸ) ਗਮ ਕੀ ਹੈ? (ਹ) ਰੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ? (ਕ) (ਰਾਗੀ) ਮੋਹਿਤ ਕੌਣ ਹੈ? (ਤਵਨ) ਉਹਨਾਂ (ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ) ਦਾ (ਮੁਹਿ) ਮੈਨੂੰ (ਤੱਤ) ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੋ॥੬॥੨੦੬॥

ਉੱਤਰ:- (ੳ) ਜਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਧਿਕਾਈ, ਸੋਈ ਰੰਕ ਪਛਾਨ॥

(ਅ) ਸੰਤੋਸ਼ੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਯੁਤ, ਰਾਜਾ ਲੇਹੁ ਪਛਾਨ॥

(ੲ) ਦੁਬਿਧਾ ਤਜਾਗਨ ਹਰਸ ਹੈ, (ਸ) ਚਿੰਤਾ ਜਾਨੋ ਸ਼ੋਕ॥

(ਹ) ਰੋਗੀ ਵਿਸ਼ਯਾਸਕਤ ਹੈ, (ਕ) ਰਾਗੀ ਚਿੱਤ ਅਰੋਕ॥

ਦੋਹਰਾ॥ ਕਵਨ ਰਿਸਟ ਕੋ ਪੁਸਟ ਹੈ ਕਹਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਬਿਚਾਰ॥

ਕਵਨ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਭ੍ਰਿਸਟ ਹੈ ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ॥੭॥੨੦੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) (ੳ) ਕੌਣ ਕੋਈ ਰਿਸਟ ਪੁਸਟ (ਮੋਟਾ ਤਾਜ਼ਾ, ਮਹਾਂ ਬਲਵਾਨ) ਹੈ? (ਅ) ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕੀ ਹੈ? (ੲ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸਟ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਸਾਰਾ (ਉੱਤਰ) ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸੋ॥੭॥੨੦੭॥

ਅੰਤਰਲਾਪਿਕਾਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 'ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ' ਪਾਠ ਤੋਂ ਹੀ ਤਿੰਨੇ ਉੱਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਿਸਟ ਪੁਸਟ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਰਾ ਵਿਸਤਾਰ (ਵਿਭੂਤਿ) ਹੀ ਹੈ, ਏਹੋ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਹੇ ਰਚੇ ਹਨ:-

(ੳ) ਸਹਿਤ ਵਿਵੇਕ ਸੁਰਿਸਟ ਹੈ, ਪੁਸਟ ਪਰਾਕ੍ਰਮਵਾਨ॥

(ਅ) ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਰੁ ਸ੍ਰੁਪਨ ਵਤ, ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦਸ਼ਾ ਲਿਹੁ ਜਾਨ॥

(ੲ) ਮਾਨੁਸ਼ ਤਨ ਸਫਲੋ ਕਿਯੋ, ਜਿਨਿ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

(ਸ) ਸੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਯਾਂ ਤੇ ਉਲਟ, ਜਗ ਮੈਂ ਭ੍ਰੁਸਟ ਕਹਾਇ॥

^੧ 'ਕਹੋ ਤੰਤ ਕੋ ਮੰਤ' ਦਾ ਅਰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ 'ਤਤੁ ਦਾ (ਮੰਤ) ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੋ' ਕਰਕੇ ਏਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦੇ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਜ ਦੋਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦੱਸ ਕੇ ਅੱਗੇ ਇਓਂ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ?

ਦੇਹਰਾ॥ ਕਹਾ ਕਰਮ ਕੋ ਕਰਮ ਹੈ ਕਹਾ ਭਰਮ ਕੋ ਨਾਸ॥

ਕਹਾ ਚਿਤਨ ਕੀ ਚੇਸਟਾ ਕਹਾ ਅਚੇਤ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥੮॥੨੦੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) (ੳ) ਕਰਮ ਦਾ (ਕਰਮ) ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਅ) ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ੲ) (ਚਿਤਨ) ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਚੇਸਟਾ (ਲੀਲਾ) ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਸ) ਅਚਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?॥੮॥੨੦੮॥

ਵਰਣਾਂਤਰਲਾਪਿਕਾ ਦੁਆਰਾ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਪਦ 'ਚੋਂ ਸਾਰੇ ਉੱਤਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉੱਤਰਾਂ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਇਉਂ ਹਨ:-

(ੳ) ਸਦਾਚਾਰ ਜਗ ਕਰਮ ਹੈ, ਦੁਰਾਚਾਰ ਅਪਕਰਮ।

(ਅ) ਗੁਰਸਿਖਯਾ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ, ਗਿਆਨ ਨਾਸ ਹੈ ਭਰਮ।

(ੲ) ਮਾਇਆ ਕੇ ਸੰਯੋਗ ਕਰਿ ਚੇਤਨ ਚੇਸਟਾ ਜਾਨ।

(ਸ) ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਸੰਗਤ ਬ੍ਰਹਮ ਮੇਂ, ਤਿਮ ਅਚੇਸਟਾ ਮਾਨ।

ਦੇਹਰਾ॥ ਕਹਾ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਕਹਾ ਕਹਾ ਗਯਾਨ ਅਗਯਾਨ॥

ਕੋ ਰੋਗੀ ਸੋਗੀ ਕਵਨ ਕਹਾ ਧਰਮ ਕੀ ਹਾਨ ॥੯॥੨੦੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸੱਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) (ੳ) ਨਿਯਮ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਅ) ਸੰਜਮ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ੲ) ਗਿਆਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਸ) ਅਗਿਆਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਹ) ਰੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ? (ਕ) ਸੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ? (ਖ) ਧਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?॥੯॥੨੦੯॥

ਉੱਤਰ:- (ੳ) ਇਕ ਰਸ ਜਪ ਵਰਤ ਧਾਰਥੇ, ਤਾਂ ਕਹੁ ਕਹਿਯਤ ਨੇਮ॥

(ਅ) ਤਿਆਗ ਫਜ਼ੂਲੀ ਸਰਵਦਾ ਸੰਯਮ ਦਾਇਕ ਛੇਮ॥

(ੲ) ਗਿਆਨ ਯਥਾਰਥ ਵਸਤ ਕੋ, ਭਾਖਤ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ॥

(ਸ) ਲਖਨ ਔਰ ਕੋ ਔਰ ਹੀ, ਯਹੀ ਰੂਪ ਅਗਿਆਨ ॥

(ਹ) ਰੋਗੀ ਸਦਾ ਅਸੰਜਮੀ, (ਕ) ਸੋਗੀ ਚਿੰਤਾਵਾਨ॥

(ਖ) ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਕੀ ਛੂਤ ਕੋ, ਤਿਆਗਨ ਧਰਮ ਕੀ ਹਾਨ॥

ਦੇਹਰਾ॥ ਕੋ ਸੂਰਾ^੧ ਸੁੰਦਰ ਕਵਨ ਕਹਾ ਜੋਗ ਕੋ ਸਾਰ॥

ਕੋ ਦਾਤਾ^੨ ਗਯਾਨੀ ਕਵਨ ਕਹ ਬਿਚਾਰ ਅਬਿਚਾਰ॥੧੦॥੨੧੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ) (ੳ) ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ? (ਅ) ਸੁਹਣਾ ਕੌਣ ਹੈ? (ੲ) ਯੋਗ ਦਾ ਤਤ੍ਵ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? (ਸ) ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ? (ਹ) ਗਿਆਨੀ ਕੌਣ ਹੈ? (ਕ) ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਅਵਿਚਾਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?॥੧੦॥੨੧੦॥

^੧ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਯਥਾ- 'ਕੋ ਸੂਰਾ ਦਾਤਾ ਕਵਨ' ਨੰ. ੫॥੨੦੫ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨੰ. ੧੦॥੨੧੦॥ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ। 'ਕਹਾ ਸੂਰਮਾ ਕੋ ਬਿਚਾਰ' ਨੰ. ੨॥੨੦੨॥ ਅਤੇ ਨੰ. ੭॥੨੦੭॥ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ। 'ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ' ਪਾਠ ਨੰ. ੨॥੨੦੨॥ ਅਤੇ ਨੰ. ੮॥੨੦੮॥ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 'ਕਹਾ ਭਰਮ ਕੀ ਹਾਨ' ਨੰ. ੯॥੨੦੯॥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹਨ। 'ਰੋਗੀ ਰਾਗੀ' ੬॥੨੦੬॥ ਅਤੇ 'ਰੋਗੀ ਸੋਗੀ' ਨੰ. ੯॥੨੦੯॥ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹਨ। 'ਕਵਨ ਕਰਮ ਅਪ ਕਰਮ' ੪॥੨੦੪ ਅਤੇ 'ਕਹਾ ਕਰਮ ਕੋ ਕਰਮ ਹੈ' ੮॥੨੦੮ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਕਾਵਾਂ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹਨ।

੨ " " " " " " " "

ਅਰਥਾਂਤਰਲਾਪਿਕਾ ਦੁਆਰਾ ਜੇ ‘ਕਹ ਬਿਚਾਰ ਅ ਬਿਚਾਰ’ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਥਾਪ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਿਸਹਾਯਕ ਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਲੰਮੀ ਲੜੀ ਨਹੀਂ ਛੇੜ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ।

ਉੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈਆਂ ਦੇ ਥਾਪੇ ਹੋਏ ਇਹ ਦੋਹੇ ਹਨ:-

(ੳ) ਮਨ ਜੇਤਾ ਸੂਰਾ ਅਹੈ (ਅ) ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਗੁਣਵਾਨ॥

(ੲ) ਜਬ ਚਿੱਤ ਕੀ ਬਿਰਤਾ ਭਈਮ, ਸਾਰ ਯੋਗ ਯਹ ਮਾਨ ॥

(ਸ) ਦਾਤਾ ਇੱਕ ਕਰਤਾਰ ਹੈ, (ਹ) ਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਵ॥

ਜੋ ਅਗਿਆਨੀ ਪਸੁ ਜਨਨ, ਤੁਰਤ ਬਨਾਵਤ ਦੇਵ॥

(ਕ) ਗੁਰ ਮਤ ਅਨ ਮਨ ਸਤ੍ਯ ਕੋ, ਖੋਜਨ ਅਹੈ ਵਿਚਾਰ॥

ਭੇਡ ਚਾਲ ਪੁਨਿ ਅੰਧਗਤਿ, ਜਾਨ ਲੇਹੁ ਅਵਿਚਾਰ॥

ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ^੧ ॥

ਦੁਰਜਨ ਦਲ ਦੰਡਣ ਅਸੁਰ ਬਿਹੰਡਣ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਣ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ॥

ਚਫ਼ਰਾਸੁਰ ਮਾਰਣ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣ ਗੂੜ ਗਤੇ॥

ਅਛੈ ਅਖੰਡੇ ^੨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡੇ ਖੰਡ ਉਦੰਡੇ ਅਲਖ ਮਤੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨ ਛਤ੍ਰ ਛਿਤੇ ^੩ ॥੧॥੨੧੧॥

^੧ ‘ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ’ ਕੋਈ ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਲੰਮਾ (ਅਰਥਾਤ ਪਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੨੦) ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ‘ਦੀਰਘ’ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਦਾ ਲੱਛਣ ੧੦-੮-੮ ਅਤੇ ੬ ਮਾਤ੍ਰਾ ਤੇ ਵਿਸਰਾਮ ਦਾ ਪਦ ਅੰਤ ਲਘੁ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਚਹੁ ਪਦਾਂ ਵਾਲੇ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ’ ਹੈ। ਤੁਕਾਂਤਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਦੋ-ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਰਬਲੋਹ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ਦੀਆਂ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਤੁਕਾਂਤ ਮਿਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਵੇਖੋ ਅ. ੧ ਸਰਬਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ। ਓਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਏਸ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹਨ।

^੨ ਇਸ ਵਿਸਰਾਮ ‘ਚੋਂ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਦੋ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਪਾਠ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਅੱਠ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਪਾਠ ਹੀ ਬਾਕੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

^੩ ਸ੍ਰ. ਬ. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਰਚਿਆ “ਭਗਵਤੀ ਪਦ੍ਯ ਪੁਸ਼ਪਾਂਜਲੀ ਸਤੋਤ੍ਰ” ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ੩੦ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ਹਨ। ਇਸੇ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਅਨੁਵਾਦ ੨੦ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ, ਜੋ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਮਾਦ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਹਿੱਤ ਦੋਹਾਂ ਅਸਤੋਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪਾਠ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ-

ਰਕਤਾਸੁਰ ਮਰਦਨਿ ਚੰਡ ਚਕਰਦਨਿ ਦਾਨਵ ਅਰਦਨਿ ਬਿਡਾਲ ਖੋਯੇ॥

ਸਰਧਾਰ ਬਿਬਰਖਣਿ ਦੁਰਜਨ ਧਰਖਣਿ ਅਤੁਲ ਅਮਰਖਣਿ ਧਰਮ ਧੁਜੇ॥

ਧੂਮ੍ਰਾਛ ਵਿਧ੍ਵੰਸਨਿ ਸ੍ਰੋਣਿਤ ਚੁੰਸਨਿ ਸੁੰਭ ਨਿਪਾਤ ਨਿਸੁੰਭ ਮਥੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨਿ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨਿ ਛਤ੍ਰ ਛਿਤੇ॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ)

ਇਸ ਨੋਟ ਤੋਂ ਸ੍ਰ. ਬ. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਇਦ ਏਸ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਆਈ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਹੇ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕਾਲ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅ.੧ ਦੇ ਨੰ. ੯੩ ਅਤੇ ੯੪ ਛੰਦ ਖਾਸ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹਨ, ਹੋਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅੰ. ੬ ਦਾ “ਮਹਾਕਾਲ ਕਾਲਕ ਅਰਾਧੀ॥੨॥” ਪਾਠ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅ. ੧੪ ਖਾਸ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤ੍ਰਿਯੁ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਯਾਯ (ਚਰਿਤ੍ਰ) ਸ੍ਰੀ ਸਰਬਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅ. ੧ ਖਾਸ

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬੁਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ (ਬਿਹੰਡਣ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ (ਨਿਕੰਦਣ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਦਿ (ਬ੍ਰਿਤੇ) ਧਰਮ ਵਾਲੀ। ਚਤੁਰ (ਨਾਮ ਵਾਲੀ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, (ਪਤਿਤ) ਗਿਰਿਆਂ ਨੂੰ (ਉਧਾਰਣ) ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਨਰਕ ਤੋਂ (ਨਿਵਾਰਣ) ਰੋਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ, ਗੁਰਜ ਰੀਤੀ ਵਾਲੀ। (ਅਛੈ) ਅਮਰ ਅਖੰਡ, ਤੇਜਮਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੀ, (ਉਦੰਡੇ) ਨਿਡਰਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਣ ਵਾਲੀ, (ਅਲਖ) ਨਾ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਤ ਵਾਲੇ। ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ (ਮਰਦਨ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਰੰਮ) ਸੁੰਦਰ (ਕਪਰਦਨ) ਜੂੜੇ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ (ਛੁੜ) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ (ਅਵਤੰਸ਼) ਰੂਪ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧॥੨੧੧॥

ਆਸੁਰੀ ਬਿਹੰਡਣ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਣ ਪੁਸਟ ਉਦੰਡਣ ਰੂਪ ਅਤੇ॥

ਚੰਡਾਸੁਰ ਚੰਡਣ ਮੁੰਡ ਬਿਹੰਡਣ ਧੂਮੁ ਬਿਧੁੰਸਣ ਮਹਿਖ ਮਥੇ॥

ਦਾਨਵ ਪਰਿਹਾਰਣ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਨ ਅਧਮ ਉਧਾਰਣ ਉਰਧ ਅਯੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ॥੨॥੨੧੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, (ਪੁਸਟ) ਮਜ਼ਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਡਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ, ਅਤਿ ਰੂਪ ਵਾਲੀ। ਚੰਡ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਚੰਡਣ) ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਮੁੰਡ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਧੂਮੁ (ਲੋਚਨ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ) ਨੂੰ (ਬਿਧੁੰਸਣ) ਨਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਮਹਿਖ (ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ) ਨੂੰ (ਮਥੇ) ਰਿੜਕਣ (ਮਾਰਨ) ਵਾਲੀ। ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ (ਭਾਵ- ਸਾਰੇ) (ਅਧਮ) ਨੀਚਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਵਾਲੀ। ਮਹਿਖ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਸੁੰਦਰ ਜਟਾਂ ਦੇ ਜੂੜੇ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਧਰਮ ਵਾਲੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੨॥੨੧੨॥

ਡਾਵਰੂ ਡਵੰਕੈ ਬਬਰ ਬਬੰਕੈ ਭੁਜਾ ਫਰੰਕੈ ਤੇਜ ਬਰੰ॥

ਲੰਕੁੜੀਆ ਫਾਧੈ ਆਯੁਧ ਬਾਧੈ ਸੈਨ ਬਿਮਰਦਨ ਕਾਲ ਅਸੁਰੰ॥

ਅਸਟਾਇਯ ਚਮਕੈ ਭੂਖਣ ਦਮਕੈ ਅਤਿ ਸਿਤ ਝਮਕੈ ਫੁੰਕ ਫਨੰ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨ ਦੈਤ ਜਿਣੰ॥੩॥੨੧੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦਾ ਡਮਰੂ (ਡਵੰਕੈ) ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰ ਭਭਕਦਾ ਹੈ, (ਬਰੰ) ਮਹਾਨ ਤੇਜ ਵਾਲੀ ਦੀਆਂ ਭੁਜਾ (ਡੋਲੇ) ਫਰਕਦੇ ਹਨ। ਲੰਕੁੜੀਆ (ਨਾਮੇ ਗਣ, ਜੋ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ) (ਫਾਧੈ) ਕੁੱਦਦਾ ਹੈ (ਓਨ੍ਹਾਂ) (ਆਯੁਧ) ਸ਼ਸਤਰ (ਬਾਧੈ) ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਨੇ, (ਬਿਮਰਦਨ) ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਾਲ (ਭਗਵਾਨ) ਅਸੁਰ (ਦੈਂਤ) ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੀਹਦੇ ਅੱਠੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, (ਭੂਖਣ) ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਮਕਦੇ ਹਨ, (ਅਤਿ) ਬਹੁਤ (ਸਿਤ) ਫੁਰਤੀਲੇ ਸੱਪ (ਫੁੰਕ) ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ (ਫਨੰ) ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਝਮਕਦੇ ਹਨ। ਮਹਿਖ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਸੋਹਣੇ ਜਟਾਂ ਦੇ ਜੂੜੇ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੩॥੨੧੩॥

ਚੰਡਾਸੁਰ ਚੰਡਣ ਮੁੰਡ ਬਿਮੁੰਡਣ ਖੰਡ ਅਖੰਡਣ ਖੂਨ ਖਿਤੇ॥

ਦਾਮਨੀ ਦਮੰਕਣ ਧੁਜਾ ਫਰੰਕਣ ਫਣੀ ਫਕਾਰਣ ਜੋਧ ਜਿਤੇ॥

ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਥਾਂਵਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ਯ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਓਨ ਹੋਰ ਕੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ?

ਸਰ ਧਾਰ ਬਿਬਰਖਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਪੁਸਟ ਪ੍ਰਹਰਖਣ ਦੁਸਟ ਮਥੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਤਲ ਉਰਧ ਅਯੋ॥੪॥੨੧੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਚੰਡ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਚੰਡਣ) ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਮੁੰਡ (ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ) ਨੂੰ (ਬਿਮੁੰਡਣ) ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ, ਅਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਣ ਵਾਲੀ, (ਖਿਤੇ) ਧਰਤੀ (ਸ੍ਰਿਸਟੀ) ਦਾ (ਖੂਨ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। (ਦਾਮਣੀ) ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਦਮਕਣ ਵਾਲੀ, ਪੁਜਾ ਨੂੰ (ਫਰੰਕਣ) ਲਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੀ, (ਫਣੀਅਰ) ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਫੁਕਾਰਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ। ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਕਰਖਣ) ਖਿੱਚਣ, ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, (ਪੁਸਟ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਪ੍ਰਹਰਖਣ) ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਥਨ (ਮਾਰਨ) ਵਾਲੀ। ਮਹਿਖ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਦੀ (ਉਰਧ ਅਯੋ) ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ (ਸਭ ਥਾਂ) ਜ਼ਮੀਨ, ਆਸਮਾਨ ਅਤੇ (ਤਲ) ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੪॥੨੧੪॥

ਦਾਮਨੀ ਪ੍ਰਹਾਸਨ ਸੁਛਿਬਿ ਨਿਵਾਸਨ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਪ੍ਰਕਾਸਨ ਗੁੜ ਗਤੇ॥

ਰਕਤਾਸੁਰ ਆਚਨ ਜੁਧ ਪ੍ਰਮਾਚਨ ਨਿਰਭੈ ਨਰਾਚਨ ਧਰਮ ਬ੍ਰਿਤੇ॥

ਸ੍ਰੇਣੰਤ ਅਚੰਤੀ ਅਨਲ ਬਵੰਤੀ ਜੋਗ ਜਯੰਤੀ ਖੜਗ ਧਰੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸਨ ਧਰਮ ਕਰੇ॥੫॥੨੧੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਦਾਮਨੀ) ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਮਕਣ ਵਾਲੀ, ਉੱਤਮ (ਛਿਬਿ) ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਘਰ, ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਕਾਸਨ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਹੇ ਗੁਹਜ (ਗਤੇ) ਕਿਰਿਆ ਵਾਲੀ। (ਰਕਤ) ਸ਼੍ਰੇਣਿਤ ਵੀਰਯ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਆਚਨ) ਪੀ ਜਾਣ, ਨਾਸ ਕਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ (ਪ੍ਰਮਾਚਨ) ਜੁੜਨ (ਲੱਗਣ, ਖੁਸ਼ ਹੋਣ) ਵਾਲੀ, (ਨਰਾਚਨ) ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਨਿਰਭੈਤਾ ਵਿੱਚ ਫਿਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ (ਵ੍ਰਿਤੀ) ਕਿਰਿਆ ਵਾਲੀ। (ਸ੍ਰੇਣਵੰਤ) ਲਹੂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਲੀ (ਕਾਲੀ, ਕਾਲਿਕਾ), (ਅਨਲ) ਅੱਗ ਨੂੰ ਵਮਨ (ਮੂੰਹੋਂ ਉਗਲਣ) ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਯੋਗ ਦੀ (ਜਯੰਤੀ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਜਨਮ ਤਿਥੀ) ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ (ਖਟ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ)। ਹੇ ਮਹਿਖ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ (ਪੈਦਾ) ਕਰਨਹਾਰ! (ਤੇਰੀ) ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੫॥੨੧੫॥

ਅਘ ਓਘ ਨਿਵਾਰਨ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਜਾਰਨ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਬਾਰਨੁ ਸੁਧ ਮਤੇ॥

ਫਣੀਅਰ ਫੁੰਕਾਰਣ ਬਾਘ ਬਕਾਰਣ ਸਸਤ੍ਰੁ ਪ੍ਰਹਾਰਣ ਸਾਧ ਮਤੇ॥

ਸੈਹਬੀ ਸਨਾਹਨ ਅਸਟ ਪ੍ਰਬਾਹਨ ਬੋਲ ਨਿਬਾਹਨ ਤੇਜ ਅਤੁਲੰ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਜਲੰ॥੬॥੨੧੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਓਘ) ਸਭ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲੀ, ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ (ਮਤੇ) ਆਸਯ ਵਾਲੀ। ਫਣੀਅਰ ਵਾਂਗ ਫੁੰਕਾਰਣ ਵਾਲੀ, ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਗੱਜਣ ਵਾਲੀ, ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ (ਸਾਧ ਮਤੇ) ਤਿਆਗੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ। (ਸੈਹਬੀ) ਬਰਛੀਆਂ ਅਤੇ (ਸਨਾਹਨ) ਸੰਜੋਆਂ ਵਾਲੀ, ਅੱਠ ਭੁਜਾਂ ਵਾਲੀ (ਅੱਠੀਂ ਪਾਸੀਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ), ਵਾਕ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਅਤੁਲਜ (ਮਹਾਨ) ਤੇਜ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਮਹਿਖ (ਨਾਮੇ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ! ਜ਼ਮੀਨ, ਆਸਮਾਨ, ਪਾਤਾਲ ਅਤੇ ਜਲ ਵਿੱਚ ਵੀ (ਤੇਰੀ) ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੬॥੨੧੬॥

ਚਾਚਰ ਚਮਕਾਰਨ ਚਿਛਰ ਹਾਰਨ ਧੂਮੁ ਧੁੰਕਾਰਨ ਦ੍ਰੁਪ ਮਥੇ॥

ਦਾੜਵੀ ਪ੍ਰਦੰਤੇ ਜੋਗ ਜਯੰਤੇ ਮਨੁਜ ਮਥੰਤੇ ਗੂੜ ਕਥੇ॥

ਕਰਮ ਪ੍ਰਣਾਸਨ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸਨ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਤੇਜਨ^੧ ਅਸਟ ਭੁਜੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਭ੍ਰਮ ਬਿਨਾਸਨ ਧਰਮ ਧੁਜੇ॥੭॥੨੧੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਚਾਚਰ) ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਚਿਛਰ ਨਾਮੀ ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਹਾਰਨ) ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਧੂਮੁ ਲੋਚਨ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਧੁੰਕਾਰਨ) ਪਿੰਜਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ (ਦ੍ਰੁਪ) ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਦੇਣ ਵਾਲੀ। (ਦਾੜਵੀ ਪ੍ਰਦੰਤੇ) ਅਨਾਰ ਦੇ ਦਾਣੇ ਵਾਂਗ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲੀ, ਯੋਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਗੂੜ ਕਥਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਾਰਦੇ ਨੇ। ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਚਮਕਣ ਵਾਲੀ, ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਤੇਜ ਵਾਲੀ, ਅੱਠ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਮਹਿਖ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਲਣ ਵਾਲੀ, ਭਰਮ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਧਰਮ ਦੀ ਧੁਜਾ ਰੂਪ, ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੭॥੨੧੭॥

ਘੁੰਘਰੂ ਘਮੰਕਣ ਸਸਤ੍ਰੁ ਝਮੰਕਣ ਫਣੀ ਫੁਕਾਰਣ^੨ ਧਰਮ ਧੁਜੇ॥

ਅਟਹਾਸ ਪ੍ਰਾਸਨ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਨਿਵਾਸਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਨਾਸਣ ਚਕ੍ਰ ਗਤੇ॥

ਕੇਸਰੀ ਪ੍ਰਵਾਹੇ ਸੁੱਧ ਸਨਾਹੇ ਅਗਮ ਅਥਾਹੇ ਏਕ ਬ੍ਰਿਤੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਕੁਮਾਰਿ ਅਗਾਧ ਬ੍ਰਿਤੇ॥੮॥੨੧੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਘੁੰਘਰੂਆਂ ਨੂੰ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਸਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਸ਼ਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਸੁੱਧ ਵਾਂਗ ਫੁੰਕਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਧਰਮ ਦਾ ਝੰਡਾ। (ਅਟਹਾਸ ਪ੍ਰਾਸਣ) ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰਕੇ ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ, ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਸਥਾਨ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। (ਕੇਸਰੀ) ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਵਾਹਨ, (ਸਵਾਰੀ ਵਾਲੀ), (ਸੁੱਧ) ਨਿਰੋਲ (ਸਨਾਹੇ) ਸੰਜੋਅ ਵਾਲੀ, ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਮਹਿਖ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ! ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁਮਾਰੀ ! ਗੰਭੀਰ ਧਰਮ ਵਾਲੀ ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੮॥੨੧੮॥

ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨਿ ਬੰਦਨ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਨ ਭ੍ਰਿਸਟ ਬਿਨਾਸਨ ਮ੍ਰਿਤ ਮਥੇ॥

ਕਾਵਰੂ ਕੁਮਾਰੇ ਅਧਮ ਉਧਾਰੇ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੇ ਆਦਿ ਕਥੇ॥

ਕਿੰਕਣੀ ਪ੍ਰਸੋਹਣ ਸੁਰ ਨਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘਾਰੋਹਣ ਬਿਤਲ ਤਲੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਸਬ ਠਉਰ ਨਿਵਾਸਨ ਬਾਇ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ ਅਨਲੇ ॥੯॥੨੧੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੇਵਤਿਆਂ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬੰਦਨ ਯੋਗ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, (ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ) ਨੀਚਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ (ਮ੍ਰਿਤਜੁ) ਕਾਲ ਤੋਂ (ਮਥੇ) ਪਰੇ ਰੂਪ। ਹੇ (ਕਾਵਰੂ) ਕਾਮ ਰੂਪ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੁਮਾਰੀ ! ਹੇ ਨੀਚਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ! ਹੇ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ! ਹੇ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਕਹੀ ਜਾਣ ਯੋਗ। (ਕਿੰਕਣੀ) ਛੁਦ੍ਰ ਘੰਟਿਕਾ (ਤਗਾੜੀ) ਨਾਲ ਸੁਹਣ ਵਾਲੀ, (ਸਿੰਘਾਰੋਹਣ) ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਵਿਤਲ ਅਤੇ ਤਲ (ਨਾਮੇ ਪਾਤਾਲ) ਦੇ, ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ

^੧ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਵਿਚਲੀ ਦੋ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਤੀਜੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ 'ਪਰਤੇਜਨ' ਦੀ ਥਾਂ ਭੁੱਲ ਨਾਲ 'ਪ੍ਰਤੇਜਨ' ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੀ ਕਮੀ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੈ।

^੨ ਪਾਠ:- 'ਫਣੀਅਰ ਫੁੰਕਾਰਨ'।

ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀ। ਹੇ (ਬਾਇ) ਪਉਣ, ਪਾਤਾਲ, ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ (ਅਨਲੇ) ਅੱਗ (ਆਦਿਕ) ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਕਾਲ)! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੯॥੨੧੯॥

ਸੰਕਟੀ ਨਿਵਾਰਨ ਅਧਮ ਉਧਾਰਨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਤੁੰਦ ਤਬੇ॥

ਦੁਖ ਦੋਖ ਦਹੰਤੀ ਜ਼ਾਲ ਜਯੰਤੀ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਅਛੇ॥

ਸੁਧਤਾ ਸਮਰਪਣ ਤਰਕ ਬਿਤਰਕਣ ਤਪਤ ਪ੍ਰਤਾਪਣ ਜਪਤ ਜਿਵੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਸਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਗਾਧ ਅਭੇ ॥੧੦॥੨੨੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਨੀਚਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਆਉਣ ਵਾਲੀ, ਤੇਜ (ਪ੍ਰਭਾਵ) ਨੂੰ (ਪ੍ਰਕਰਖਣ) ਖਿੱਚ ਲੈਣ ਵਾਲੀ, (ਤੁੰਦ) ਤੇਜ (ਤਬੇ) ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ। ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲੀ, (ਜ਼ਾਲ) ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਨੂੰ (ਜਯੰਤੀ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਪਹਿਲੀ, ਅਨਾਦੀ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਹੈ। (ਸੁਧਤਾ) ਨਿਰਮਲਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, (ਤਰਕ) ਤਰਕਾਂ ਨੂੰ (ਬਿਤਰਕਣ) ਉਖਾੜਨ ਵਾਲਾ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ ਜਪਦੇ ਨੇ, ਪ੍ਰਤਾਪਾਂ ਕਰਕੇ (ਤਪਤ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਨੇ। ਹੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਕਰਖਣ) ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ! ਆਦਿ! ਅਨੀਲ! ਅਗਾਧ! ਅਭੇ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੦॥੨੨੦॥

ਚੰਚਲਾ ਚਖੰਗੀ ਅਲਕ ਭੁਜੰਗੀ ਤੁੰਦ ਤੁਰੰਗਣ ਤਿਛ ਸਰੇ॥

ਕਰ ਕਸਾ ਕੁਠਾਰੇ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੇ ਅਧਮ ਉਧਾਰੇ ਤੂਰ ਭੁਜੇ॥

ਦਾਮਨੀ ਦਮੰਕੇ ਕੇਹਰ ਲੰਕੇ ਆਦਿ ਅਤੰਕੇ ਕੂਰ ਕਥੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਰਕਤਾਸੁਰ ਖੰਡਣ ਸੁੰਭ ਚਕ੍ਰਤ ਨਿਸੁੰਭ ਮਥੇ ॥੧੧॥੨੨੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਚਖ) ਨੇਤਰਾਂ ਰੂਪ ਚੰਚਲ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਸੱਪਾਂ ਵਾਂਗ (ਅਲਕ) ਜੁਲਫਾਂ ਵਾਲੀ, (ਤੁੰਦ) ਤੇਜ ਤੋਂ ਤੇਜ (ਸਰੇ) ਬਾਣਾਂ ਦੀ (ਤੁਰੰਗਣ) ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਲੀ। (ਕਰਕਸਾ) ਕਠੋਰ ਕੁਹਾੜੇ ਵਾਲੀ, ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ, ਨੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, (ਤੂਰ) ਉੱਚੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ। ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗੂ ਲੱਕ ਵਾਲੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ (ਅਤੰਕੇ) ਡਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ, (ਕੂਰ) ਭਿਆਨਕ ਕਥਾ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਰਕਤ ਵੀਰਯ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ! ਸੁੰਭ ਨੂੰ (ਚਕ੍ਰਤ) ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ! ਨਿਸੁੰਭ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੧॥੨੨੧॥

ਬਾਰਿਜ ਬਿਲੋਚਨ ਬ੍ਰਿਤ^੧ ਬਿਮੋਚਨ ਸੋਚ ਬਿਸੋਚਨ ਕਉਚ ਕਸੇ॥

ਦਾਮਨੀ ਪ੍ਰਹਾਸੇ ਸੁਕ ਸਰ ਨਾਸੇ ਸੁ ਬ੍ਰਿਤ ਸੁਬਾਸੇ ਦੁਸਟ ਗ੍ਰੁਸੇ॥

ਚੰਚਲਾ ਪ੍ਰਯੰਗੀ ਬੇਦ ਪ੍ਰਸੰਗੀ ਤੇਜ ਤੁਰੰਗੀ ਖੰਡ ਸੁਰੰ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਉਰੰ^੨ ॥੧੨॥੨੨੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਬਾਰਿਜ) ਕਮਲ ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ, (ਬ੍ਰਿਤ) ਬੁਰੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, (ਬਿਸੋਚਨ) ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, (ਕਉਚ) ਸੰਜੋਐ ਧਾਰੀ। ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਹੱਸਣ ਵਾਲੀ, (ਸੁਕ) ਤੋਤੇ (ਸਰ) ਵਾਂਗ ਨਾਸਾਂ ਵਾਲੀ, (ਬ੍ਰਿਤ) ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ

^੧ ਪਾਠ- ਸੁਬ੍ਰਿਤ।

^੨ ਪਾਠ- ਉਚਧੰ।

ਫੜਨ ਵਾਲੀ। (ਚੰਚਲਾ ਪ੍ਰਿਯੰਗੀ) ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀ, (ਬੇਦ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਾਬਣ, ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼, (ਖੰਡ ਸੁਰ) ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ! ਆਦਿ! ਅਨਾਦਿ! ਗੰਭੀਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੨॥੨੨੨॥

**ਘੰਟਿਕਾ ਬਿਰਾਜੈ ਰੁਣਝੁਣ ਬਾਜੈ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਭਾਜੈ ਸੁਨਤ ਸੁਰੰ॥
ਕੋਕਿਲ ਸੁਨ ਲਾਜੈ ਕਿਲ ਬਿਖ ਭਾਜੈ ਸੁਖ ਉਪਰਾਜੈ ਮਯਜ ਉਰੰ॥
ਦੁਰਜਨ ਦਲ ਦਝੈ ਮਨ ਤਨ ਰਿਝੈ ਸਭੈ ਨ ਭਜੈ ਰੋਹ ਰਣੰ॥**

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਚੰਡ ਚਕ੍ਰਤਨ^੧ ਆਦਿ ਗੁਰੰ॥੧੩॥੨੨੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਛੁਦ੍ਰ) ਘੰਟਿਕਾ (ਤਤਾਰੀ) ਵਿਰਾਜ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਰੁਣ-ਝੁਣ (ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ) ਵੱਜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ (ਸੁਰ) ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦਿਆਂ ਭਰਮ ਅਤੇ ਡਰ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੋਇਲ ਵੀ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿਲ ਬਿਖ) ਪਾਪ (ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਯ) ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਉਰੰ) ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਖ (ਉਪਰਾਜੈ) ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਦਲ (ਦਝੈ) ਸੜਦੇ, ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਭੁੱਜਦੇ ਨੇ, ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਰਿਝਦੇ (ਕੁੜਦੇ) ਨੇ (ਪਰ ਕਾਲਿਕਾ) (ਸਭੈ) ਭੈ ਸਹਿਤ, (ਭੈਭੀਤ) ਹੋ ਕੇ ਰਣ ਦੇ (ਰੋਹ) ਕ੍ਰੋਧ (ਤੇਜ, ਜਲਾਲ) ਤੋਂ (ਭਜੈ) ਟਲਦੀ ਨਹੀਂ। ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਲਣ ਵਾਲੀ! ਚੰਡ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਚਕ੍ਰਤਨ) ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ! ਪੂਰਬ ਤੋਂ (ਗੁਰੰ) ਪੂਜਯ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੩॥੨੨੩॥

**ਚਾਚਰੀ ਪ੍ਰਜੋਧਨ ਦੁਸਟ ਬਿਰੋਧਨ ਰੋਸ ਅਰੋਧਨ ਕੂਰ ਬ੍ਰਿਤੇ॥
ਧੂਮ੍ਰਾਛ ਬਿਧੁੰਸਨ ਪ੍ਰਲੈ ਪ੍ਰਜੁੰਸਨ ਜਗ ਬਿਧੁੰਸਨ ਸੁਧ ਮਤੇ॥
ਜਾਲਪਾ ਜਯੰਤੀ ਸਤ੍ਰੁ ਮਥੰਤੀ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਦਾਹਨ ਗਾੜ ਮਤੇ॥**

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਗਾਧਿ ਗਤੇ॥੧੪॥੨੨੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ (ਚਾਚਰੀ) ਹੋਲੀ ਰੂਪ (ਭਾਵ-ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ), ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ (ਅਰੋਧਨ) ਧਸਣ ਵਾਲੀ, (ਕੂਰ) ਕਰੜੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ। ਧੂਮ੍ਰ ਲੋਚਨ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਪਰਲਯ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਜੁੰਸਨ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, (ਦੱਛ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਦਾ) ਯਗ (ਬਿਧੁੰਸਨ) ਨਾਸ (ਖਰਾਬ) ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਸੁੱਧ (ਮਤੇ) ਧਰਮ ਵਾਲੀ। (ਜਾਲਪਾ) ਸੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਰਿੜਕਨ ਵਾਲੀ, (ਗਾੜ) ਦ੍ਰਿੜ ਮੱਤ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ! (ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ) ਸਦਾ ਮੁੱਢ ਪੁਰ ਤੋਂ ਹੀ (ਅਗਾਧ) ਗੰਭੀਰ ਗਤਿ ਵਾਲੀ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੪॥੨੨੪॥

ਖਤਿਯਾਣ ਖਤੰਗੀ ਅਭੈ ਅਭੰਗੀ ਆਦਿ ਅਨੰਗੀ ਅਗਾਧ ਗਤੇ^੨ ॥

^੧ ਸ੍ਰ. ਬ. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ 'ਚਕ੍ਰਤਨ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ ਫ਼ਾਰਸੀ 'ਚਾਕ ਕਰਦਨ', ਪਾੜ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਫ਼ਾਰਸੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਸ ਥਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਹੈ, ਉਂਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੁੜ੍ਹ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਏਸ ਥਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੈਲੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਵੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

^੨ ਏਸ ਤੁਕ ਦੇ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਵਿਸਰਾਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਮਾੜਾ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਵਧੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਵਧ ਕੇ ਤੁਕ ਵਿਚ ੩੨ ਦੀ ਥਾਂ ੩੪ ਮਾੜਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਬਿੜਲਾਛ ਬਿਹੰਡਣ ਚਿਛਰ ਦੰਡਣ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡਣ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ॥

ਸੁਰ ਨਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣ ਦੇਖ ਹਰੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਬਿਸੁ ਬਿਧੁੰਸਨ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰੇ॥੧੫॥੨੨੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਖੱਤਰੀ ਵੰਸ਼ ਦਾ (ਖਤੰਗੀ) ਝੰਡਾ ਅਥਵਾ ਖੱਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖਤੰਗ ਤੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਨਿਰਭੈ, (ਅਭੰਗੀ) ਨਿਰ ਵੱਲ, ਨਿਰਛਲ, ਨਿਰਵਿਘਨ, ਪਹਿਲੀ, (ਅਨੰਗੀ) ਕਾਮ ਵਾਂਗ ਸੁੰਦਰ ਮੋਹਣੀ, ਗੰਭੀਰ ਗਤਿ (ਹਾਲਤ) ਵਾਲੀ। ਬਿੜਲਾਛ (ਬਿੜਾਲ+ਅੱਛ), ਬਿੱਲੇ ਵਾਂਗ ਜੀਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੋਣ (ਇਹ ਇੱਕ ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ) ਨੂੰ (ਬਿਹੰਡਣ) ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਚਿਛਰ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਮਹਾਨ ਤੇਜ ਵਾਲੀ, ਆਦਿ ਧਰਮ ਵਾਲੀ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ, ਨੀਚਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ! (ਬਿਸੁ) ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ (ਬਿਧੁੰਸਨ) ਨਾਸ ਅਤੇ (ਸ੍ਰਿਸਟਿ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਏਗੀ॥੧੫॥੨੨੫॥

ਦਾਮਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਉਨਤ ਨਾਸੇ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਅਤੁਲ ਬਲੇ॥

ਦਾਨਵੀ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਸਰ ਵਰ ਵਰਖਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਧਰਖਣ ਬਿਤਲ ਤਲੇ॥

ਅਸਟਾਇਧ ਬਾਹਣ ਬੋਲ ਨਿਬਾਹਣ ਸੰਤ ਪਨਾਹਣ ਗ੍ਰੁਭ ਗਤੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਬ੍ਰਿਤੇ॥੧੬॥੨੨੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਮਕਣ ਵਾਲੀ, (ਉੱਨਤ) ਉੱਚੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਵਾਲੀ, (ਜੋਤਿ) ਚੇਤਨਤਾ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਬੇਅੰਤ ਤਾਕਤ ਵਾਲੀ। ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਕਰਖਣ) ਖਿੱਚਣ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਉੱਤਮ ਤੀਰ (ਵਰਖਣ) ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ, (ਬਿਤਲ ਤਲੇ) ਸੱਤਾਂ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਧਰਖਣ) ਧਮਕਾਉਣ, ਡਰਾਉਣ, ਦਬਾਉਣ ਵਾਲੀ। ਅੱਠ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ, (ਬੋਲ) ਪ੍ਰਣ ਜਾਂ ਵਚਨ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲੀ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਰਨ ਸਥਾਨ, ਗੁਹਜ ਗਤਿ ਵਾਲੀ । ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ! ਆਦਿ! ਅਨਾਦਿ! ਗੰਭੀਰ ਧਰਮ ਵਾਲੀ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੬॥੨੨੬॥

ਦੁਖ ਦੇਖ ਪ੍ਰਭੱਛਣ ਸੇਵਕ ਰੱਛਣ ਸੰਤ ਪ੍ਰਤੱਛਣ ਸੁੱਧ ਸਰੇ॥

ਸਾਰੰਗ ਸਨਾਹੇ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਦਾਹੇ ਅਰਿ ਦਲ ਗਾਹੇ ਦੇਖ ਹਰੇ॥

ਗੰਜਨ ਗੁਮਾਨੇ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਸੰਤ ਜਮਾਨੇ ਆਦਿ ਅੰਤੇ^੧ ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਸਾਧ ਪ੍ਰਦੱਛਣ ਦੁਸਟ ਹੰਤੇ॥੧੭॥੨੨੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟ ਅਤੇ (ਸੁਧਸਰੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ। (ਸਾਰੰਗ) ਧਨੁਸ਼ ਅਤੇ (ਸਨਾਹੇ) ਸੰਜੋਅ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲੀ, ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਗਾਹੁਣ ਵਾਲੀ, ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। (ਗੁਮਾਨੇ) ਸ਼ੱਕਾਂ ਨੂੰ (ਗੰਜਾਨ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ, (ਜਮਾਨੇ) ਵਕਤ

^੧ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਦੇ ਤੁਕਾਂਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਅੰਤੇ' ਪਦ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਏਥੇ ਬਿੰਦੂ ਰਹਿਤ ਤੁਕਾਂਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਪੂਰੀਆਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਬਿੰਦੂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਕਾਂਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਵੀ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਜੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਓਸੇ ਮੂਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਲੱਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚਲੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਸੁਧਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਨੋਟ ਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਰੂਪ ਓਹੋ ਹੈ। ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ! ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ (ਪ੍ਰਦੱਛਣ) ਘੇਰੇ ਹੋਏ! ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੭॥੨੨੭॥

ਕਾਰਣ ਕਰੀਲੀ ਗਰਬ ਗਹੀਲੀ ਜੋਤਿ ਜਤੀਲੀ ਤੁੰਦ ਮਤੇ॥

ਅਸਟਾਯੁਧ ਚਮਕਣ ਸਸਤ੍ਰ ਝਮਕਣ ਦਾਮਨਿ ਦਮਕਣ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ॥

ਡੁਕਡੁਕੀ ਦਮੰਕੈ ਬਾਘ ਬਬੰਕੈ ਭੁਜਾ ਫਰੰਕੈ ਸੁਧ ਗਤੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦਿ ਮਤੇ ॥੧੮॥੨੨੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਕਾਰਣ) ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ (ਗਹੀਲੀ) ਮੱਤੀ ਹੋਈ, ਯਤੀਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਤੇਜ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੀ। ਅੱਠ ਸ਼ਸਤਰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਸਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਦਮਕਣ ਵਾਲੀ, ਪੂਰਬ ਧਰਮ ਵਾਲੀ। (ਡੁਕਡੁਕੀ) ਡੁਗਡੁਗੀ ਨਗਾਰਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ ਗੱਜਦਾ ਹੈ, ਬਾਂਹਾਂ ਜਾਂ ਡੌਲੇ ਫਰਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਸੁਧ ਗਤੇ) ਹਮੇਸ਼ ਦਰ ਹਮੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਨਾਦੀ ਮਤ ਵਾਲੀ! ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੮॥੨੨੮॥

ਚਛਰਾਸੁਰ ਮਾਰਣ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਏਕ ਭਟੇ॥

ਪਾਪਨ ਬਿਹੰਡਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਚੰਡਣ ਖੰਡ ਅਖੰਡਣ ਕਾਲ ਕਟੇ॥

ਚੰਦ੍ਰਾਨਨ ਚਾਰੈ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੈ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੈ ਮੁੰਡ ਮਥੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਧੂਮ੍ਰ ਬਿਧੁੰਸਨ ਆਦਿ ਕਥੇ ॥੧੯॥੨੨੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਚੱਛਰ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਡਿੱਗਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, (ਏਕ ਭਟੇ) ਅਦ੍ਵਿਤਿਯ ਯੋਧਾ ਜਾਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ। ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਚੰਡਣ) ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, (ਅਖੰਡਣ) ਬਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, (ਕਾਲ ਕਟੇ) ਬੁਰੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ (ਕਾਲਿਕਾ, ਕਲਕੱਤੇ ਵਾਲੀ)। ਮੂੰਹ ਰੂਪ ਚੰਦ ਨੂੰ ਹੀ ਚਾੜਦੀ ਹੈ, ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਗਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਮੁੰਡ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ! ਧੂਮ੍ਰ ਲੋਚਨ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਬਿਧੁੰਸਨ) ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ! ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ! ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ॥੧੯॥੨੨੯॥

ਰਕਤਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਚੰਡ ਚਕਰਦਨ ਦਾਨਵ ਅਰਦਨ ਬਿੜਾਲ ਬਧੇ॥

ਸਰ ਧਾਰ ਬਿਬਰਖਣ ਦੁਰਜਨ ਧਰਖਣ ਅਤੁਲ ਅਮਰਖਣ ਧਰਮ ਧੁਜੇ॥

ਧੂਮ੍ਰਾਫ ਬਿਧੁੰਸਣ ਸ਼੍ਰੋਣਿਤ ਚੁੰਸਨ ਸੁੰਭ ਨਿਪਾਤ ਨਿਸੁੰਭ ਮਥੇ॥

ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਗਾਧ ਕਥੇ॥੨੦॥੨੩੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਰਕਤਾਸੁਰ) ਸ਼੍ਰੋਣਿਤ ਵੀਰਯ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਲਣ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਚੰਡ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ (ਚਕ੍ਰਦਨ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ (ਅਰਦਨ) ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਬਿੜਾਲਾਫ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ (ਬਧੇ) ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ। ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਬੁਰੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧੜਕਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਬੇ-ਹਿਸਾਬ ਕ੍ਰੋਧ ਵਾਲੀ, ਧਰਮ ਦੀ ਧੁਜਾ। ਧੂਮ੍ਰ ਨੈਣ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਰਕਤਬੀਜ (ਦੈਂਤ) ਦਾ ਲਹੂ ਚੂਸਨ ਵਾਲੀ, ਸੁੰਭ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਨਿਸੁੰਭ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ। ਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਦਾ ਮਲੀਆ ਮੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਕਥਾ ਵਾਲੀ ਹੈਂ॥੨੦॥੨੩੦॥

ਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ॥

ਤੁਮ ਕਹੋ ਦੇਵ ਸਰਬੰ ਬਿਚਾਰ॥ ਜਿਮ ਕੀਆ ਆਪਿ ਕਰਤੇ ਪਸਾਰ॥

ਜੱਦਪਿ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ ਅਨੰਤ॥ ਤਉ ਕਹੋਂ ਜਥਾ ਮਤਿ ਤ੍ਰੈਣ ਤੰਤਾ^੧ ॥੧॥੨੩੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਪ੍ਰਸ਼ਨ-) ਹੇ ਦੇਵ ! ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਰਤੇ (ਪੁਰਸ਼) ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਉੱਤਰ-) (ਜੱਦਪਿ) ਭਾਵੇਂ (ਅਭੂਤ) ਤੱਤਾਂ (ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਨਭੈ (ਬ੍ਰਹਮ) (ਅਨੰਤ) ਅੰਤ ਰਹਿਤ ਹੈ। (ਤਉ) ਤਾਂ ਵੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, (ਤ੍ਰੈਣ ਤੈਣ) ਓਸ ਦਾ (ਤੰਤ) ਸਿਧਾਂਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ॥੧॥੨੩੧॥

ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਕਾਦਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥ ਅਦੈ ਅਭੂਤ ਅਨ ਭੈ ਦਯਾਲ॥

ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਦੁਖ ਦੋਖ ਰਹਤ॥ ਜਿਹ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਸਬ ਬੇਦ ਕਹਤ॥੨॥੨੩੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਰਤਾ (ਪੁਰਸ਼) (ਕਰੀਮ) ਮਿਹਰਬਾਨ, (ਕਾਦਰ) ਕੁਦਰਤ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ। (ਅਦੈ) ਇੱਕ (ਅਦ੍ਰਿਤਯ), ਤੱਤਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਨਿਡਰ, ਦਿਆਲ। (ਦੁਰੰਤ) ਮਹਾਨ ਦਾਤਾ, ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ (ਰਹਤ) ਬਿਨਾਂ। ਜੀਹਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵੇਦ ਗ੍ਰੰਥ (ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ) ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥੨॥੨੩੨॥

ਕਈ ਉਚ ਨੀਚ ਕੀਨੋ ਬਨਾਉ॥ ਸਭ ਵਾਰ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਉ॥

ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਜਾਨੰਤ ਜਾਹਿ॥ ਮਨ ਮੂੜੁ ਕਿਉਂ ਨ ਸੇਵੰਤ ਤਾਂਹਿ॥੩॥੨੩੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈਆਂ ਨੇ (ਉਚ ਨੀਚ) ਵੱਡਿਆਂ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਕੀਤੀ। (ਸਭ) ਕੁੱਲ (ਵਾਰ) ਉਚਾਰ ਪਾਰ (ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਦੂਰ) ਜਿਸ ਓਸ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਨੇ। ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ ! ਤੂੰ ਓਹਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੇਵਦਾ॥੩॥੨੩੩॥

ਕਈ ਮੂੜ ਪਤ੍ਰ ਪੂਜਾ ਕਰੰਤ॥ ਕਈ ਸਿਧ ਸਾਧ ਸੂਰਜ ਸਿਵੰਤ॥

ਕਈ ਪਲਟ ਸੂਰਜ ਸਿਜਦਾ ਕਰਾਇ॥ ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਰੂਪ ਦੈ ਕੈ ਲਖਾਇ॥੪॥੨੩੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਮੂਰਖ ਫੁਲ-ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ (ਸਾਧ) ਸਾਧਣ ਯੋਗ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਪਲਟ ਸੂਰਜ) ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ ਦੋ ਕਰਕੇ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨੇ॥੪॥੨੩੪॥

ਅਨਛਿੱਜ ਤੇਜ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਅਦੈ ਅਨਾਸ॥

ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਿਤ ਰੂਪ॥ ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅਛੈ ਸਰੂਪ ॥੫॥੨੩੫॥

^੧ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਨੰ. ੨੦੧ ਤੋਂ ੨੧੦ ਤੱਕ ਆਏ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੂਲ ਦੇ ਮੰਗਲ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸੋਚਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਈਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦੇ ਖੰਡਿਤ ਪ੍ਰਕਰਣ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਏਸ ਥਾਂ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਸੁਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪਰਿਚਯ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਖੰਡਿਤ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਪੂਰਨ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ।

^੨ ਇੱਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਦੋ ਕਰਕੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 'ਮੂੜ' ਖਿਤਾਬ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਣ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀ ਖਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ?

ਭਾਵਾਰਥ:- ਉਹ (ਅਨਛਿੱਜ) ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਨਿਡਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ। (ਦੁਰੰਤ) ਮਹਾਨ ਦਾਤਾ, (ਅਦ੍ਵੈ) ਇੱਕ, ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ। ਓਸ ਦਾ ਰੂਪ ਸਾਰਿਆਂ ਰੋਗਾਂ ਸੋਗਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਨਿਡਰ, ਕਾਲ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ (ਅਛੈ) ਅਮਰ-ਮਈ ਰੂਪ ਹੈ॥੫॥੨੩੫॥

ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਮਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥ ਦੁਖ ਦੇਖ ਰਹਿਤ ਦਾਤਾ ਦਯਾਲ॥

ਅੰਜਨ ਬਿਹੀਨ ਅਨਭੰਜ ਨਾਥ॥ ਜਲ ਥਲ ਪ੍ਰਭਾਉ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਾਥ ॥੬॥੨੩੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, (ਕਾਮਲ) ਪੂਰਨ ਮਿਹਰਬਾਨ। ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਦਾਤਾਰ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੇਤਰਾਂ ਬਿਨਾਂ, (ਅਨਭੰਜ) ਅਮਰ ਸ੍ਰਾਮੀ ਹੈ। ਜਲ ਥਲ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਸਦਾ (ਪ੍ਰਭਾਉ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਾਲ ਹੈ॥੬॥੨੩੬॥

ਜਿਹ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨਹੀ ਭੇਦ ਭਰਮ॥ ਜਿਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀ ਏਕ ਧਰਮ॥

ਜਿਹ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਦੋਊ ਏਕ ਸਾਰ॥ ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਬਿਚਲ ਅਪਾਰ ॥੭॥੨੩੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੀ ਜਾਤ, ਪਾਤ, ਭੇਦ ਅਤੇ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਰੰਗ, ਰੂਪ ਅਤੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੀਹਦੇ ਲਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੱਜਣ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨੇ। (ਅਛੈ) ਅਵਿਨਾਸੀ ਸਰੂਪ, (ਅਬਿਚਲ) ਨਿਸਚਲ ਅਤੇ ਬੇਹੱਦ ਹੈ॥੭॥੨੩੭॥

ਜਾਨੀ ਨ ਜਾਇ ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੇਖ॥ ਕਹਿ ਬਾਸ ਤਾਸ ਕਹਿ ਕਉਨ ਭੇਖ॥

ਕਹ ਨਾਮ ਤਾਸ ਹੈ ਕਵਨ ਜਾਤ॥ ਜਿਹ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨਹੀ ਪੁਤ੍ਰੁ ਭ੍ਰਾਤ ॥੮॥੨੩੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਓਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? ਓਸ ਦਾ (ਭੇਖ) ਲਿਬਾਸ ਜਾਂ ਪੰਥ ਕੀ ਹੈ? ਓਸ ਦਾ (ਕਹ) ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ? ਕੀ ਜਾਤ ਹੈ? ਜੀਹਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਸੱਜਣ, ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਭਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੮॥੨੩੮॥

ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਰਣ ਸਰੂਪ॥ ਜਿਹ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨਹੀ ਰੰਗ ਰੂਪ॥

ਜਿਹ ਖੇਦ ਭੇਦ ਨਹੀ ਕਰਮ ਕਾਲ॥ ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਕੀ ਕਰਤ ਪਾਲ॥੯॥੨੩੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਮਿਹਰ ਦਾ ਭੰਡਾਰ, ਕਾਰਨ-ਮਈ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਚਕ੍ਰ, ਚਿਹਨ, ਰੰਗ, ਰੂਪ ਨਹੀਂ। ਜੀਹਨੂੰ (ਖੇਦ) ਦੁੱਖ, (ਭੇਦ) ਭਾਵ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਅ ਜੰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੯॥੨੩੯॥

ਉਰਧੰ ਬਿਰਹਤ ਸਿਧੰ ਸਰੂਪ॥ ਬੁਧੰ ਅਪਾਲ ਜੁਧੰ ਅਨੂਪ॥

ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨਹੀ ਰੰਗ ਰਾਗ॥ ਅਨਛਿੱਜ ਤੇਜ ਅਨਭਿਜ ਅਦਾਗ॥੧੦॥੨੪੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸਿਧੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ-ਮਈ ਭਾਵ- ਵਿਆਪਕ ਹੈ, (ਉਰਧੰ) ਉੱਚਾਈ ਰਹਿਤ ਭਾਵ- ਮਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਅਪਾਲ) ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਐਸੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਅਨੂਪ) ਸੁੰਦਰ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਰੰਗ (ਰਾਗ) ਸਿੰਗਾਰ ਨਹੀਂ। (ਅਨਛਿੱਜ) ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਨਾ ਪਤੀਜਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਨਿਸਕਲੰਕ ਹੈ॥੧੦॥੨੪੦॥

ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਪ ਬਨ ਤਨ ਦੁਰੰਤ॥ ਜਿਹ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨਿਸਦਿਨ ਉਚਰੰਤ^੧ ॥

^੧ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਧਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਖਮਤਾ ਹੈ।

ਪਾਇਓ ਨ ਜਾਇ ਜਿਹ ਪੈਰ ਪਾਰ॥ ਦੀਨਾਨ ਦੇਖ ਦਹਤਾ ਉਦਾਰ॥੧੧॥੨੪੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਲ ਥਲ ਦਾ (ਮਹੀਪ) ਰਾਜਾ ਹੈ, ਜੀਹਨੂੰ ਮਹਾਨ ਜੰਗਲ ਅਤੇ ਘਾਹ ਦੇ ਤਿਨਕੇ ਵੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਜੀਹਦਾ (ਪੈਰ) ਤਰ ਕੇ (ਚਰਨ ਦਾ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ (ਉਦਾਰ) ਦਾਤਾਰ ਹੈ॥੧੧॥੨੪੧॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਜਿਹ ਪਾਨਹਾਰ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਰੁਦ੍ਰ ਜੁਗੀਆ ਦੁਆਰ॥

ਕਈ ਬੇਦ ਬ੍ਰਾਹਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਨੰਤ॥ ਜਿਹ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨਿਸਿ ਦਿਨ ਉਚਰੰਤਾ॥੧੨॥੨੪੨॥^੨

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੀਹਦੇ ਕਈ ਕਰੋੜ ਦੇਵਰਾਜ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਕਈ ਕਰੋੜ (ਰੁਦ੍ਰ) ਸ਼ਿਵ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ (ਜੁਗੀਆ) ਮੰਗਤੇ ਨੇ। ਕਈ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਅਤੇ (ਅਨੰਤ) ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੇ ਵੀ ਜੀਹਨੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਉਚਾਰਦੇ ਨੇ॥੧੨॥੨੪੨॥

ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਸਵੱਯੋ॥

ਦੀਨਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੈ ਨਿਤ ਸੰਤ ਉਬਾਰ ਗਨੀਮਨ ਗਾਰੈ॥

ਪੱਛ ਪਸੂ ਨਗ ਨਾਗ ਨਰਾਧਿਪ ਸਰਬ ਸਮੈ ਸਭ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੈ॥

ਪੋਖਤ ਹੈ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਮੈ ਕਲਿ ਕੇ ਨਹੀ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ॥

ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਦਯਾਨਿਧਿ ਦੇਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ॥੧॥੨੪੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ (ਦੀਨਨ) ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਗਨੀਮਨ) ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ਾਲਦਾ ਹੈ। ਪਸੂ-ਪੰਛੀ (ਨਗ) ਪਹਾੜ, ਸੱਪ, ਹਾਥੀ (ਨਰਾਧਿਪ) ਰਾਜੇ, (ਸਰਬ ਸਮੈ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਜਲਾਂ ਵਿਚਲਿਆਂ ਅਤੇ ਥਲਾਂ ਵਿਚਲਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਪੋਖਤ) ਪੋਟੋਂ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ (ਕਰਮ) ਬੁਰੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਿਚਾਰਦਾ। (ਦੀਨ ਦਇਆਲ) ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਭੰਡਾਰ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਦਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੋਇਆ (ਹਾਰੈ) ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਂਦਾ॥੧॥੨੪੩॥

ਦਾਹਤ ਹੈ ਦੁਖ ਦੇਖਨ ਕੇ ਦਲ ਦੁੱਜਨ ਕੇ ਪਲ ਮੈ ਦਲ ਡਾਰੈ॥

ਖੰਡ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਹਾਰਨ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੰਭਾਰੈ॥

ਪਾਰ ਨ ਪਾਇ ਸਕੈ ਪਦਮਾਪਤਿ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਭੇਦ ਉਚਾਰੈ॥

ਰੋਜੀ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਲੋਕਤ ਰਾਜਕ ਰੇਖ ਰੂਹਾਨ ਕੀ ਰੋਜੀ ਨ ਟਾਰੈ॥੨॥੨੪੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ (ਦਾਹਤ) ਸਾੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ (ਦੁੱਜਨ) ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਕੇ ਤਾਈਂ ਵੀ ਪਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਲ (ਮਲ) ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਅਖੰਡ ਨੂੰ ਖੰਡਣ ਵਾਲਾ ਤੇਜ਼ਸਵੀ, ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ) ਪੂਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ (ਸੰਭਾਰੈ) ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਪਦਮਾਪਤਿ) ਵਿਸ਼ਨੂ, ਵੇਦ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ (ਅਭੇਦ) ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ (ਉਚਾਰੈ) ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। (ਰੋਜੀ) ਹਰ ਰੋਜ਼

^੧ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਧਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਖਮਤਾ ਹੈ।

^੨ ੧੦, ੨੦, ੩੦ ਆਦਿਕ ਪੂਰਨ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਯਥਾਕ੍ਰਮ ਏਸ ਥਾਂ ਤੇ ਆ ਕੇ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਠ ਦਾ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਹੀ ਬੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਸਦਾ ਹੀ) (ਰਾਜ) ਭੇਦ ਦੋਸ਼ (ਰਾਜਕ) ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਪਰ (ਰੋਖਿ) ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ (ਰੂਹਾਨ) ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ (ਟਾਰੈ) ਰੋਕਦਾ ਹੈ॥੨॥੨੪੪॥

ਕੀਟ ਪਤੰਗ ਕੁਰੰਗ ਭੁਜੰਗਮ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਬਨਾਏ॥
ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਖਪੇ ਅਹੰਮੇਵ ਨ ਭੇਵ ਲਖਜੋ ਭ੍ਰਮ ਸਜੋਂ ਭਰਮਾਏ॥
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ ਹਸੇਬ ਥਕੇ ਕਰ ਹਾਥ ਨ ਆਏ॥

ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭਾਉ ਬਿਨਾ ਪਤਿ ਸਜੋਂ ਕਿਨ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾਪਤਿ ਪਾਏ ॥੩॥੨੪੫॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਕੀੜੇ-ਪਤੰਗੇ (ਕੁਰੰਗ) ਮ੍ਰਿਗ, ਹਿਰਨ, (ਭੁਜੰਗਮ) ਸੱਪ ਪਿੱਛੇ, ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੈਂਤ ਵੀ (ਅਹੰਮੇਵ) ਅਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ (ਖਪੇ) ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਭਰਮ ਨਾਲ ਭਰਮਾਇਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੇ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ, ਕੁਰਾਨ ਆਦਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ (ਹਸੇਬ) ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਨੇ ਪਰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ। ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ (ਪ੍ਰਭਾਉ) ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ (ਪਦਮਾਪਤਿ) ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਕੀਹਨੇ ਪਾਏ ਨੇ ? ਭਾਵ- ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ॥੩॥੧੪੫॥

ਆਦਿ ਅਨੰਤ ਅਗਾਧ ਅਦ੍ਰੈਖ ਸੁ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਅਭੈ ਹੈ॥
ਅੰਤ ਬਿਹੀਨ ਅਨਾਤਮ ਆਪ ਅਦਾਗ ਅਦੇਖ ਅਛਿਦ੍ਰ ਅਛੈ ਹੈ॥
ਲੋਗਨ ਕੇ ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਭਰਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਵੈ ਹੈ॥

ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਦਯਾਕਰ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸੁੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾਪਤਿ ਏ ਹੈ॥੪॥੨੪੬॥
ਭਾਵਾਰਥ:- ਪਹਿਲਾ, ਬੇਅੰਤ, ਗੰਭੀਰ, ਦ੍ਰੈਖ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਨਿਡਰ ਪਿੱਛੇ-ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਓਹੋ ਹੈ। ਆਖਰ ਅੰਤ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ (ਅਨਾਤਮ) ਮਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਨਿਸਕਲੰਕ, ਨਿਰਦੋਸ਼ ਛਿਦ੍ਰ (ਕਮਜ਼ੋਰੀ) ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਅਵਿਨਾਸੀ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ (ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਸ਼ਿਵ, ਜਲਾਂ ਵਿੱਚ ਥਲਾਂ ਵਿੱਚ (ਵੈ) ਓਹੋ ਪ੍ਰਭੂ (ਭਰਤਾ) ਵਿਸ਼ਨੂ ਵੀ ਹੈ। ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ, ਦਇਆ ਦੀ ਖਾਣ, ਮਾਇਆਪਤੀ, ਸੁਹਣਾ ਸ੍ਰੀ (ਪਦਮਾਪਤਿ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਏਹੋ ਹੈ॥੪॥੨੪੬॥

ਕਾਮ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਨ ਲੋਭ ਨ ਮੋਹ ਨ ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਨ ਭੈ ਹੈ॥
ਦੇਹ ਬਿਹੀਨ ਸਨੇਹ ਸਭੋ ਤਨ ਨੇਹ ਬਿਰਕਤ ਅਗੇਹ ਅਛੈ ਹੈ॥
ਜਾਨ ਕੇ ਦੇਤ ਅਜਾਨ ਕੇ ਦੇਤ ਜਮੀਨ ਕੇ ਦੇਤ ਜਮਾਨ ਕੇ ਦੈ ਹੈ॥

ਕਾਹੇ ਕੇ ਡੋਲਤ ਹੈ ਤੁਮਰੀ ਸੁਧ ਸੁੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾਪਤਿ ਲੈ ਹੈ॥੫॥੨੪੭॥
ਭਾਵਾਰਥ:- (ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਚ) ਕਾਮ ਨਹੀਂ, ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ, ਲੋਭ ਨਹੀਂ, ਮੋਹ ਨਹੀਂ, ਰੋਗ ਨਹੀਂ, ਸੋਗ ਨਹੀਂ, ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡਰ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਬਿਨਾਂ, ਸਭ (ਤਨ) ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, (ਨੇਹ) ਮੋਹ ਦਾ (ਬਿਰਕਤ) ਤਿਆਗੀ, ਘਰ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਅਵਿਨਾਸ ਹੈ। (ਜਾਨ) ਅਕਲਮੰਦ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਂਦਾ ਹੈ, (ਅਜਾਨ) ਬੇਅਕਲ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਂਦਾ ਹੈ, ਜਮੀਨ (ਨੀਚਾਂ) ਨੂੰ ਦੋਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਜਮਾਨ) ਅਕਾਸ਼ (ਉੱਚਿਆਂ) ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਡੋਲਦਾ ਹੈਂ ? ਤੇਰੀ (ਸੁਧ) ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਸ੍ਰੀ (ਪਦਮਾਪਤਿ) ਮਾਇਆਪਤੀ ਭਗਵਾਨ ਲਏਗਾ ॥੫॥੨੪੭॥

ਰੋਗਨ ਤੇ ਅਰੁ ਸੋਗਨ ਤੇ ਜਲ ਜੋਗਨ ਤੇ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਬਚਾਵੈ॥
ਸਤ੍ਰੁ ਅਨੇਕ ਚਲਾਵਤ ਘਾਵ ਤਉ ਤਨ ਏਕ ਨ ਲਾਗਨ ਪਾਵੈ॥
ਰਾਖਤ ਹੈ ਅਪਨੋ ਕਰ ਦੈ ਕਰਿ ਪਾਪ ਸਮੂਹ ਨ ਭੇਟਨ ਪਾਵੈ॥

ਔਰ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹਾ ਕਹ ਤੇ ਸੋ ਸੁ ਪੇਟ ਹੀ ਕੇ ਪਟ ਬੀਚ ਬਚਾਵੈ॥੬॥੨੪੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਰੋਗਾਂ ਤੇ, ਸੋਗਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉਪਦ੍ਰਵੀ ਸੰਯੋਗਾਂ (ਮੇਲਾਂ, ਸੰਬੰਧਾਂ) ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਸਤ੍ਰੁ) ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਂ ਅਨੇਕ (ਘਾਵ) ਵਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਪਾਉਂਦਾ। ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਦਾ, ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ (ਭੇਟਨ) ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਹੇ ਮਨ ! ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੀ ਕਹਾਂ ? ਉਹ ਢਿੱਡ ਦੇ (ਪਟ) ਪੜਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਾਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਓਸ ਨੂੰ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈ)॥੬॥੨੪੮॥

ਜਛ ਭੁਜੰਗ ਸੁ ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਅਭੇਵ ਤੁਮੈ ਸਭ ਹੀ ਕਰ ਧਯਾਵੈ॥
ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਰਸਾਤਲ ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਸਭੈ ਸਿਰ ਨਯਾਵੈ॥
ਪਾਇ ਸਕੈ ਨਹੀ ਪਾਰ ਪ੍ਰਭਾਹੂ ਕੇ ਨੇਤਹੀ ਨੇਤਹ ਬੇਦ ਬਤਾਵੈ॥

ਖੋਜ ਥਕੇ ਸਭ ਹੀ ਖੁਜੀਆ ਸੁਰ ਹਾਰ ਪਰੇ ਹਰਿ ਹਾਥ ਨ ਆਵੈ॥੭॥੨੪੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਯੱਛ, ਸੱਪ, ਦੈਂਤ, ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ (ਅਭੇਵ) ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਯੋਗ ਮੰਨ ਕੇ ਹੀ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ, ਆਸਮਾਨ, ਪਾਤਾਲ, ਰਸਾਤਲ ਆਦਿਕ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ, ਯੱਛ ਨਾਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸੀਸ (ਨਿਆਵੈ) ਨਿਵੇਂਦੇ ਨੇ। (ਪ੍ਰਭਾਹੂ) ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬੇਦ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਦੱਸ ਰਹੇ ਨੇ। ਸਾਰੇ (ਖੁਜੀਆ) ਸੂਝਵਾਨ, ਵਿਦਵਾਨ, ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਲੱਭ ਕੇ ਖੱਕ ਗਏ, ਦੇਵਤੇ ਹਾਰ ਗਏ ਪਰ (ਹਰਿ) ਭਗਵਾਨ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ॥੭॥੨੪੯॥

ਨਾਰਦ ਸੇ ਚਤੁਰਾਨਨ ਸੇ ਰੁਮਨਾ ਰਿਖਿ ਸੇ ਸਭਹੂੰ ਮਿਲ ਗਾਇਓ॥
ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਭੇਦ ਲਖਿਓ ਸਭ ਹਾਰਿ ਪਰੇ ਹਰਿ ਹਾਥ ਨ ਆਇਓ॥
ਪਾਇ ਸਕੈ ਨਹੀ ਪਾਰ ਉਮਾਪਤਿ ਸਿੱਧ ਸਨਾਥ ਸਨੰਤਨ ਧਿਆਇਓ॥

ਧਿਆਨ ਧਰੇ ਤਿਹ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਜਿਹ ਕੇ ਅਮਿਤੋਜ ਸਭੈ ਜਗ ਛਾਇਓ॥੮॥੨੫੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਨਾਰਦ ਵਰਗਿਆਂ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗਿਆਂ, (ਰੁਮਨਾ ਰਿਖਿ) ਲੋਮ ਹਰਸ਼ਣ ਰਿਸ਼ੀ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗਾਇਆ। ਵੇਦਾਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਖੱਕ ਗਏ ਪਰ (ਹਰਿ) ਭਗਵਾਨ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। (ਉਮਾਪਤਿ) ਸ਼ਿਵ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ, ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ ਸਮੇਤ (ਸਨੰਤਨ) ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਵੀ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਜੀਵੇ ! ਉਹਦਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਧਰੇ, ਜੀਹਦਾ (ਅਮਿਤੋਜ) ਬੇਅੰਤ ਬਲ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੮॥੨੫੦॥

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ ਅਭੇਦ ਨ੍ਰਿਪਾਨ ਸਭੈ ਪਚਿ ਹਾਰੇ॥
ਭੇਦ ਨ ਪਾਇ ਸਕਿਓ ਅਨਭੇਦ ਕੇ ਖੇਦਤ ਹੈ ਅਨ ਛੇਦ ਪੁਕਾਰੇ॥
ਰਾਗ ਨ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗ ਨ ਸਾਕ ਨ ਸੋਗ ਨ ਸੰਗ ਤਿਹਾਰੇ॥

ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਅਭੇਖ ਅਦ੍ਵੈਖ ਜਪਯੋ ਤਿਨ ਹੀ ਕੁਲ ਤਾਰੇ॥੯॥੨੫੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਵੇਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ, ਕੁਰਾਨ ਆਦਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ, (ਅਭੇਦ) ਨਾ ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵ-ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅਵਿੰਨ ਰਾਜੇ ਵੀ ਸਾਰੇ (ਪਚ) ਖੱਪ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ। (ਅਨਭੇਦ) ਅਦ੍ਵੈਖ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਜੀਹਨੂੰ (ਅਨਛੇਦ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਭਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ (ਖੇਦਤ) ਭਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ (ਰਾਗ) ਸਿੰਗਾਰ ਨਹੀਂ, ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਰੇਖ ਨਹੀਂ, ਰੰਗ ਨਹੀਂ, ਸਾਕ ਨਹੀਂ, ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਉਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਜੀਹਦਾ ਆਦਿ ਨਹੀਂ, ਗੰਭੀਰ, ਲਾ ਮਜ਼ਬੂ, ਈਰਖਾ ਬਿਨਾਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਜੀਹਨੇ ਜਪਿਆ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਕੁਲਾਂ ਤਾਰੀਆਂ ਹਨ॥੯॥੨੫੧॥

ਤੀਰਥ ਕੋਟਿ ਕੀਏ ਇਸਨਾਨ ਦੀਏ ਬਹੁ ਦਾਨ ਮਹਾ ਬ੍ਰੁਤ ਧਾਰੇ॥

ਦੇਸ ਫਿਰਯੋ ਕਰ ਭੇਸ ਤਪੋ ਧਨ ਕੇਸ ਧਰੇ ਨ ਮਿਲੇ ਹਰਿ ਪਿਆਰੇ॥

ਆਸਨ ਕੋਟਿ ਕਰੇ ਅਸਟਾਂਗ ਧਰੇ ਬਹੁ ਨਯਾਸ ਕਰੇ ਮੁਖ ਕਾਰੇ॥

ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਅਕਾਲ ਭਜੇ ਬਿਨ ਅੰਤ ਕੋ ਅੰਤਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ॥੧੦॥੨੫੨॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ, ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਦਿੱਤਿਆਂ, ਮਹਾਨ (ਬ੍ਰੁਤ) ਵਰਤ, ਧਰਮ, ਉਪਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਿਆਂ। (ਤਪੋ ਧਨ) ਮਹਾਂ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਦਾ ਭੇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਿਆਂ, ਕੇਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਿਆਂ। (ਹਰਿ ਪਿਆਰੇ) ਪ੍ਰੀਤਮ ਹਰਿ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਾਹਰਲੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤੁਅੱਲਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਕਰੋੜਾਂ ਆਸਣ (ਅਸਟਾਂਗ) ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਬਹੁਤੇ ਅੰਗ-ਨਿਆਸ ਧਾਰਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ। ਗਰੀਬ ਪਰਵਰ, ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਖਰ ਨੂੰ (ਅੰਤਕੇ) ਜਮ ਦੇ ਘਰ (ਨਰਕ) ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ॥੧੦॥੨੫੨॥

ਤ੍ਰੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਕਬਿੱਤ॥

ਅੱਤ੍ਰੁ ਕੇ ਚਲੱਯਾ ਛਿਤਿ ਛਤ੍ਰੁ ਕੇ ਧਰੱਯਾ

ਛਤ੍ਰੁ ਧਾਰੀਓਂ ਕੇ ਛਲੱਯਾ ਮਹਾਂ ਸਤ੍ਰੁਨ ਕੇ ਸਾਲ ਹੈਂ॥

ਦਾਨ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ ਮਹਾਂ ਮਾਨ ਕੇ ਬਢੱਯਾ

ਅਵਸਾਨ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ ਹੈਂ ਕਟੱਯਾ ਜਮ ਜਾਲ ਹੈਂ॥

ਜੁੱਧ ਕੇ ਜਿਤੱਯਾ ਅਬਿਰੁਧ ਕੇ ਮਿਟੱਯਾ

ਮਹਾ ਬੁੱਧਿ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ ਮਹਾ ਮਾਨ ਹੁੰ ਕੇ ਮਾਲਾ^੧ ਹੈਂ॥

ਗਯਾਨ ਹੁੰ ਕੇ ਗਯਾਤਾ ਮਹਾਂ ਬੁਧਿਤਾ ਕੇ ਦਾਤਾ

ਦੇਵ ਕਾਲ ਹੁੰ ਕੇ ਕਾਲ ਮਹਾ ਕਾਲ ਹੁੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ॥੧॥੨੫੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜੋ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ (ਅਤ੍ਰੁ) ਅਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ, (ਛਿਤਿ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਛਤ੍ਰੁ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਓਨ੍ਹਾਂ ਮਤਾ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੀ (ਸਾਲ) ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇਣ, ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਹੀ ਦਾਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਮਹਾਨ (ਮਾਨ) ਸਤਕਾਰ, ਪ੍ਰਭੁਤਾ

^੧ ਪਾਠ- ਮਾਨ

ਦੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, (ਅਵਸਾਨ^੧) ਬੁੱਤਾਂ, ਸਰੀਰਾਂ, ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਅਤੇ ਜਮ ਦਾ ਜਾਲ (ਕਰਮ ਬੰਧਨ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੰਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ (ਜਿਤਾਉਣ) ਵਾਲੇ ਨੇ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਮਹਾਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਮਹਾਂ ਮਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਮਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਵੀ ਗਿਆਤਾ ਨੇ, ਮਹਾਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਦਾਤਾ ਨੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲ ਦੇ ਵੀ ਕਾਲ ਨੇ ਅਤੇ ਮਹਾਂਕਾਲ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਓਸ ਕਾਲ ਦੇ ਵੀ ਕਾਲ ਅਥਵਾ ਅੰਤ ਨੇ॥੧॥੨੫੩॥

ਪੂਰਬੀ ਨ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ਹਿੰਗੁਲਾ ਹਿਮਾਲੈ ਯਯਾਵੈ
ਗੋਰ ਗਰਦੇਜੀ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹੈਂ॥
ਜੋਗੀ ਜੋਗ ਸਾਧੈ ਪਉਨ ਸਾਧਨਾ ਕਿਤੇਕ ਬਾਧੈ
ਆਰਬ ਕੇ ਆਰਬੀ ਅਰਾਧੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹੈਂ॥
ਫਰਾਕੇ ਫਿਰੰਗੀ ਮਾਨੈ ਕੰਧਾਰੀ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਜਾਨੈ
ਪੱਛਮ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਪਛਾਨੈ ਨਿਜ ਕਾਮ ਹੈਂ॥
ਮਰਹਟਾ ਮਘੇਲੇ ਤੇਰੀ ਮਨ ਸੋ ਤਪਸਯਾ ਕਰੈਂ

ਦਿੜਵੈ^੨ ਤਿਲੰਗੀ ਪਹਚਾਨੈ ਧਰਮ ਧਾਮ ਹੈਂ॥੨॥੨੫੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਪੂਰਬਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੀ (ਪਾਰ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਹਿੰਗੁਲਾ ਨਾਮੇ ਪਹਾੜ (ਜੋ ਮੇਕਰਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਲਾਸਾਬੇਲਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੈ) ਦੇ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਧਿਆਉਂਦੇ ਨੇ, (ਗੋਰ) ਕੰਧਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਹਰਾਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ (ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਵੀ ਗੋਰ ਨਾਮ ਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਘੋਰ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰਾਤ ਤੋਂ ੧੨੦ ਮੀਲ ਚੜਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹੈ) (ਗਰਦੇਜੀ) ਗਰਦੇਜ਼ (ਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਦੇਸ਼) ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਵੀ (ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ !) ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਨੇ। ਯੋਗੀ ਜਨ ਯੋਗ ਚਿਤ ਬਿਰਤੀ ਨਿਰੋਧ ਨੂੰ ਸਾਧਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਲੋਕ ਹਵਾ (ਪ੍ਰਾਣਾਂ) ਨੂੰ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਬੰਨਦੇ ਨੇ, (ਆਰਬ) ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਬੀ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦੇ ਨੇ। (ਫਰਾਕੇ) ਅਫਰੀਕਾ ਨਿਵਾਸੀ (ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ) ਅਤੇ (ਫਰੰਗੀ) ਇੰਗਲੈਂਡ ਨਿਵਾਸੀ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਨੇ, ਕੰਧਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ, ਕੁਰੈਸ਼ ਵੰਸ਼ ਵਾਲੇ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਨੇ, ਪੱਛਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕੰਮ (ਪਛਾਨੈ) ਸਮਝਦੇ ਨੇ। (ਮਰਹਟਾ) ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ, (ਮਘੇਲੇ) ਮਗਹਰ ਨਿਵਾਸੀ ਅਥਵਾ ਮਘੇਲਾ ਜਾਤੀ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ (ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ!) ਤੇਰੀ ਮਨ ਨਾਲ (ਤਪੱਸਿਆ) ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਨੇ,

^੧ ਸ਼. ਬ. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ 'ਅਵਸਾਨ' ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ 'ਔਸਾਨ' ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜੀਹਦਾ ਅਰਥ 'ਹੋਸ਼, ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ' ਹੈ, ਮੈਂ ਏਸ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਸ਼ਬਦ ਔਸਾਨ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਵਸਨ (ਬੁੱਤ) ਦੀ ਜਮਅ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਦਾ ਔਸਾਨ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਏਸ ਹੀ ਤਲਫਜ਼ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨੀਂਦ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ' ਹੈ, ਏਥੇ ਇਹ ਭਾਵ ਵੀ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਸੋਣ' ਦਾ ਭਾਵ ਮਰਨਾ, ਕਿਆਮਤ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਮੌਤਾਂ (ਨੀਂਦਾਂ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ'। ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਏਸ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਜ- ਹੋਸ਼, ਸੁਧ ਬੁਧ, ਵਿਸ਼੍ਰਾਮ, ਹੱਦ, ਸੀਮਾ, ਮੌਤ, ਸਮਾਪਤੀ, ਅੰਤ, ਖਾਤਮਾ, ਸੰਝ, ਸੰਧਿਆ ਕਾਲ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ।

^੨ ਪਾਠ- 'ਦਿੜਵੈ' ਵੀ ਹੈ, 'ਦਿੜਬਾ' ਅਤੇ 'ਮੰਜਕੀ' ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੀ ਹਿੰਸਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਨ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਦਾ ਬੋਟ-ਪੁਰਾਣਾ 'ਦਿੜਬਾ' ਹੈ।

(ਦ੍ਰਿੜਵੈ) ਦ੍ਰਾਵਿੜ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਤਿਲੰਗਾਨੇ ਨਿਵਾਸੀ ਵੀ (ਧਰਮ ਧਾਮ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ॥੨॥੨੫੪॥

ਬੰਗ ਕੇ ਬੰਗਾਲੀ ਫਿਰਹੰਗ ਕੇ ਫਿਰੰਗਾਵਾਲੀ
ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਦਿਲਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਆਗਯਾ ਮੇਂ ਚਲਤ ਹੈਂ॥

ਰੋਹ ਕੇ ਰੁਹੇਲੇ ਮਾਘ ਦੇਸ ਕੇ ਮਘੇਲੇ
ਬੀਰ ਬੰਗਸੀ ਬੁੰਦੇਲੇ ਪਾਪ ਪੁੰਜ ਕੇ ਮਲਤ ਹੈਂ॥
ਗੋਖਾ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਚੀਨ ਮਚੀਨ ਕੇ ਸੀਸ ਨਜਾਵੈਂ
ਤਿਬਤੀ ਯਜਾਇ ਦੇਖ ਦੇਹ ਕੇ ਦਲਤ ਹੈਂ॥
ਜਿਨੈ ਤੋਹਿ ਯਜਾਯੋ ਤਿਨੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਯੋ

ਸਰਬ ਧਨ ਧਾਮ ਫਲ ਫੂਲ ਸੇ ਫਲਤ ਹੈਂ॥੩॥੨੫੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਬੰਗ) ਰਤਨਾਕਰ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਤੱਕ ਦਾ ਦੇਸ਼ (ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ) ਦੇ ਬੰਗਾਲੀ, (ਫਿਰਹੰਗ) ਯੂਰਪ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ (ਫਿਰੰਗਾਵਾਲੀ) ਫਿਰੰਗੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਵੀ (ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ!) ਤੇਰੀ ਜੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਤੁਰਦੇ ਨੇ। (ਰੋਹ) ਰੁਹੇਲਖੰਡ ਦੇ ਰੁਹੇਲੇ, (ਮਾਘ) ਮਗਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਘੇਲੇ (ਬੰਗਸੀ) ਕੁਰਮ ਅਤੇ ਕੋਹਾਟ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਬੁੰਦੇਲਖੰਡ ਨਿਵਾਸੀ ਬੀਰ ਯੋਧੇ ਵੀ (ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ) ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਲਦੇ ਨੇ। (ਗੋਖਾ) ਇੱਕ ਨਗਰ (ਜੋ ਹੁਣ ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਗੋਖ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਹੈ) ਗੋਖ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਚੀਨ ਅਤੇ (ਮਚੀਨ) ਚੀਨ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ ਵੀ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਵਾਸੀ ਵੀ (ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਤੈਨੂੰ) (ਧਿਆਇ) ਸਿਮਰ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਜੀਹਨੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਓਨੇ ਹੀ ਪੂਰਨ (ਪ੍ਰਤਾਪ) ਤੇਜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਓਸ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਧਨਾਂ, ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ (ਫਲਤ) ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੈ॥੩॥੨੫੫॥

ਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੋ ਸੁਰੇਸ ਦਾਨਵਾਨ ਕੋ
ਮਹੇਸ ਗੰਗ ਧਾਨ ਕੋ ਅਭੇਸ ਕਹਿਯਤੁ ਹੈਂ॥

ਰੰਗ ਮੈ ਰੰਗੀਨ ਰਾਗ ਰੂਪ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ
ਔਰ ਕਾਹੂ ਪੈ ਨ ਦੀਨ ਸਾਧ ਅਧੀਨ ਕਹਿਯਤੁ ਹੈਂ १॥

ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਮੈ ਅਪਾਰ
ਸਰਬ ਬਿਦਯਾ ਕੋ ਉਦਾਰ ਹੈ ਅਪਾਰ ਕਹਿਯਤੁ ਹੈਂ॥

ਹਾਥੀ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਪਲ ਪਾਛੈ ਪਹੁੰਚਤ ਤਾਹਿ

ਚੀਟੀ ਕੀ ਚਿੰਘਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੁਨਿਯਤੁ ਹੈਂ॥੪॥੨੫੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਦੇਵ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਸਤੇ (ਸੁਰੇਸ) ਇੰਦਰ ਦੇਵਰਾਜ ਹੈ, (ਦਾਨਵਾਨ) ਦਾਨਵਾਂ (ਦੈਂਤਾਂ) ਵਾਸਤੇ (ਮਹੇਸ) ਸ਼ਿਵ, ਗੰਗਾ ਰੂਪ (ਧਾਨ) ਸਥਾਨ ਵਾਸਤੇ (ਅਭੇਸ) ਸਾਧੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਰਾਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ (ਪ੍ਰਬੀਨ) ਨਿਪੁੰਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸ

^੧ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਅੱਖਰ ਵਧ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੁਕ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਖਮਤਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

(ਦੀਨ) ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ, ਸਾਧੂ ਦੇ ਹੀ (ਅਧੀਨ) ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪੁੰਜ) ਸਮੂਹ ਤੇਜਮਈ (ਅਪਾਰ) ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਦਿਆਵਾਂ ਦਾ (ਅਪਾਰ) ਉਦਾਰ ਦਾਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਹਾਥੀ) ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਤਾਂ ਪਲ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਓਸਨੂੰ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਪਰ (ਚੀਟੀ) ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ (ਚਿੰਘਾਰ) ਚੀਕ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੪॥੨੫੬॥

ਕੇਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦੁਆਰ ਕੇਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮੁਖਚਾਰ
 ਕੇਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਕੇਤੇ ਰਾਮ ਕਹਿਯਤੁ ਹੈਂ॥
 ਕੇਤੇ ਸਸਿ ਰਾਸੀ ਕੇਤੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸੀ
 ਕੇਤੇ ਮੁੰਡੀਆ ਉਦਾਸੀ ਜੋਗ ਦੁਆਰ ਦਹਿਯਤੁ ਹੈਂ॥
 ਕੇਤੇ ਮਹਾ ਦੀਨ ਕੇਤੇ ਬਯਾਸ ਸੇ ਪ੍ਰਬੀਨ
 ਕੇਤੇ ਕੁਬੇਰ ਕੁਲੀਨ ਕੇਤੇ ਜੱਛ ਕਹਿਯਤੁ ਹੈਂ॥
 ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਬਿਚਾਰ ਪੈ ਨ ਪੂਰਨ ਕੋ ਪਾਵੈ ਪਾਰ
 ਤਾਹੀ ਤੇ ਅਪਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਲਹਿਯਤੁ ਹੈਂ॥੫॥੨੫੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਕਈ ਇੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦੁਆਰ (ਦਰ) 'ਤੇ, ਕਈ ਚਾਰ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਕਈ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਅਤੇ ਕਈ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰਾਵਤਾਰ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਸਸਿ ਰਾਸੀ) ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭਾਵ-ਚੰਦ੍ਰ ਵੰਸ਼ੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਕਈ ਸੂਰਜ ਤੋਂ (ਪ੍ਰਕਾਸੀ) ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹੋਏ (ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ) ਨੇ, ਕਈ (ਮੁੰਡੀਆ) ਸੰਨਿਆਸੀ, (ਵੈਰਾਗੀ) ਉਦਾਸੀਨ ਅਤੇ ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜਦੇ ਨੇ। ਕਈ (ਮਹਾਦੀਨ) ਮੁਹੰਮਦ, ਕਈ ਵਿਆਸ ਵਰਦੇ (ਵਿਦਿਆ) (ਪ੍ਰਬੀਨ) ਨਿਪੁੰਨ, ਕਈ ਕੁਬੇਰ ਵਰਗੇ ਉੱਤਮ ਕੁਲ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਈ ਜੱਛ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਦਾ (ਪਾਰ) ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ (ਨਿਰ ਆਧਾਰ) ਬ੍ਰਹਮ (ਅਪਾਰ) ਬੇਅੰਤ (ਲਹੀਅਤੁ) ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੫॥੨੫੭॥

ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ
 ਪਾਣੀਐ ਨ ਪਾਰ ਪੈ ਅਪਾਰ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ॥
 ਅਦ੍ਵੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ
 ਮਹਾ ਰੂਪ ਹੂੰ ਕੇ ਰਾਸੀ ਹੈਂ ਅਨਾਸੀ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ॥
 ਜੰਤ੍ਰ ਹੂੰ ਨ ਜਾਤਿ ਜਾ ਕੀ ਬਾਪ ਹੂੰ ਨ ਮਾਇ ਤਾ ਕੀ
 ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾ ਕੀ ਸੁ ਛਟਾ ਕੈ ਅਨੁਮਾਨੀਐ॥
 ਤੇਜ ਹੂੰ ਕੇ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਕੋ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ
 ਕਿ ਮੋਹਨੀ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨਿਜੰਤ੍ਰ^੧ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੀਐ॥੬॥੨੫੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਵਿਦਿਆਮਾਨ, (ਆਧਾਰ) ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਰ ਉਚਾਰ (ਆਦਿ ਅੰਤ) ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ (ਪਾਰ) ਬਹੁ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਹੀ ਅਪਾਰ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। (ਅਦ੍ਵੈ) ਇੱਕ, ਅਮਰ, ਮਹਾਨ, ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ, (ਮਹਾ) ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ

^੧ ਪਾਠ- ਕਿ ਜੰਤ੍ਰ

ਦੇ ਵੀ (ਰਾਜੀ) ਪੁੰਜ ਅਤੇ ਅਨਾਸ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਹਦਾ ਨਾ ਕੋਈ (ਜੰਤੂ) ਤਾਵੀਜ਼ ਹੈ, ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ, ਨਾ ਬਾਪ ਹੈ, ਨਾ ਓਸਦੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਪੂਰਨ (ਪ੍ਰਭਾ) ਜੋਤੀ ਦੀ (ਸੁਛਟਾ) ਉੱਤਮ ਜੋਤੀ ਕਰਕੇ (ਅਨੁਮਾਨੀਐ) ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਈਦਾ ਹੈ। ਤੇਜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ (ਤੰਤੂ) ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਬੂਟੀ ਹੈ ਕਿ (ਰਾਜਸੀ) ਚਮਤਕਾਰੀ (ਪ੍ਰਭਾਵ) ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਾ ਮੋਹਣੀ (ਵਿੱਦਿਆ, ਤੰਤਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਕੂਲ ਯੱਛਣੀ) ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੈ, (ਨਿਜੰਤ੍ਰ-ਨਿਜ ਅੰਤਰ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਓਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੬॥੨੫੮॥

ਤੇਜ ਹੂੰ ਕੇ ਤਰੁ ਹੈਂ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਕੇ ਸਰੁ ਹੈਂ
 ਕਿ ਸੁੱਧਤਾ ਕੇ ਘਰੁ ਹੈਂ ਕਿ ਸਿੱਧਤਾ ਕੀ ਸਾਰ ਹੈਂ॥
 ਕਾਮਨਾ ਕੀ ਖਾਨ ਹੈਂ ਕਿ ਸਾਧਨਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੈਂ
 ਬਿਰਕਤਤਾ ਕੀ ਬਾਨ ਹੈਂ ਕਿ ਬੁਧਿ ਕੇ ਉਦਾਰ ਹੈਂ॥
 ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੇ ਭੂਪ ਹੈਂ
 ਕਿ ਰੂਪ ਹੂੰ ਕੇ ਰੂਪ ਹੈਂ ਕੁਮਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਹੈਂ॥
 ਦੀਨਨ ਕੇ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਗਨੀਮਨ ਕੇ ਗਾਰਕ ਹੈਂ
 ਸਾਧਨ ਕੇ ਰਛਕ ਹੈਂ ਗੁਨਨ ਕੇ ਪਹਾਰ ਹੈਂ॥੭॥੨੫੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਤੇਜ) ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ (ਤਰੁ) ਵ੍ਰਿਛ ਹਨ, ਕਿ (ਰਾਜਸੀ) ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ (ਸਰੁ) ਸਾਗਰ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੁਧਤਾ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਜਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ (ਸਾਰੁ) ਅਸਲੀਅਤ ਨੇ। ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਦੀ (ਖਾਨ) ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨੇ, ਜਾਂ (ਸਧਨਾ) ਭਗਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨੋ ਸ਼ੋਕਤ ਨੇ, ਜਾਂ (ਬਿਰਕਤਤਾ) ਤਿਆਗ ਦੀ (ਬਾਨ) ਖੁਸ਼ਬੂ (ਬੇਦ ਮੁਸ਼ਕ) ਹਨ, ਜਾਂ (ਬੁਧਿ) ਅਕਲ ਦੇ (ਉਦਾਰ) ਦਾਤਾਰ ਨੇ। ਸੋਹਣੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਕਿ ਰੂਪ ਦਾ ਵੀ ਰੂਪ ਨੇ, ਜਾਂ ਬੁਰੀ ਮੱਤ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਹਾਰ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਨੇ, (ਗਨੀਮਨ) ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦੇ ਗਾਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਨੇ ਜਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਰਬਤ (ਕੇਂਦਰ) ਹਨ॥੭॥੨੫੯॥

ਸਿੱਧਿ ਕੇ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਕਿ ਬੁੱਧਿ ਕੇ ਬਿਭੂਤਿ ਹੈਂ
 ਕਿ ਕ੍ਰੋਧ ਕੇ ਅਭੂਤ ਹੈਂ ਕਿ ਅਛੈ ਅਭਿਨਾਸੀ ਹੈਂ॥
 ਕਾਮ ਕੇ ਕੁਨਿੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਖੂਬੀ ਕੇ ਦਹਿੰਦਾ ਹੈਂ
 ਗਨੀਮਨ ਗਜਿੰਦਾ ਹੈਂ^੧ ਕਿ ਤੇਜ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਹੈ॥
 ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ ਕਿ ਸਤੁਨ ਕੇ ਸਾਲ ਹੈਂ
 ਕਿ ਮਿਤੁਨ ਕੇ ਪੇਖਤ ਕਿ ਬ੍ਰਿਧਤਾ ਕੀ ਬਾਸੀ ਹੈਂ॥
 ਜੋਗ ਹੂੰ ਕੇ ਜੰਤੂ ਹੈਂ ਕਿ ਤੇਜਹੂੰ ਕੇ ਤੰਤੂ ਹੈਂ
 ਕਿ ਮੋਹਨੀ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈਂ ਕਿ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਹੈਂ॥੮॥੨੬੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਸਿੱਧਿ) ਕਰਾਮਾਤ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨੇ, ਜਾਂ (ਬੁਧਿ) ਵਿਚਾਰ ਦੀ (ਬਿਭੂਤਿ) ਮਾਇਆ ਨੇ, ਕਿ ਕਰੋਧ ਨੂੰ (ਅਭੂਤਿ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਜਾਂ ਨਿਰਭੈ ਅਤੇ ਅਮਰ ਨੇ। ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ,

^੧ ਪਾਠ- ਗਨੀਮਨ ਕੇ ਗਨਿੰਦਾ ਹੈਂ

ਕਿ (ਖੁਬੀ) ਅਸਚਰਜਤਾ ਅਥਵਾ ਹੁਨਰ ਦੀ ਕਮਾਲਤਾ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਕਿ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ (ਗਜਿੰਦਾ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਜਾਂ (ਤੇਜ) ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਕਾਲ ਦੇ ਵੀ ਕਾਲ ਨੇ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ (ਸਾਲ) ਸਲਜ਼, ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਜਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ (ਪੱਖਤ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿ (ਬ੍ਰਿਧਤਾ) ਵਾਧੇ ਦਾ ਘਰ ਨੇ। ਯੋਗ (ਚਿਤ ਬਿਰਤੀ ਨਿਰੋਧ) ਦਾ ਜੰਤੂ (ਤਵੀਤ) ਨੇ, ਕਿ (ਤੇਜ) ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ (ਤੰਤ੍ਰ) ਅਸਚਰਜ-ਬੂਟੀ ਨੇ ਕਿ ਮੋਹਣੀ ਦਾ ਮੰਤਰ ਨੇ ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਨੇ॥੮॥੨੬੦॥

ਰੂਪ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ ਕਿ ਬੁੱਧਿ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ
 ਕਿ ਸਿੱਧਤਾ ਕੇ ਬਾਸ ਹੈਂ ਕਿ ਬੁਧਿ ਹੂੰ ਕੇ ਘਰ ਹੈਂ॥
 ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ ਹੈਂ ਕਿ ਨਿਰੰਜਨ ਅਭੇਵ ਹੈਂ
 ਅਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ ਹੈਂ ਕਿ ਸੁੱਧਿਤਾ ਕੇ ਸਰੁ ਹੈਂ॥
 ਜਾਨ ਕੇ ਬਚੱਯਾ ਹੈਂ ਇਮਾਨ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ
 ਜਮਜਾਲ ਕੇ ਕਟੱਯਾ ਹੈਂ ਕਿ ਕਾਮਨਾ ਕੇ ਕਰੁ ਹੈਂ॥
 ਤੇਜ ਕੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈਂ ਅਖੰਡਣ ਕੇ ਖੰਡ ਹੈਂ

ਮਹੀਪਨ ਕੇ ਮੰਡ ਹੈਂ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈਂ ਨਾ ਨਰੁ ਹੈਂ॥੯॥੨੬੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਰੂਪ) ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਘਰ ਨੇ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ ਦਾ (ਪ੍ਰਕਾਸ) ਖੇੜਾ ਨੇ, ਕਿ ਸਿੱਧੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਨੇ ਕਿ (ਬੁੱਧਿ) ਸੂਝ ਬੂਝ ਦਾ (ਘਰ) ਕੇਂਦਰ ਨੇ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ (ਦੇਵ) ਪੂਜਯ ਨੇ, ਕਿ (ਨਿਰੰਜਨ) ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਅਭੇਦ ਨੇ, ਕਿ (ਅਦੇਵਨ) ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਪੂਜਯ ਨੇ ਕਿ (ਸੁੱਧਿਤਾ) ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ (ਸਰੁ) ਸਰੋਵਰ (ਸਾਗਰ) ਨੇ। ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿ (ਇਮਾਨ) ਯਕੀਨ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਕਿ (ਜਮਜਾਲ) ਬੁਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿ (ਕਾਮਨਾ) ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ। ਤੇਜ ਦਾ (ਪ੍ਰਚੰਡ) ਤੇਜ ਨੇ, ਕਿ (ਅਖੰਡਣ) ਅਮਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ (ਮੰਡ) ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿ ਨਾ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਅਤੇ ਨਾ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ॥੯॥੨੬੧॥

ਬਿਸ੍ਰ ਕੇ ਭਰਨ ਹੈਂ ਕਿ ਅਪਦਾ ਕੇ ਹਰਨ ਹੈਂ
 ਕਿ ਸੁਖ ਕੇ ਕਰਨ ਹੈਂ ਕਿ ਤੇਜ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ॥
 ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ ਪਾਰਾਵਾਰ ਹੂੰ ਕੇ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ
 ਕੀਜਤ ਬਿਚਾਰ ਸੁਬਿਚਾਰ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ॥
 ਹਿੰਗੁਲਾ ਹਿਮਾਲੈ ਗਾਵੈ ਹਸਬੀ ਹਲੱਬੀ ਧਿਆਵੈ
 ਪੂਰਬੀ ਨ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ਆਸਾ ਤੇ ਅਨਾਸ ਹੈਂ॥
 ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ ਮਹਾ ਦੇਵ ਹੁ ਕੇ ਦੇਵ ਹੈਂ
 ਨਿਰੰਜਨ ਅਭੇਵ ਨਾਥ ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸ ਹੈਂ॥੧੦॥੨੬੨॥

^੧ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ 'ਕਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਨ' ਲਿਖ ਕੇ 'ਪ੍ਰਸੰਖਿਆ' ਅਲੰਕਾਰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਯਥਾਕ੍ਰਮ ਵੀ 'ਸਤ੍ਰੀ' ਨੂੰ 'ਇਸਤ੍ਰੀ' ਲਿਖ ਕੇ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਵਾਣ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਨੇ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ਰਧਾ ਅਮਿੱਟ ਸੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਜੇ ਕਿਤੇ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਬਿਸ਼੍ਵ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿ (ਅਪਦਾ) ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ (ਹਰਨ) ਟਾਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਕਿ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿ ਤੇਜ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ। ਜੀਹਦੇ ਪਾਰ-ਉਰਾਰ (ਸਾਗਰ) ਦੇ (ਪਾਰ) ਪਾੜ ਦਾ (ਪਾਰ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਮ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਹਿੰਗੁਲ ਪਹਾੜ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ, ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਗਾਉਂਦੇ ਨੇ, (ਹਸਬੀ) ਹਸਬ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ, (ਹਲਬ - ਸ਼ਾਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ) ਹਲਬ ਨਾਮੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀ ਵੀ ਧਿਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਵੀ (ਪਾਰ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਆਸਾ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ (ਦੇਵ) ਪੂਜਯ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ) ਨੇ, ਮਹਾਂਦੇਵ ਦੇ ਵੀ ਪੂਜਯ ਨੇ, ਆਨੰਦ ਰੂਪ, ਅਭੇਦ, ਸੁਆਮੀ ਅਦ੍ਵਿਤਯ ਅਤੇ ਅਮਰ ਹਨ॥੧੦॥੨੬੨॥

ਅੰਜਨ ਬਿਹੀਨ ਹੈਂ ਨਿਰੰਜਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈਂ ਕਿ
 ਸੇਵਕ ਅਧੀਨ ਹੈਂ ਕਟੱਯਾ ਜਮ ਜਾਲ ਕੇ॥
 ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ ਮਹਾਦੇਵ ਹੂੰ ਕੇ ਦੇਵਨਾਥ
 ਭੂਮ ਕੇ ਭੁਜੱਯਾ ਹੈਂ ਮੁਹੱਯਾ ਮਹਾ ਬਾਲ ਕੇ॥
 ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਮਹਾ ਸਾਜ ਹੂੰ ਕੇ ਸਾਜਾ ਮਹਾ
 ਜੋਗ ਹੂੰ ਕੇ ਜੋਗ ਹੈ ਧਰੱਯਾ ਦ੍ਰੁਮ ਛਾਲ ਕੇ॥
 ਕਾਮਨਾ ਕੇ ਕਰ ਹੈਂ ਕਿ ਬੁਧਿਤਾ ਕੇ ਹਰਿ ਹੈਂ

ਕਿ ਸਿਧਿਤਾ ਕੇ ਸਾਥੀ ਹੈਂ ਕਿ ਕਾਲ ਹੈਂ ਕੁਚਾਲ ਕੇ॥੧੧॥੨੬੩॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਅੰਜਨ) ਕਾਲਖ ਭਾਵ- ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨ ਨੇ, ਚਤੁਰ ਅਤੇ (ਨਿਰੰਜਨ) ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਨੇ, ਕਿ ਦਾਸਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨੇ ਕਿ (ਜਮਜਾਲ) ਬੁਰੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵ ਪੂਜਯ, (ਮਹਾਦੇਵ) ਸ਼ਿਵ ਦੀ (ਦੇਵ ਨਾਥ) ਪੂਜਯ ਸੁਆਮੀ ਨੇ, (ਭੂਮਿ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ (ਭੁਜੱਯਾ) ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ (ਮਹਾ) ਉੱਤਮ (ਬਾਲ) ਔਰਤਾਂ ਦੇ (ਮੁਹੱਯਾ) ਮੋਹਣ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ, ਸਾਜੇ ਸਾਮਾਨ ਦੇ (ਮਹਾ) ਉੱਤਮ (ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ) ਸਾਜਨ ਵਾਲੇ, ਯੋਗ ਦੇ ਵੀ ਯੋਗ ਨੇ ਜੋ ਕਿ (ਦ੍ਰੁਮ) ਵਿੱਛਾਂ ਦੀਆਂ (ਛਾਲ) ਛਿੱਲਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਕਿ ਬੁੱਧੀ ਵਾਸਤੇ (ਹਰਿ) ਵਿਸ਼ਨੂ ਨੇ, ਕਿ ਸਿੱਧੀ ਦੇ ਸੰਗੀ ਨੇ ਅਥਵਾ (ਕੁਚਾਲ) ਬੁਰੀ ਚਾਲ ਜਾਂ ਰੀਤਿ ਦੇ (ਕਾਲ) ਅੰਤ ਨੇ॥੧੧॥੨੬੩॥

ਫੀਰ ਕੈਸੀ ਫੀਰਾਵਧਿ ਛਾਛ ਕੈਸੀ ਛਤ੍ਰਾਨੇਰ
 ਛਪਾਕਰ ਕੈਸੀ ਛਬਿ ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ ਕੇ ਰੂਲ ਕੇ॥
 ਹੰਸਨੀ ਸੀ ਸੀਹਾ ਰੂਮ ਹੀਰਾ ਸੀ ਹੁਸੈਨਾਬਾਦ
 ਗੰਗਾ ਕੈ ਸੀ ਧਾਰ ਚਲੀ ਸਾਤੇ ਸਿੰਧੁ ਰੂਲ ਕੇ॥
 ਪਾਰਾ ਸੀ ਪਲਾਊ ਗਢ ਰੂਪਾ ਕੈਸੀ ਰਾਮਪੁਰ
 ਸੇਰਾ ਸੀ ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ ਨੀਕੇ ਰਹੀ ਝੂਲ ਕੇ॥
 ਚੰਪਾ ਸੀ ਚੰਦੇਰੀ ਕੋਟ ਚਾਂਦਨੀ ਸੀ ਚਾਂਦਾ ਗੜ
 ਕੀਰਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਰਹੀ ਮਾਲਤੀ ਸੀ ਫੂਲ ਕੇ॥੧੨॥੨੬੪॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕੀਰਤੀ) (ਛਬਿ+ਅੰਬੁਧਿ) ਛੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ (ਛੀਰ) ਦੁੱਧ (ਕੈਸੀ) ਵਰਗੀ ਹੈ, ਛਤ੍ਰਾਨੇਰ ਨਾਮੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ (ਛਾਛ) ਲੱਸੀ ਵਰਗੀ, (ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ) ਯਮੁਨਾ ਦੇ (ਕੂਲ) ਕੰਢੇ (ਕੇ) ਵਿੱਚ (ਛਪਾਕਰ) ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਜੈਸੀ (ਛਬਿ) ਕੀਰਤੀ ਹੈ। ਸੀਹਾ ਰੂਮ ਨਾਮੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੰਸਨੀ ਵਰਗੀ, ਹੁਸੈਨਾਬਾਦ ਨਾਮੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੀਰੇ ਵਰਗੀ, ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ (ਰੂਲ) ਪਛਾੜ ਕੇ (ਕੀਰਤੀ ਦੀ) ਧਾਰਾ ਗੰਗਾ ਵਾਂਗ ਤੁਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਲਾਊ ਗਵ ਨਾਮ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪਾਰੇ ਵਰਗੀ, ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ ਨਗਰ ਵਿੱਚ (ਕੀਰਤਿ) ਸੋਰੇ ਵਾਂਗ (ਨੀਕੈ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਬੂਲ ਕੇ) ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ। (ਚੰਦੇਰੀ ਕੋਣ) ਚੰਦੇਰੀ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਚੰਪਾ ਕਲੀ ਵਰਗੀ, (ਚਾਂਦਾ ਗੜ੍ਹ) ਚਾਂਦੇ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣੀ (ਗੁਲ ਚਾਂਦਨੀ, ਇੱਕ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ) ਵਰਗੀ ਅਥਵਾ ਮਾਲਤੀ ਫੁੱਲ ਵਰਗੀ ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ॥੧੨॥੨੬੪॥

ਫਟਕ ਸੀ ਕੈਲਾਸ ਕਮਾਊ ਗੜ ਕਾਂਸੀ ਪੁਰ
ਸੀਸਾ ਸੀ ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ ਨੀਕੇ ਸੋਹੀਅਤੁ ਹੈ॥
ਹਿਮਾ ਸੀ ਹਿਮਾਲੈ ਹਰਹਾਰ ਸੀ ਹਲਬਾਨੇਰ
ਹੰਸ ਕੈਸੀ ਹਾਜੀਪੁਰ ਦੇਖੇ ਮੋਹੀਅਤੁ ਹੈ॥
ਚੰਦਨ ਸੀ ਚੰਪਾਵਤੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸੀ ਚੰਦ੍ਰਾ ਗਿਰ
ਚਾਂਦਨੀ ਸੀ ਚਾਂਦਾ ਗੜ ਜੋਨ ਜੋਹੀਅਤੁ ਹੈ॥
ਗੰਗਾ ਸਮ ਗੰਗਧਾਰ ਬਕਾਨ ਸੀ ਬਿਲੰਦਾਵਾਦ

ਕੀਰਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਕੀ ਉਜਿਆਰੀ ਸੋਹੀਅਤੁ ਹੈ॥੧੩॥੨੬੫॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਕੀਰਤੀ) ਕੈਲਾਸ, ਕਮਾਊ ਗੜ (ਕਾਮ ਰੂਪ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ) ਅਤੇ ਕਾਸੀਪੁਰ ਵਿੱਚ (ਫਟਕ - ਸਫਟਿਕ) ਬਿਲੌਰ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ ਵਿੱਚ (ਸੀਸਾ) ਸਿੱਕੇ ਵਾਂਗ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਹੰਦੀ ਹੈ। ਹਿਮਾਲਿਆ ਵਿੱਚ (ਹਿਮਾ) ਬਰਫ ਵਰਗੀ, ਹਲਬਾਨੇਰ (ਸ਼ਾਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ-ਨਗਰ ਹਲਬ) ਵਿੱਚ (ਹਰ ਹਾਰ) ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਹਾਰ ਭਾਵ- ਸੱਪ ਵਰਗੀ, ਹਾਜੀਪੁਰ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੰਸ ਵਰਗੀ (ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਚੰਪਾਵਤੀ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਚੰਦਨ ਵਰਗੀ, ਚੰਦ੍ਰਾ ਗਿਰ ਨਾਮੇ ਪਹਾੜ ਵਿੱਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਰਗੀ, ਚਾਂਦੇ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦਨੀ ਵਰਗੀ (ਜੋਨ) ਚਮਕ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੰਗਧਾਰ ਪਹਾੜ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਵਾਂਗ, ਬਿਲੰਦਾਵਾਦ ਨਗਰ ਵਿੱਚ (ਬਕਾਨ) ਬਗਲਿਆਂ ਵਰਗੀ, ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਦੀ (ਉਜਿਆਰੀ) ਸਫੇਦੀ ਸੋਹੰਦੀ ਹੈ॥੧੩॥੨੬੫॥

ਫਰਾਸੀ ਫਿਰੰਗੀ ਫਰਾਸੀਸ ਕੇ ਦੁਰੰਗੀ
ਮਕਰਾਨ ਕੇ ਮ੍ਰਿਦੰਗੀ ਤੇਰੇ ਗੀਤ ਗਾਈਅਤੁ ਹੈਂ॥
ਭਖਰੀ ਕੰਧਾਰੀ ਗੋਰਗਖਰੀ ਗਰਦੇਜਾਚਾਰੀ
ਪਉਨ ਕੇ ਅਹਾਰੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਧਯਾਈਅਤੁ ਹੈਂ॥
ਪੂਰਬ ਪਲਾਊ ਕਾਮ ਰੂਪ ਔ ਕਮਾਊ
ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੈ ਬਿਰਾਜੈ ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਜਾਈਅਤੁ ਹੈਂ॥
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਅਤਾਪੀ ਨਾਥ

ਕੀਰਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਕੇ ਨ ਪਾਰ ਪਾਈਅਤੁ ਹੈ॥੧੪੧॥੨੬੬॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਫਾਰਸੀ, (ਫਿਰੰਗੀ) ਅੰਗਰੇਜ਼, ਫਰਾਸੀਸ ਦੇ ਦੁਰੰਗੀ (ਦੇਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ), ਮਕਰਾਨ ਕੇ (ਮ੍ਰਿਦੰਗੀ) ਕੋਮਲ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ (ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ!) ਤੇਰੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਨੇ। (ਭਖਰੀ) ਭੱਖਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ, ਕੰਧਾਰ ਵਾਸੀ, ਗੋਰ ਨਾਮੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ, (ਗਖਰੀ) ਗੱਕਰ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ, ਗਰਦੇਜ ਦੇ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਪਉਣਹਾਰੀ ਵੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਨੇ। ਪੂਰਬ (ਦੇਸ਼) ਪਲਾਊਂ, ਕਾਮ ਰੂਪ ਕਮਾਊਂ (ਪਹਾੜ), ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਜਦੇ ਹੋ। ਹੇ ਪੂਰਨ ਤੇਜਵੰਤ, ਜੰਤਰਾਂ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਤਾਪ ਤੋਂ ਨਾ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ! ਨਾਥ! ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੧੪॥੨੬੬॥

ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਪਾਧਤੀ ਛੰਦ॥

ਅਦ੍ਵੈ ਅਨਾਸ ਆਸਨ ਅਡੋਲ॥ ਅਦ੍ਵੈ ਅਨੰਤ ਉਪਮਾ ਅਡੋਲ॥

ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਬਯਕਤ ਨਾਥ॥ ਆਜਾਨੁ ਬਾਹੁ ਸਰਬਾ ਪ੍ਰਮਾਥ॥੧॥੨੬੭॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਹੇ ਅਦ੍ਵਿਤਯ, ਆਸਾ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਸਥਾਨ ਵਾਲੇ। ਹੇ ਇੱਕ, ਅੰਤ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ (ਅਡੋਲ) ਅਸਾਮਾਨਜ (ਅਤੁੱਲ) ਉਪਮਾ ਵਾਲੇ। ਅਵਿਨਾਸ਼-ਮਈ ਸਰੀਰ ਰਹਿਤ ਸੁਆਮੀ। (ਆਜਾਨੁ ਬਾਹੁ) ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ, ਸਾਰਿਆਂ (ਅਪ੍ਰਮਾਥ) ਨਾ ਮਥੇ (ਰਿੜਕੇ, ਮਾਰੇ) ਜਾਣ ਵਾਲੇ॥੧॥੨੬੭॥

ਜਹ ਤਹ ਮਹੀਪ ਬਨ ਤਨ ਪ੍ਰਫੁੱਲ॥ ਸੋਭਾ ਬਸੰਤ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲ॥

ਬਨ ਤਨ ਰਵੰਤ ਖਗ ਮ੍ਰਿਗ ਮਹਾਨ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਸੁੰਦਰ ਸੁਜਾਨ॥੨॥੨੬੮॥

ਭਾਵਾਰਥ:- (ਜਹ ਤਹ) ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ (ਪ੍ਰਫੁੱਲ) ਖੁਸ਼ ਬਣੇ ਤਣੇ (ਮਹੀਪ) ਰਾਜੇ। ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਾਂਗ ਸੋਭਾ (ਪ੍ਰਫੁੱਲ) ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। (ਖਗ) ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਨ (ਮ੍ਰਿਗ) ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬਣ ਤਣ ਕੇ (ਰਵੰਤ) ਫਿਰਦਾ ਹੋ। ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ (ਸੁਜਾਨ) ਚਤੁਰ ਸੋਹਣਾ (ਪ੍ਰਫੁੱਲ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ॥੨॥੨੬੮॥

ਫੁਲਤੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਲਹ ਲਹਿਤ ਮੋਰ॥ ਸਿਰ ਚੁਰਹਿ ਜਾਨ ਮਨਮਥਹਿ ਚੌਰ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਕਮਾਲ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ॥ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ॥੩॥੨੬੯॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ (ਫੁਲਿਤ) ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਾਨੋ ਕਿ ਮੋਰ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦਾ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਜਾਨ) ਮਾਨੋ ਕਿ (ਮਨਮਥਹ) ਕਾਮਦੇਵ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੌਰ ਬੁਲਦਾ ਹੈ। (ਕਮਾਲ) ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ (ਰਾਜਕ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲਾ (ਰਹੀਮ) ਮਿਹਰਬਾਨ। ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹਨ॥੩॥੨੬੯॥

ਜਹ ਤਹ ਬਿਲੋਕ ਤਹ ਤਹ ਪ੍ਰਸੋਹ॥ ਆਜਾਨੁ ਬਾਹੁ ਅਮਿਤੋਜ ਮੋਹ॥

^੧ ਕਬਿੱਤਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਗਿਣਤੀ ਅੰਗ ਬਿੰਦ੍ਰਾਂਤ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਪੂਰੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਮਾਲੂਮ ਪੈਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਗਿਣਤੀ ਬਿੰਦ੍ਰਾਂਤ ੧੦, ੨੦, ੩੦ ਅੰਗਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੈ।

ਰੋਸੰ ਬਿਰਹਤ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਸੁੰਦਰ ਸੁਜਾਨਾ^੧ ॥੪॥੨੧੦॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸਭ ਥਾਂ (ਬਿਲੋਕ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਓਥੇ ਓਥੇ ਹੀ (ਪ੍ਰਸੋਹ) ਸੋਹਦਾ ਹੈ। (ਆ) ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ (ਜਾਨ) ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ (ਬਾਹੁ) ਸਵਾਰ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਬਲ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੋਹ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਭੰਡਾਰ। ਸੋਹਣਾ ਅਤੇ (ਸੁਜਾਨ) ਚਤੁਰ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੪॥੨੧੦॥

ਬਨ ਤਨ ਮਹੀਪ ਜਲ ਥਲ ਮਹਾਨ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਸੋਹ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ॥

ਜਗ ਮਗਤ ਤੇਜ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ॥ ਅੰਬਰ ਜਮੀਨ ਜਿਹ ਜਪਤ ਜਾਪਾ॥੫॥੨੧੧॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਦਾ ਮਹਾਨ ਬਣਿਆ ਤਣਿਆ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਸੋਹਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ (ਜਗਮਗਤ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਅੰਬਰ) ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਵੀ ਜੀਹਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦੀ ਹੈ॥੫॥੨੧੧॥

ਸਾਤੇ ਅਕਾਸ ਸਾਤੇ ਪਤਾਰਾ॥ ਬਿਬਰਯੋ ਅਦ੍ਰਿਸਟ ਜਿਹ ਕਰਮ ਜਾਰਿ॥^੨

ਉਸਤਤਿ ਸੰਪੂਰਨੰ॥

ਭਾਵਾਰਥ:- ਸੱਤਾਂ ਆਕਾਸ਼ਾਂ (ਉਪਰਲਿਆਂ ਲੋਕਾਂ) ਅਤੇ ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ- ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ। ਜੀਹਦੇ ਕਰਮ ਦਾ ਜਾਲ (ਫੰਦ) (ਅਦ੍ਰਿਸਟ) ਗੁਪਤ ਹੀ (ਬਿਬਰਿਓ) ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਏਨੀ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕੀ ਹੈ।

^੧ ਏਹੋ ਤੁਕ ੨੬੮ਵੇਂ ਛੰਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ।

^੨ ਏਸ ਅਧੂਰੇ ਛੰਦ ਤੋਂ ਅਤੇ ਬਿੰਦੂਆਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾ ਮੇਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਸਤਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਓਨ੍ਹਾਂ ਉਸਤਤਿ ਨਾਮ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਾਮ ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਏਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਜਾਂ 'ਉਸਤਤਿ' ਨਾਮ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਥਾਪੇ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।